

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Maryam MAHMUDOVA

ÖZBEK TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ RENK ADLARININ
KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Maryam MAHMUDOVA

ÖZBEK TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ RENK ADLARININ
KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

Danışman

Doç. Dr. Emine ATMACA

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2025

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Maryam Mahmudova'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	: Prof. Dr. Erkin EMET	(İmza)
Üye (Danışman)	: Doç. Dr. Emine ATMACA	(İmza)
Üye	: Prof. Dr. Suat ÜNLÜ	(İmza)

Tez Başlığı:	Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki Renk Adlarının Karşılaştırmalı İncelemesi.
--------------	---

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 05/06/2025

Mezuniyet Tarihi : 10/07/2025

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki Renk Adlarının Karşılaştırmalı İncelemesi.” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Maryam MAHMUDOVA

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

07/07/2025

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Maryam MAHMUDOVA
Öğrenci Numarası	202252042502
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı	Türk Dili ve Edebiyatı
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Emine ATMACA
Doktora Tez/Yüksek Lisans Tez/Dönem Projesi Başlığı	Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Renk Adlarının Karşılaştırmalı İncelemesi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2711339742
Rapor Tarihi	07.07.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 12 Alıntılar dahil: % 28
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Doç.Dr. Emine ATMACA İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ.....	vi
İŞARETLER LİSTESİ	viii
ÖZET.....	ix
SUMMARY	x
TEŞEKKÜR.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RENK KAVRAMI VE ANLAM DÜNYASI

1.1. Renk Tanımı ve Oluşumu.....	4
1.2. Çeşitli Toplumlarda Renklerin Anlamları	4
1.2.1. Beyaz	5
1.2.2. Kırmızı.....	5
1.2.3. Mavi.....	5
1.2.4. Sarı	5
1.2.5. Siyah.....	6
1.2.6. Yeşil.....	6
1.3. Ortak Türk Kültüründe Renkler.....	6
1.3.1. Beyaz (Ak).....	7
1.3.2. Kırmızı (Al, Kızıl).....	7
1.3.3. Mavi (Gök)	7
1.3.4. Sarı ve Altın	8
1.3.5. Yeşil.....	8
1.4. Mimaride Renkler	8
1.4.1. Beyaz	9
1.4.2. Kırmızı ve Altın	9
1.4.3. Mavi.....	9
1.4.4. Yeşil.....	10
1.5. Renk ve Dil İlişkisi	10
1.6. Günümüz Türk Lehçelerinde Renklerin Durumu	11
1.6.1. Türkistan Âlimlerinin Eserlerinde Yer Alan Renk Adları.....	12
1.7. Özbek Türkçesinde Renkler	14
1.7.1. Ali Şîr Nevâî Eserlerinde Renkler.....	17
1.7.2. Özbek Türkçesinde Kullanılan Temel Renkler.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZBEK TÜRKÇESİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ RENK ADLARININ YAPI VE KÖKENİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

2.1. Özbek Türkçesindeki Renk Adlarının Yapısal Özellikleri.....	32
2.2. Özbek Türkçesinde Pekiştirme Yoluyla Yapılmış Renk Adları.....	32
2.3. Özbek Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki Eklerle Yapılmış Renk Adları	33
2.3.1. +çA eki	33
2.3.2. +chil (Ö.T.); +çıl, +çil, +çul, +çül (T.T.) ekleri.....	34
2.3.3. +g'ilt eki	34
2.3.4. +gina, +kina, +qina ekleri.....	35
2.3.5. +i nispet eki.....	36
2.3.6. +ish/+g'ish ekleri	37
2.3.7. +iy,+viy eki.....	37
2.3.8. +ki, +aqi eki	38
2.3.9. +ligicha eki	39
2.3.10. +(i)mtıl/(i)mtıl, +mtir/+imtır, +g'imi/+g'imtır ekleri	39
2.3.11. +roq eki	39
2.3.12. +simon eki	40
2.3.13. +tob eki.....	41
2.3.14. +voy (boy eki)	41
2.3.15. +vash eki.....	41
2.4. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Basit Yapılı Renk Adları	42
2.5. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde İsim+İsim Biçimindeki Renk Adları.....	44
2.6. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Sıfat Tamlaması Biçiminde Kurulan Renk Adları	46
2.7. Özbek Türkçesindeki Belirtisiz İsim Tamlaması Biçiminde Kurulan Renk Adları	47
2.8. Türkiye Türkçesindeki Belirtisiz İsim Tamlaması Biçiminde Kurulan Renk Adları	48
2.9. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Türkçe Kökenli Renk Adları	57
2.10. Özbek Türkçesindeki Yabancı Kökenli Renk Adları.....	59
2.11. Türkiye Türkçesindeki Yabancı Kökenli Renk Adları	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZBEK TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ RENK ADLARI İÇEREN KALIP İFADELER

3.1. Özbek Türkçesinde Renk Adı İçeren Atasözleri	67
3.1.1. Ko'k (Mavi)	68

3.1.2. Kumush (Gümüş)	68
3.1.3. Mis (Bakır).....	69
3.1.4. Ola (Ala)	69
3.1.5. Oltin (Altın)	69
3.1.6. Oq (Ak).....	70
3.1.7. Qizil (Kırmızı).....	73
3.1.8. Qo'ng'ir (Konur).....	74
3.1.9. Qora (Kara)	74
3.1.10. Sariq (Sarı).....	78
3.1.11. Yashil (Yeşil).....	78
3.2. Türkiye Türkçesinde Renk İçerikli Atasözleri	78
3.2.1. Ak.....	78
3.2.2. Al.....	80
3.2.3. Ala	81
3.2.4. Alaca.....	81
3.2.5. Beyaz	81
3.2.6. Boz	82
3.2.7. Esmer	82
3.2.8. Gök.....	82
3.2.9. Kara	82
3.2.10. Kır	84
3.2.11. Kırmızı	85
3.2.12. Kızıl.....	85
3.2.13. Mavi	85
3.2.14. Mor.....	85
3.2.15. Sarı	85
3.2.16. Siyah.....	85
3.2.17. Yağız	86
3.2.18. Yeşil	86
3.3. Özbek Türkçesinde Renk İçerikli Deyimler	86
3.3.1. Bo'z (Boz)	86
3.3.2. Ko'k (Mavi)	86
3.3.3. Kul Rang (Kül Rengi, Açık Gri Renk)	86
3.3.4. Ola (Ala, Karışık Renkli, Alaca).....	87
3.3.5. Oq (Ak).....	87
3.3.6. Qizil (Kızıl).....	90

3.3.7. Qora (Kara)	90
3.3.8. Sariq (Sarı)	93
3.3.9. Siyoh (Siyah)	93
3.3.10. Somon (Saman Rengi)	93
3.4. Türkiye Türkçesinde Renk İçerikli Deyimler	93
3.4.1. Ak	93
3.4.2. Al	95
3.4.3. Ala	95
3.4.4. Alaca	95
3.4.5. Beyaz	95
3.4.6. Boz	96
3.4.7. Fıstıkî (Sarıya Çalan Açık Yeşil)	96
3.4.8. Gök	96
3.4.9. Gökyeşil	96
3.4.10. Kara	96
3.4.11. Kır	99
3.4.12. Kırmızı	99
3.4.13. Kızıl	99
3.4.14. Mavi	100
3.4.15. Mor	100
3.4.16. Saman	100
3.4.17. Sarı	100
3.4.18. Toz pembe	101
3.4.19. Turna gözü	101
3.4.20. Yeşil	101
3.5. Özbek Türkçesinde Renk İçerikli Bilmeceleer	101
3.5.1. Bo'z (Boz)	101
3.5.2. Ko'k (Mavi)	101
3.5.3. Ko'k/Yashil (Gök: Yeşil Rengi Anlamında)	103
3.5.4. Kumush (Gümüş)	104
3.5.5. Malla (Kumral)	105
3.5.6. Ola (Alaca)	105
3.5.7. Oltin (Altın Rengi)	106
3.5.8. Oq (Ak)	107
3.5.9. Qizil (Kırmızı)	112
3.5.10. Qora (Kara)	116

3.5.11. Saman (Saman).....	119
3.5.12. Sariq (Sarı).....	120
3.5.13. Tilla (Altın Rengi).....	122
3.5.14. Yashil (Yeşil).....	122
3.5.15. Zar Rang (Altın Sarısı).....	123
3.6. Türkiye Türkçesinde Renk İçerikli Bilmeceleer	123
3.6.1. Ak.....	123
3.6.2. Al.....	124
3.6.3. Alaca.....	125
3.6.4. Altın.....	125
3.6.5. Bakır	126
3.6.6. Beyaz	126
3.6.7. Elvan.....	127
3.6.8. Gök.....	127
3.6.9. Gümüş.....	127
3.6.10. Kara.....	128
3.6.11. Kahverengi	132
3.6.12. Kızıl/Kırmızı.....	132
3.6.13. Mavi	134
3.6.14. Mor.....	135
3.6.15. Sarı	135
3.6.16. Yeşil	138
3.6.17. Zar rengi	140
SONUÇ.....	141
KAYNAKÇA	145
ÖZGEÇMİŞ.....	150

KISALTMALAR LİSTESİ

ADS – AT	: Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü
ADS-1	: Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü -Atasözleri Sözlüğü
ADS-2	: Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü -Deyimler Sözlüğü
Ar.	: Arapça
BAAD	: Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler I- II
Bg.	: Bulgarca
DH	: Deyim Hazinemiz
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
FŞ	: Ferhat ve Şirin
FŞM	: Ferhad ü Şirin Mesnevi
GTS	: Türk Dil Kurumu, "Güncel Türkçe Sözlük". sozluk.gov.tr
HB	: Halk Bilmeceleleri
Hint.	: Hintçe
i.	: İsim
İt.	: İtalyanca
La.	: Latınca
LM	: Leylâ ve Mecnûn
LvM	: Leylî vü Mecnûn
NEL: 1	: Nevâyî Eserleri Lügatı 1.Cilt
NEL: 2	: Nevâyî Eserleri Lügatı 2.Cilt
NEL: 3	: Nevâyî Eserleri Lügatı 3.Cilt
NSS:	: Nevâyî Seb'a-i Seyyâre
ÖTFL	: Özbek Tilinin Frazеologik Lügatı
ÖHT	: Özbek Halk Topishmoqlari
ÖHM	: Özbek Halk Maqollari
ÖT	: Özbek Türkçesi
ÖTİL	: Özbek Dilinin İzahlı Lügatı
sıf.	: Sıfat
SS	: Sebai Seyyare
TİA	: Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz

TB-I	: Türk Bilmeceleri
TB-II	: Türk Bilmeceleri
TT	: Türkiye Türkçesi
Trk.	: Türkçe
Yun.	: Yunanca

İŞARETLER LİSTESİ

- (>) : Gelişmenin yönü
(<) : Gelişmenin yönü
(+) : İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.
(-) : Fiile bağlanmayı fiil kategorisini gösterir.
(~) : Birbirinin yerine geçen (alternanslı) şekilleri gösterir.

ÖZET

Farklı uluslarda renklerin farklı içerikleri ve anlamları vardır. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesi geçmişten bugüne değin yan yana yaşamış ve pek çok etkileşimde bulunmuş Türk dilinin bugün yaşayan iki çağdaş lehçesidir. Bu iki çağdaş lehçe arasında dil bilgisi açısından birtakım ortaklıklar ve farklılıklar bulunmaktadır. Bu ortaklık ve farklılıklar, kültürün yansımada önemli rolü olan renklerde görülmektedir. Dil bilimi açısından incelendiğinde toplumlar arasında renklerin anlamı ve kullanımı bakımından farklar bulunabilir. Lehçeler arasındaki bu durum, Türk dilinin gelişimi hakkında önemli bir araştırma konusu olmaktadır. Bu çalışma renklerin genelde evrensel anlamlarını, özelde ise Özbek ve Türk kültüründeki anlamlarını göz önünde bulundurmaktadır. Buradaki renk adları dışında renk anlamına gelen ve renkleri temsil ederek asıl anlamları farklı olan sözcüklerin, kalıp ifadeler değerlendirilmektedir. Bunların yapı, anlam ve köken bakımından karşılaştırmalı yöntemle incelenmesi önemlidir. Çalışmada, Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi hangi durumlarda benzer, hangi durumlarda ayrı renk adlarını kullandığı, hangi durumlarda farklılıklar taşımakta olduğu gibi konulara cevap verilmesi amaçlanmaktadır. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesi standart dilindeki renk adlarının etimolojik, morfolojik yapıları ve renk adı oluşturma yolları karşılaştırmalı bir şekilde incelenmektedir. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki bu renk adları belirli kategoriler altında sınıflandırılmaktadır. Yabancı dillerin etkisiyle bu lehçelere girmiş sözcükler de yapı ve anlam bakımından karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Çalışmada renk anlamında bulunan sözcüklerin incelenmesinde Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin sözlüklerinden ve Ali Şîr Nevâî eserlerinden taramalar yapılarak renk adları içeren kelimeler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özbek Türkçesi; Türkiye Türkçesi; Anlam Bilimi; Renklerin Karşılaştırmalı İnceleme

SUMMARY

COMPARATIVE ANALYSIS OF COLOUR NAMES IN UZBEK AND TURKISH

Colours have different meanings and connotations in various cultures. Uzbek and Turkish are two contemporary dialects of the Turkic languages that have lived side by side from the past to the present and have had many interactions. There are some commonalities and differences between these two contemporary dialects in terms of grammar. These commonalities and differences are seen in colours, which play an important role in the reflection of culture. When examined in terms of linguistics, there may be differences between societies in terms of the meaning and use of colours. This situation between dialects is an important research topic about the development of the Turkic language. This study considers the universal meanings of colours in general and their meanings in Uzbek and Turkish culture in particular. In addition to the colour names here, words and phrases that mean colours and represent colours with different meanings are evaluated. It is important to analyse them in terms of structure, meaning and origin with a comparative method. In the study, it is aimed to answer the issues such as in which cases Turkish and Uzbek use similar colours, in which cases they use different colour names, and in which cases they have differences. The etymological, morphological structures of colour names in Uzbek Turkish and Turkish standard language and the ways of forming colour names are examined comparatively. These colour names in Uzbek and Turkish are classified under certain categories. Words that have entered these dialects under the influence of foreign languages are also discussed comparatively in terms of structure and meaning. In the study, words containing colour names were identified by scanning the dictionaries of the Uzbek and Turkish languages as well as the works of Ali Şîr Nevâî.

Keywords: Uzbek Turkic; Türkiye Turkic; Semantics; Colours; Comparative Study of Colours.

TEŞEKKÜR

Akademik yolculuğumun her aşamasında yanımda durarak bana sabırla destek veren, tez çalışmam süresince bilgi ve deneyimiyle bana yol gösteren, danışmanlığımı üstlenip bana güven veren, alanında son derece yetkin ve tecrübeli danışman hocam Doç. Dr. Emine Atmaca'nın öğrencisi olmaktan büyük bir gurur duyduğumu belirtir en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu sürecin en başından itibaren bana sağladığı burs ve destekle akademik gelişimime büyük katkı sunan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na (YTB) şükranlarımı sunarım. Hayatım boyunca bana koşulsuz sevgiyle destek olan, her zorlukta yanımda duran, sabrı, özverisi ve dualarıyla bu süreci kolaylaştıran canım annem Gulchehra Mahmudova'ya sonsuz teşekkür ederim. Tez sürecimin her aşamasında yanımda olan, yalnızca akademik anlamda değil, hayatımın her alanında desteğini ve dostluğunu esirgemeyen, en zor zamanlarda bile varlığıyla bana güç veren değerli arkadaşım Zhanar Nazarkassym'a gönülden teşekkür ederim. Tezimin akademik düzeltmeleri ve teknik destekleriyle çalışmamın gelişimine büyük katkı sağlayan, zamanını ve bilgisini benimle paylaşmaktan çekinmeyen Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü doktora öğrencisi Berkay Pehlivan'a da ayrıca çok teşekkür ederim.

Maryam MAHMUDOVA

Antalya, 2025

GİRİŞ

İnsanlar; nesneleri, olayları tanımada ve bunları tanıtmada renkleri bir belirleyici unsur olarak kullanmışlardır. Türklerin gerek tarihi metinlerinde gerekse atasözü, deyim gibi sözlü halk ürünlerinde renklerin kullanımına sıklıkla karşılaşılmaktadır. Renkler dil kullanımında, özellikle terimleri ayırt etme açısından önemli bir göreve sahiptir. Renkler, kendi başlarına toplumlara ait ayrı anlamlar kazanmıştır. Ayrıca renk adları, bütün dillerde dış dünyadaki bir fiziki varlıkla ilgili olarak ortaya çıkmışlardır. Sanılanın tersine, hiçbir varlık, başlangıçta, rengine göre adlandırılmaz.; tersine, varlığın adı, rengin adı olmuştur (Karaağaç, 2013: 641).

Renk konusu, farklı disiplinlerde çalışma yapan bilim adamları tarafından araştırılma konusudur. Renk, ışığın yansmasıyla gerçekleşmektedir. Renklerin parlak ve doygun olması insanların algısal olarak özdeş varlıklar ve maddeler arasında, özellikle özdeş varlıklar ve maddelerin içerisindeki boyut, şekil ve dokuyu ayırt edebilmesine imkân verir (Lyons, 1995: 198). “Leibniz’e göre, renkleri algılamak tespit edilemez bir konudur, onu sadece göz ile algılamak mümkündür. Yalnızca görme yoluyla algılanabilen tek şey renktir” (Vejbitskaya, 1996: 246). İnsanların çoğunda kırmızı, yeşil ve mavi renklere karşı duyarlı olan hücreler bulunur ve bu hücreler sayesinde insanlar hem renkleri hem de bu renklerden oluşan ara renkleri algılayabilmektedir. Bulatov’a (2009: 29) göre, renkler aralığında renk tonları oldukça çok olmasına rağmen insan gözünün 150 civarındaki rengi ayırt edebildiği belirtilmektedir.

Renk adları üzerine birçok farklı türde çalışma yapılmıştır. Bunların en kapsamlılarından birisi Zeki Kaymaz tarafından yapılan çalışmadır. Kaymaz, Türkiye Türkçesinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında geçen 1447 adet renk adı ve tonunu tespit etmiştir (Kaymaz, 2000). Renk adları ile ilgili yapılacak çalışmalarla bu malzemenin arttırılacağını söylemiştir. Salim Küçük, bazı renk adlarının birçoğunun Köktürk Yazıtlarından günümüze kadar değiştiğini, yerine Türkçe veya yabancı dilde bir sözcüğe bıraktığını, bazı renk adlarının ses değişikliğine veya anlam daralmasına uğradığını, bazılarının ise değişmeden günümüze kadar geldiğini belirtmektedir (Küçük, 2010b: 557).

Türk tarihi ve kültürüyle ilgili çalışmalar yürüten Elvin Yıldırım’ın 2022 yılında yayımlanan Türk Kültüründe Renkler adlı kitabı renklerin Türk kültürü, inancı, gelenek ve sosyal hayattaki yerinin odak noktası olarak belirliyor (Yıldırım, 2022: 20). Çalışma renklerin pek çok yönden ele alınmasıyla bu konuda yapılmış çalışmalardan farklılık göstermektedir. Renkler çeşitli milletlerin kültürlerini yansıtan önemli unsurdur. Renklerin evrenselliği ya da toplumlara, dönemlere, uygarlıklara göre değişik biçimlerde ortaya çıkan ve değişik biçimlerde tanımlanan, tamamen kültürel bir olgu olduğu savunulabilir.

Çalışmanın Konusu

Hamidova'ya göre renk konusu filolojide 20. yüzyılda araştırılmaya başlanmıştır. Dil bilimde renklerin öğrenilmesinde önemli kategorilerden biri renk dil bilimi veya dilsel renk bilimi olarak tanımlanmaktadır (Hamidova, 2012: 321). Renk adlarının incelenmesinde morfolojik ve söz dizimsel özelliklerin dikkate alınması gerekmektedir. Belirli kelime grubunun morfolojik ve söz dizimsel özelliklerinin bilgisi, bazı durumlarda renklendirmenin hangi mecazî anlamda uygulanacağını belirlemeye olanak sağlayacaktır (Gerasimova, 2014: 30). Çalışma konusunun ana temeli Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde renk adlarının yapı, köken ve anlam bakımından karşılaştırılmasıdır. Bir dilin söz varlığı aynı zamanda o dilin anlatım yolu özelliğinin de bir göstergesidir. Her dilin kendine özgü bir anlatım yolu vardır. Alman Türkolog Annemarie von Gabain'e göre, Çinliler farklı yönleri renklerle ifade etmektedirler (Gabain, 1968: 107). Çinlilerin sıralamasına göre doğu tarafı → yeşil renkte (gök, bazen mavi); batı tarafı → ak (beyaz); güney tarafı → kırmızı (al-kırmızı); kuzey tarafı → kara; merkezin rengi ise sarıydı. Benzer görüşler, Altay kökenli Türkler ve Moğollar tarafından da geçerlidir. Kırmızı → Güney, Siyah → Kuzey, Mavi → Doğu, Beyaz → Batı, Sarı → Merkez (Kononov, 2015: 186-187). Tarihî coğrafya ve Türk-Slav kültürel ilişkileri içerisinde Rusya Federasyonu'nun güneyindeki toprakların renklerle adlandırılması da çok önemli olmuştur. 'siyah' kelimesinin kuzeyi, 'beyaz' kelimesinin ise batıyı ifade ettikleri şu şekilde belirtilir: "... XII. yüzyılın ortasına Polovets toprağı (~Deşt-i Kıpçak) Beyaz ve Siyah Kumaniya, Beyaz veya Batı Kumaniya, Transdinyester (~Turla) ve Dniyepr (~Özi) ordalarını kapsıyordu. Siyah Kumaniya'nın merkezi Kuzey Donets idi." Bu demek oluyor ki Siyah Kumaniya, Deşt-i Kıpçak'ın kuzey veya kuzey-doğusunda; Beyaz Kumaniya ise batı veya güney-batısında idi (Kononov, 2015: 193; Gökbayır-Gökbayır, 2024: 317-318). Ukraynalı dil bilimci ve Türkolog Omeljan Pritsak'a (1955: 10-11) göre Asya göçebeleri de yönlerin isimlendirmelerinde çeşitli renkleri kullanmışlardır: kırmızı (al) → güneyi, kara → kuzeyi, mavi (gök) → doğuyu, ak → batıyı, sarı → merkezi ifade etmektedir.

Çalışmanın Önemi

Renk adlarının çeşitli Türk lehçelerinde sınıflandırılması üzerine çalışmalar bulunurken, söz varlığına dair kavram alanı ile ilgili çalışmalar sayıca azdır. Bu çalışmada Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde renk adlarıyla ilgili sözcükleri kavram alanına bağlı olarak kendi içerisinde sınıflandırılması ve bu eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen verilerden yola çıkılarak renk adlarının katmanlarına, yapı, köken ve anlamına göre mukayeseli bir sınıflandırma yapılması uygun görülmüştür.

Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, renk adı içeren sözcüklerin, kalıp ifadelerin, Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların analiz edilerek dil bilgisinde, kültür eğitiminde kullanılabilecek veriler sunmaktır. Türkiye Türkçesindeki renk adları üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Salim Küçük ve Nesrin Bayraktar tarafından yapılan çalışmalarda Türkiye Türkçesindeki renk adları farklı yönleriyle incelenmiş ve dil alanına katkı sağlayacak sonuçlar sunmuşlardır ancak Özbek Türkçesinde renk adları üzerinde yapılan çalışmalar incelenirken bu konuda çok az çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Hem Özbek Türkçesindeki eksikliği hem de iki lehçe arasında renk adları üzerinde yapılan çalışmalardaki eksiklikleri gidermek adına Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki renk adlarını karşılaştırmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Günümüzde bilim araştırmalarında çeşitli yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Dil biliminde de birçok yöntem kullanılmaktadır. Türkoloji’de karşılaştırmalı araştırma yönteminin temelini Kâşgarlı Mahmud atmıştır. Böylece, karşılaştırmalı metot, lehçelerin gelişimini anlamak adına bir dilin gelişiminin incelenmesine kullanılması durumunda tarihî-karşılaştırmalı metot olmaktadır (Temizyürek ve Khalafova, 2017: 231).

Karşılaştırmalı analiz, iki ve daha fazla işin, ögenin, belgenin diğer nesneler ile karşılaştırılması anlamına gelmektedir. İngilizcede “Comparative Analysis” olarak bilinen bu araştırma yöntemi ile karşılaştırılan iki veya daha fazla ögenin; hangi noktalarda ortaklıklarının, hangi noktalarda farklılıklarının bulunduğunu anlamamızı sağlar. Verilerin toplanmasında nitel araştırma yöntemlerinden karşıtsal analiz yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntem sayesinde standart Özbek Türkçesindeki renk adları ile Standart Türkiye Türkçesindeki renk adları karşılaştırılacaktır. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki renk adlarının ortak ve farklı noktaları mukayeseli bir şekilde verilecektir. Çalışmanın malzemesi için bu iki lehçenin sözlüklerinden ve bazı eserlerinden taramalar yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

RENK KAVRAMI VE ANLAM DÜNYASI

1.1. Renk Tanımı ve Oluşumu

Renk, çevremizdeki dünyayı algılamanın en önemli yönlerinden biridir. Sadece görsel yönlendirme ve estetik zevk için hizmet etmekle kalmaz, aynı zamanda derin kültürel, psikolojik ve sembolik anlamlara da sahiptir. Farklı kültürlerde renk, çeşitli çağrışımlar taşıyabilir ve toplumun davranış ve algılarını etkileyen benzersiz sembolik anlamlara sahip olabilir.

Renk, Farsçadan alıntı bir kelimedir. Elif Kuyumcu'nun belirttiğine göre; "Renk anlamını karşılayan Türkçe sözcük ise bodumak fiilinden +İg soneki ile türeyen 'boyag' kelimesidir. Bu sözcük günümüzde ise 'boya' olarak yaşamaktadır. Boya kelimesi bugün de varlığını 'boya' fiil şekli, renklendirmek için kullanılan malzeme anlamında isim şekli, renkli veya rengarenk anlamına gelen 'boyalı', renksiz anlamında 'boyasız', bir meslek erbabı 'boyacı' gibi sıfat şekilleri ile sürdürmektedir" (Kuyumcu, 2020: 516). Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlük'üne göre "Cisimler tarafından yansılan ışığın gözde oluşturduğu duyum" olarak tanımlanmaktadır (GTS). Özbek Türkçesinin Açıklamalı Sözlük'ünde renk kelimesi (Far. renk - ton, renk, boya) boyamak için kullanılan madde, boya olarak tanımlanmaktadır (ÖTİL, 2023: 411). *Halkbilim Terimleri Sözlüğü*'nde "Halkbilimin en önemli konularından biri olan, insanlık çapında geniş bir uygulama alanı bulan, her toplumun kendi anlayış, yaşantı, gelenek ve göreneklerine göre doğa, doğaüstü ve kültürel olayları simgeleştirmekte kullanılan doğal oluşum" şeklinde tanımlanan renk kavramı insan doğasında farklılığı, çeşitliliği ve değişimi de sembolize etmektedir (Mert ve Şimşek, 2021: 229).

Renk oluşumu, ışığın nesnelerle etkileşerek farklı renkler olarak ortaya çıktığı süreç olarak tanımlanmaktadır. Işığın rengi, spektral bileşiminden kaynaklanmakta ve insan, dalga boylarındaki (veya renk frekanslarındaki) bu farklılıklar sayesinde çeşitli renkleri algılamaktadır. Renklerin algılanması, foton ışığın, gözün retinasındaki belirli dalga boylarını algılayan hücrelerle (konilerle) etkileşmesi ve bu etkileşimin belirli bir renk hissi yaratması şeklinde gerçekleşmektedir.

1.2. Çeşitli Toplumlarda Renklerin Anlamları

Dünyanın farklı kültürlerinde renkler, sanat, din, gelenekler ve günlük davranışlar da dahil olmak üzere yaşamın çeşitli alanlarında önemli bir rol oynamaktadır. Renklerin kültürlerde kullanımı genellikle sembolizmleri ve çağrışımlarıyla bağlantılıdır; bu sembolizm

ve çağrışımlar, toplumun tarihi bağlamına, coğrafi konumuna ve sosyal yapısına bağlı olarak değişebilmektedir.

1.2.1. Beyaz

Beyaz renk çeşitli milletlerde karın rengi olarak bilinmekte ve saflığı sembolize etmektedir. Geçmişte beyaz renkli kıyafetler sık sık yıkama zorunluluğundan dolayı sadece toplumun zengin kısmı denemiştir. İngilizlerde beyaz renk masumluluğu sembolize etmekle birlikte ölüm ve kötü şans ifade etmektedir. İngilizlerin batıl inançlarına göre hasta birisine beyaz çiçekler vermek uğursuzluk anlamına gelmektedir. Moldova kültüründe ise beyaz rengi ölüm ve yeniden doğuşu ifade etmektedir. Güneşin doğuşundaki beyazlık ve insanın ölümündeki beyaz madde olarak, varlık, melekler, yeni imkanları, kar olarak ise yokluk, soğukluğu sembolize etmektedir (Korkodel, 2022: 46).

1.2.2. Kırmızı

Kırmızı renk genellikle enerji, tutku, güç ve saldırganlık ile ilişkilendirilmektedir. Batı kültüründe aşk ve tehlikeyi simgelerken Uzak Doğu kültürlerinde, örneğin Japonlarda kırmızı; barışın, zenginliğin, refahın, güvenin ve gücün sembolü olarak tanımlanmaktadır. Kırmızı rengi bu sembolleri taşımakla birlikte kutsal renk olarak da görülmektedir. Japon halkının dini merasimlerinde kırmızı rengi kötü varlıklardan koruyan ateşi simgelemekte ve kutsal yerin giriş kapısı bu renkle boyanmaktadır (Yarotskaya, 2022: 47-48). Hint kültüründe kırmızı rengi; saflığı ve kutsamayı simgelemekte ve düğün kıyafetlerinde kullanıldığı bilinmektedir.

1.2.3. Mavi

Mavi renk antik dünyada en pahalı renklerden biri olmuştur. Mısırlılar pigment kullanarak mavi rengini üreten ilk insanlardır. Antik mısırdaki mücevherlerde Rönesans döneminde ise resimlerde mavi renkleri sıklıkla kullanılmıştır. Çin'de mavi gökyüzü ve ölümsüzlüğü temsil eder. Bu nedenle mavi, kültürler ve tarih boyunca maneviyatın evrensel ve değişmez sembolü olmuştur. Mavi renk özel bir aura taşıdığından dolayı Japon ve Hint kültüründe gökyüzünü ve denizi temsil etmektedir (Drobot, 2018: 232). Batı kültüründe mavi geleneksel olarak barış, huzur ve güven ile ilişkilendirilir. Bazı durumlarda ise soğukluk, üzüntü ve kış mevsimini simgelemektedir (Kudrina ve Meşçeryakov, 2011: 10).

1.2.4. Sarı

Sarı rengi Çin kültüründe kırmızı renginin geliştirilmiş bir çeşidi olarak kabul edilmiştir. Kırmızı rengi Çinlilerde imparatorlara ve kraliyet ailelerine ait renk olduğundan dolayı sıradan

insanların sarı renkli kıyafet giymesine izin verilmemiştir. Ayrıca sarı renk Çinlilerde eskiden uğurlu sanılmıştır. Çinliler büyük ve uğurlu işler için uygun olan günleri “sarı gün” olarak adlandırmışlardır (Okafor, 2020: 222).

1.2.5. Siyah

Siyah rengi, Çin kültüründe olumlu anlamları taşıdığı görülmektedir. Çin’de siyah rengi tüm gizliliklerin temelini oluşturarak gökyüzünün rengi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu renk, Çinlilerde uzun ömür sembolü olarak kabul edilen “Kara Kaplumbağa”yı simgelemektedir. Batı kültüründe ise siyah olumsuz anlamlarda kullanılıp gece, karanlık, pişmanlık, ölüm ve öfkeyi simgelemektedir (Tihonova ve İvanova, 2022: 233).

1.2.6. Yeşil

Batı kültüründe yeşil rengi iyi ve kötü duyguları temsil etmektedir. Bir yandan kıskançlık, açgözlülük, deneyimsizliği ifade ederse diğer taraftan refah, çevre bilinci, bahar, yeni başlangıçlar, doğa ve iyi talihle ilişkilendirilmektedir. Hint kültüründe yeşil rengi Hindu tanrısı ile ilişkilendirilmektedir. Hindular yeşil rengi neşe, barış ve uyumun sembolü olarak görürler. Yeşil renk, Hindularda tanrıların yarattığı doğal dünyayı temsil ettiğinden dolayı onların dua ritüellerine sık sık dahil edilir (Karmakar, 2022: 106). İrlandalılar ve İngilizlerde yeşil rengi şanssızlık anlamını taşıdığı için genellikle bu renkte olan kıyafetler tercih edilmemektedir. Hatta bu toplum insanların evlerinde bile yeşil renkli eşyalar bulunmamaktadır. Ayrıca yeşil renkteki elbiseler uğursuzluk getirdiği için düğünlerde giymek yasaklanmaktadır (Hutchings, 2004: 61).

1.3. Ortak Türk Kültüründe Renkler

Halk bilimci Metin Ekici, “Türk Kültüründe ‘Al’ Renk” adlı çalışmasında, renklerin Türk kültüründeki kökeni ile ilgili şöyle bilgi vermektedir:

“Türk kültüründe temel renkleri ifade eden sözcüklerin eski Türk inanç sistemi olan Gök Tanrı inancından kaynaklandığını belirtmek gerekir. Örneğin ‘Gök’, ‘Sarı’, ‘Ak’ ve ‘Kara’ renk adlarının hepsi Gök tanrı inancıyla ilgilidir. ‘Al’ renk adının da aynı inanç sisteminden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Bir temel renk olarak kabul edilsin veya edilmesin, al renk insan yaşamı için vazgeçilmez olan bütün unsurlarda, ateşin sıcaklığı olan alevde, güneş ışığında ve kanda görülür. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, ortak Türk kültüründe al renk, Tanrısal bir ışık ve ısıdan gelen ve de dokunduğu varlık ve nesneleri dönüştüren bir unsur olarak düşünülmüştür.” (Ekici, 2016: 103).

Türk dünyası, çok geniş bir alana yayılması nedeniyle farklı kültürleri bir arada barındıran bir coğrafyadır. Türk halklarının geleneksel sanatlarında, el sanatlarında ve özellikle

de mimaride renkler önemli bir yer tutmaktadır. Her bir renk hem doğayla hem de toplumla olan ilişkiye dair derin anlamlar taşımaktadır.

Türk halkları, renkleri sadece estetik amaçlarla değil; aynı zamanda inançları, tarihsel geçmişleri ve sosyal yapılarıyla ilişkilendirerek kullanmışlardır.

Türk dünyasında renklerin en çok kullanıldığı alanlardan biri mimaridir. Özellikle cami ve medreselerde kullanılan renkler, dini inançları yansıtırken halk yapılarında ise günlük yaşamı ve doğayla olan ilişkiyi temsil etmektedir. Ayrıca halı, kilim, giyim ve takı gibi el sanatlarında da renklerin anlamlı kullanımları yaygındır.

1.3.1. Beyaz (Ak)

Büyükülüğün, adaletin, şöhretin simgesi olan beyaz rengi Türk kültüründe Şamanist döneminden başlayıp zamanlar günümüze önemli renklerden biri olmuştur. Türk toplumlarının tarihinde devlet adamlarının özellikle askerlerin savaşta ak renkli giysiler giydikleri görülmektedir. Ayrıca ak rengi Türk toplumlarının İslamiyet'i kabul ettiklerinden sonra dini inançlara bağlı olarak ölüm ve kefeni simgeleyen bir renk özelliği de kazanmıştır (Genç, 1997: 1078-1081).

1.3.2. Kırmızı (Al, Kızıl)

Kırmızı, Türk dünyasında gücü, savaşı ve kahramanlığı simgeler. Ayrıca kırmızı, halk arasında "canlılık" ve "yaşam gücü" anlamına da gelmektedir. Göçebe Türk toplumlarında kırmızı renk; çoğunlukla kalkanlarda, bayraklarda ve sancaklarda olmak üzere savaşla ilgili unsurlarda kullanılmıştır. Kırmızı, aynı zamanda aşk ve tutkunun simgesi olarak da kullanılmaktadır. Geleneksel Türk halılarında kırmızı ve onun tonları hem süsleme hem de işlevsel anlamlar taşımaktadır.

Türkistan'da yaşayan Türklerin geleneksel halılarındaki kırmızı rengin, yerleşik hayata geçtiklerinde kültürel bir anlam kazandığı ve bu rengin aynı zamanda evdeki koruyuculuğu temsil ettiği kabul edilmektedir. Kırmızı ayrıca önemli kutlamalarda ve törenlerde de sıkça görülmektedir. Kırmızı rengin zenginlik ve ihtişam anlamı taşıması da özellikle hükümdarların ve soyluların kıyafetlerinde sıkça yer bulmasına neden olmuştur.

1.3.3. Mavi (Gök)

Mavi, Türk dünyasında en çok tercih edilen ve en derin anlamlara sahip renklerden biridir. Mavi, özellikle Türkistan coğrafyasında yaşayan Türkler tarafından kutsal kabul edilmiştir ve "Türk Mavisi" olarak tanımlanan özel bir tonuyla tanınır. Bu renk, gökyüzü ile özdeşleştirilir ve sonsuzluğu, Tanrının kudretini simgeler. Eski Türklerde gök, Tanrı'nın ve

evrenin simgesi olarak kabul edilmiş ve mavi renk, bu evrensel anlamın yansıması olarak kullanılmıştır (Küçük, 2010a: 190). Türk kültüründe mavi renk, ayrıca korunma ve koruyuculuk anlamına gelmektedir. Bu anlam, günümüzde de geleneksel Türk takılarında, özellikle "nazarlık" denilen korunma amacına yönelik takılarda yaygın olarak görülmektedir.

1.3.4. Sarı ve Altın

Sarı ve altın renkleri, genellikle zenginlik, yücelik ve kutsallık ile ilişkilendirilmektedir. Altın, Türk halklarının geleneksel anlayışında "güç" ve "soyluluk" anlamına gelmektedir. Sarı renk ise doğanın yenilenmesi ve güneşle özdeşleşmektedir. Türkistan'da yaşayan Türklerin geleneksel sanatlarında, altın varaklarla yapılan süslemeler, bu renklerin yüceltilmesine bir örnek teşkil etmektedir. Sarı ve altın rengi, hükümdarlık simgesi olarak saraylarda ve büyük dini yapılarda sıkça kullanılmıştır.

1.3.5. Yeşil

Yeşil, Türk kültüründe doğayı, bereketi ve huzuru simgeler. Bu renk, özellikle İslam kültüründe önemli bir yere sahiptir. İslam inancında yeşil, cennet ve Allah'ın hoşnutluğunu simgeler. Türklerin İslam'ı kabul etmelerinden sonra, yeşil rengin dini alandaki yeri artmıştır. İslam sanatında cami ve türbe içlerinde yeşil renk, bu kutsal mekânları süslerken bu renk aynı zamanda cennetin ve Tanrı'nın huzurunun sembolü olarak kabul edilmiştir. Türk dünyasında yeşil rengin, özellikle Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde, dini yapılar ve saraylarda bolca kullanıldığı görülür. Yeşil renkteki çini işleri ve vitraylar, bu dönemin en belirgin özelliklerinden biridir.

1.4. Mimaride Renkler

Türk dünyası mimarisinde renklerin kullanımı hem estetik hem de sembolik açıdan oldukça önemlidir. Çini ve mozaiklerle yapılan süslemelerde mavi, yeşil, kırmızı ve sarı gibi renkler, dini ve kültürel anlamlar taşımaktadır. Türk İslam mimarisinde, özellikle Osmanlı ve Selçuklu camilerinde bu renklerin kullanımı, mekânın kutsallığını ve huzur verici atmosferini vurgulamaktadır. Ayrıca Türkistan coğrafyasında Türkler tarafından yapılan türbelerde de renkler, ölen kişinin toplumsal statüsünü ve dini değerini belirtmektedir.

Türk dünyasında renkler, yalnızca estetik bir değer taşımaz, aynı zamanda derin kültürel ve sembolik anlamlar içermektedir. Mavi, kırmızı, yeşil, sarı gibi renkler hem doğayla hem de dini inançlarla iç içe geçmiş, Türk halklarının hayatını ve dünya görüşünü şekillendiren unsurlar olmuştur. Bu renklerin kullanımı, Türk dünyasının geleneksel kültürünün ve estetik anlayışının önemli bir yansımasıdır.

Türkistan'ın kalbinde yer alan Özbekistan; zengin kültürel mirası ve çarpıcı mimari yapılarıyla tanınan bir ülkedir. Bu yapıların en büyüleyici yönlerinden biri, süslemelerinde canlı ve çeşitli renklerin bir arada kullanılmasıdır. Bu renkler yalnız yapıların güzelliğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda derin kültürel ve tarihi anlamlar da taşır. Özbekistan'daki mimari yapıların süslemelerinde kullanılan renkler, bunların arkasında yatan derin anlamlar ve etkileri büyüktür.

Camiler, medreseler, saraylar, türbeler ve minareler dahil olmak üzere Özbekistan'ın mimari anıtları genellikle derin sembolizm taşıyan canlı renklerle doludur. Bu renkler yalnız bölgenin estetik tercihlerini değil aynı zamanda manevi, kültürel ve tarihi özelliklerini de yansıtmaktadır.

1.4.1. Beyaz

Beyaz, Özbekistan'ın mimari paletinde yer alan bir diğer renktir. Saflığı, barışı ve maneviyatı simgeler. Anıtların duvarlarında, cephelerinde yaygın olarak kullanılır ve canlı maviler, sıcak toprak tonlarıyla keskin bir kontrast oluşturmaktadır. Beyaz duvarlar yalnız görsel olarak çarpıcı bir etki yaratmakla kalmaz, aynı zamanda huzur ve sakinlik hissi uyandırır.

1.4.2. Kırmızı ve Altın

Kırmızı ve altın renkleri geleneksel olarak ihtişamı ve lüksü vurgulamak için kullanılmıştır. Bu renkler tarihi dönemde gücü, zenginliği ve koruyuculuğu temsil etmekteydi. Bazı saraylarda ve türbelerde kırmızı renk, bu yapıların sahiplerinin yüksek statüsünü gösteren dekoratif unsurlar ve kumaşlar şeklinde bulunmaktadır. Altın desenler, süslemeler ve levhalar, özellikle kırmızıyla birlikte kullanıldığında (örneğin; Semerkant'ın mimarisinde olduğu gibi) medreselerin ve sarayların iç mekanlarında gözlemlenebileceği gibi, refah ve güç atmosferi yaratmaktadır.

1.4.3. Mavi

Bu renk Özbekistan mimarisinde özel bir yere ve öneme sahiptir. Bu tonlar gökyüzü, sonsuzluk, maneviyat ve İslam'ın cennet kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Mavi, binaların kaplamasında ve kubbelerin, cephelerin ve iç mekanların dekorasyonunda kullanılan en yaygın renklerden biridir. Örneğin, Semerkant'taki Registan kompleksinin zümrüt mavisini çinilerle kaplı ünlü bir kubbesi vardır. Burada zümrüt mavisinin kullanılması göksel saflığı ve Tanrı'ya yakınlığı simgelemektedir.

Mavi rengin kullanımı İslam mimarisinde özel bir öneme sahiptir. Özbekistan'da mavi genellikle ışığı, göksel huzuru ve kötülükten korunmayı sembolize etmektedir. Semerkant,

Buhara ve Hive'nin eski camileri ve medreselerinde mavi mozaikler, çiniler ve seramikler sadece dış cepheleri değil, aynı zamanda iç mekanları da kaplayarak uyumlu bir atmosfer yaratmaktadır. Bu rengin etkisi, binanın manevi büyüklüğünü vurgulamak için zarif süslemelerle süslenmiş devasa mavi kubbenin oluşturulduğu ünlü Bibi Hanım Cami gibi camilerde de hissedilmektedir.

1.4.4. Yeşil

Özbekistan mimarisinde de önemli bir yere sahiptir. Doğayı, canlılığı ve doğurganlığı sembolize eder. İslam kültüründe yeşil genellikle cennet ve ilahi bereket ile ilişkilendirilmektedir. Bu renk, bazı binaların kaplamasında ve mozaik, vitray ve hat sanatı gibi süslemelerde kullanılmıştır. Örneğin, Semerkant'taki Şah-ı Zinde Türbesi gibi türbelerin iç mekanlarında sonsuz yaşamı ve saflığı simgeleyen yeşil rengi süslemeler görülebilmektedir.

Çevresel koşulların da mimari için renk seçiminde etkisi vardır. Geniş bozkırları ve kumlu çölleri olan kuru iklim bölgesinde yer alan Özbekistan, doğal arka planla kontrast oluşturan parlak renklerin kullanılmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda mavi, yeşil, kırmızı ve sarının doygun tonlarının kullanılması, binanın yalnızca çevredeki manzaradan sıyrılmasına değil, aynı zamanda sıcak ve monoton bir ortamda bir tür referans noktası olarak hizmet etmesine de yardımcı olmuştur.

Özbekistan mimarisine özgü mozaikler ve fayanslar binaların dekorasyonunda önemli bir unsurdur. Bu dekoratif unsurlar sadece cepheleri süslemekle kalmayıp aynı zamanda sembolik bir anlam da taşımaktadır. Örneğin; mavi, yeşil, beyaz ve altın gibi renklerin bir arada kullanıldığı süs ve arabesk desenli karolarda sonsuzluk, uyum ve ruhsal yakınlık hissi uyandırır. Fars, Türk ve Hint stillerinin etkisi, mozaik desenlerinin çeşitliliği ve canlılığının kültürler arasında bir köprü olduğu Özbekistan mimarisinin renklerinde de fark edilmektedir.

Özbekistan mimarisindeki renk sadece dekoratif bir unsur değil, aynı zamanda derin felsefi ve kültürel anlamlar taşıyan önemli bir simge olmaktadır. Camilerin, medreselerin, türbelerin ve sarayların dekorasyonunda kullanılan mavi, yeşil, kırmızı ve altın renkleri sadece görsel bir uyum sağlamakla birlikte İslam, doğa ve bölgenin tarihi ile ilişkili manevi ve kültürel değerleri de aktarmaktadır. Bu renkler Özbekistan'ın mimari kimliğinin ayrılmaz bir parçası olmaya devam ederek tarihini ve kültürel atmosferini vurgulamaktadır.

1.5. Renk ve Dil İlişkisi

Bilimsel açıdan renk, diğer tüm renklerin temelini oluşturan ana renkler (kırmızı, yeşil, mavi) ve bu ana renklerin karışımından elde edilen ara renkler olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Renklerin sentezi ve algılanması, fizik, psikoloji ve sinirbilim gibi çeşitli

disiplinler tarafından incelenmektedir (Wandell, 1995: 40-50). Renk sadece görsel bir algı değil, aynı zamanda dil ve kültürün de önemli bir unsuru olmaktadır. Renk algısı ile dilde temsili arasında yakın bir ilişki vardır. Renk konusundaki araştırmalar, farklı kültürlerin renkleri nasıl algıladığını, bu algıların dile nasıl yansıdığını ve bilişsel süreçleri nasıl etkilediğini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bu nedenle kırmızı, yeşil ve mavi gibi temel renkler birleşerek diğer tonları oluşturmaktadır. Bilişsel dil bilimi, renk algısını kültürel olarak belirlenmiş bir olgu olarak görmektedir. Araştırmalar, tüm dillerin renkleri aynı şekilde ayırt etmediğini göstermektedir. Bazı dillerde, örneğin Rusça ve İngilizcede, mavinin farklı tonları için birçok sözcük bulunurken diğer kültürlerde bu tür farklılıklar en az düzeyde olabilmektedir (Berlin ve Kay, 1969, 77-110).

Renk konusu üzerine yapılan çalışmalardan biri de 1969'da Berlin ve Kay'ın çalışmasıdır. Bu çalışmaya göre diller önce siyah ve beyaz (veya açık ve koyu) olmak üzere iki temel rengi ayırt etmiştir. Daha sonra kırmızı için bir sözcük ortaya çıkmış; ancak bundan sonra yeşil, sarı ve mavi gibi diğer renkler ayırt edilmiştir. Bu model birçok dilde doğrulanmıştır ancak hepsinde aynı değildir. Örneğin; Vietnamca gibi bazı dillerde yeşil için ayrı bir kelime yoktur ve bunun yerine her iki renk için de "mavi" anlamına gelen bir kelime kullanılmaktadır.

Renklerin söz diziminde ifade edilmesi renkleri sadece ayrı sözcükler olarak değil, aynı zamanda dil bilgisinde de önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Bazı dillerde renk özellikleri sıfatlar, fiiller ve isimler oluşturmak için kullanılır. Örneğin; Rusçada "kırmızı" kelimesi bir sıfat olarak bulunmakta ve "kırmızı kedi" yapısını oluşturmak için kullanılmaktadır. Bazı dillerde ise bu, renklerin bilgisini yapılandırmanın farklı yollarını gösteren fiiller veya isimler aracılığıyla ifade edilebilir. Çince gibi bazı dillerde ise gramerde rengin kullanılması, nüansları ayırt etmede nicel ifadeler veya değişiklikler içindir. Bu tür dillerde renk, sadece kelime dağarcığında değil, aynı zamanda dil bilgisi yapısının kendisinde de önemli bir rol almaktadır. Örneğin; “*hóngsè*” Çince kırmızı renk anlamına gelmektedir. Sadece “*hóng*” olursa canlı kırmızı gibi anlaşılır, ama “*hóngsè*” olduğunda daha soyut, genel bir kırmızılık kastedilir. “*Hóngyùn*” ise iyi şans anlamına gelmektedir. Çince kırmızı renk ve bu renkle ilişkin kelimelerde “*hóng*” kelimesi esas olarak kullanılmaktadır (Bogushevskaya, 2023:142).

1.6. Günümüz Türk Lehçelerinde Renklerin Durumu

Türk toplumlarının dili ve kültüründe renk, tarihsel, kültürel ve sosyal bağlamı yansıtarak önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Renk algısı bağlamında değerlendirme, farklı dillerin ve kültürlerin renk algısını nasıl sınıflandırıp yapılandığını

ifade etmektedir. Berlin ve Kay'in (1969) tezine göre, renkler için sözcüklerin gelişiminde evrensel bir sıra bulunmaktadır ancak Türk dili için bu sıralama, kültürel özellikler yönünden göre değişiklik gösterebilmektedir. Bazı Türk lehçelerinde mavi ve yeşil renklerin arasındaki ayrım Avrupa dillerine göre daha az belirgin olabilmektedir.

Türklerde renkleri anlam yönünden gelişimi; gökyüzünün rengi, bitki örtüsü ve hayvan yaşamı gibi doğal çevreyi gözlemlemeye dayalı oluşmuştur. Eski Türkçede maviyi tanımlamak için “kök”, yeşili tanımlamak için “yaşıl” sözcükleri bulunmaktaydı (Tekin, 2016: 301,314). Günümüz Türkistan lehçelerinde mavinin ve yeşilin tonlarını tanımlamak için çeşitli sözcükler kullanılmaktadır.

Türkistan lehçelerindeki renkler geleneksel olarak doğal olaylarla ve simgesel anlamlarla ilişkilendirilmektedir. Kazak Türkçesinde, örneğin; “kök” (gök) sözcüğü hem maviyi hem de yeşil rengini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bazı Türk lehçelerinde gök renginin birçok hem maviyi hem yeşili tanımladığı görülmektedir. Bu da bu renklerin geleneksel kültürdeki algılanmasındaki belirsizliği yansıtmaktadır.

Türkistan lehçelerindeki farklı renk tonları için tek bir sözcük kullanıldığı başka örnekler de bulunmaktadır. Bazı lehçelerde “kök” (gök) genel olarak koyu renk için kullanılabilmektedir. Bu, farklı Türk lehçelerindeki renk algısının, belirli tonların ve renklerin daha geniş ve genelleştirilmiş anlamlara sahip olduğu doğal çağrışımlar ve kültürel geleneklerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu, rengin sadece bir sözcüksel kategori değil, aynı zamanda dilin dil bilgisi yapısında önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Bazı Türk lehçelerindeki renk tanımlamaları bağlama bağlı olarak morfolojik farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin; Kırgız Türkçesinde bir nesnenin canlı mı (hayvan) yoksa cansız mı (gökyüzü) olduğuna bağlı olarak renk kullanımları değişiklik göstermektedir.

1.6.1. Türkistan Âlimlerinin Eserlerinde Yer Alan Renk Adları

Türkistan âlimlerinin eserleri, Türk dilinin ses, şekil ve söz varlığını en güzel şekilde gösteren Türk dünyası miraslarından biridir. Bu çalışmada Ali Şîr Nevâî başta olmak üzere Hüseyin Baykara, Mevlâna Lütî, Fuzûlî, Gedâyî, Atâyî eserlerinde renk adları kullanmıştır. Örneğin; Hüseyin Baykara'nın “Divan”¹’inde *lâlegûn*, *mînâ*, *şeb-gûn* gibi renkler kullanılmıştır. Fuzûlî'nin Türkçe Dîvânı’nda² *müşgîn*, *yâkut*, *lâciverd* ve *lal* renkleri tespit edilmiştir.

asfar (asfer – esfer sıf. (Ar. şufret “sarılık”tan aşfer) sarı, sarımsı).

¹ Yıldırım, 2002: 184-270.

² Öztürk, 2011: 48-166.

arg'avoni arguvani

axzar (ahdar – ahzar sıf. (Ar. ḥaḍr – ḥuḍret “yeşermek”ten aḥḍar) yeşil, yemyeşil).

aqrobi akrebiye (Ar. ‘akreb > ‘akrebi “akreple ilgili, akrebe benzer”den ‘akrebiyye, siyahımsı renginde olan).

ahmar (ahmer sıf. (Ar. ḥumret “kırmızılık”tan aḥmer) kırmızı, kızıl).

bayzo (beyzâ sıf. (Ar. beyāz “aklık”tan ebyaz “ak, beyaz”ın müennes şekli beyzâ’) çok (daha, en, pek) beyaz).

gulfom (gül-fam: gül renkli).

yoqutiy (yâkut (Ar. yâḳūt < Yun.) en meşhuru kırmızı renklisi olan, pembe, erguvan vb. renklerde, sâdece elmasın çizebildiği çok değerli taş, billurlaşmış alüminyum oksit, yâkut taşı renginde).

zulmoni (zulmânî sıf. (Ar. ḡulmet > ḡulmān ve nispet eki -i ile ḡulmāni) karanlığa âit, karanlıkla ilgili, karanlık).

kuhliy (kühlî sıf. (nispet eki -i ile) sürme renginde olan, siyah).

la'lfom (lâlefām birl. sıf. (Far. lâle+fām) lâle renginde, pembe).

lolagun (lâlegûn birl. sıf. (Far. lâle+gûn) lâle renginde, pembe)

miyno (mînâ-fam (-renk, -gûn) birl. sıf. (Far. fām, renk, gûn “renk” ile), mine renkli, sırça renginde, lâcivert yeşil veya gök mâvisi).

muzaffar (muzaffer sıf. (Ar. tazfîr “bir şeye tırnak batırmak; elde etmek, kazanmak”tan muzaffer).

mushkin (müşkin sıf. (Far. muşk’ten -in ekiyle müşkin) misk renginde.

nabotiy (nebâtî sıf. (Ar. nebât ve nispet eki -i ile nebâti) bitkiyle ilgili, bitkiye âit, bitkisel).

naftiy (neftî i. (Far. neft ve nispet eki -i ile nefti) koyu yeşille kahverengi arasındaki renk, neft yağı rengi).

nilgun (nilgûn i. (Far. nil “çivit” ve gûn “renk” ile nil-gûn) çivit rengi, lâcivert, koyu ve parlak mâvi).

niliy (nîlî Far. nil sıf. (nispet eki -i ile) çividî mâvi).

noranji (nârencî sıf. (Ar. nârenc ve nispet eki -i ile nârenci) turuncu renginde, turuncu).

obgun (âbgûn sıf. (Far. âb “su” ve gûn “renk” ile âb-gûn) su renginde, mâvi, gök mâvisi.

obrang (âb (Far. âb) su, renk – reng i. (Far. reng) su renginde).

ob'yod (su renginde), obsun (su renginde).

osmoni (osmânî sıf. (‘osmān’dan nispet eki -i ile ‘osmāni), gök mavisi).

rayhoni (reyhânî sıf. (nispet eki -i ile) fesleğenle ilgili: “reng-i reyhânî: fesleğen rengi).

rummoni (rümânî i. (Ar. rummān ve nispet eki -i ile rummāni) nar çiçeği rengi).
sabzagun (sebze i. (Far. sebz “yeşil”den sebze) gün “renk” ile sebze-gün sebze renk).
savsan (sûsen – sevsen i. (Far. sūsen veya ar. sevsen < Yun.) susam denen bitki).
samoviy (semâvî sıf. (Ar. semā’nın nispet eki -i almış şekli semâvi “göğe âit”).
sandaliy (sandâlî i. (Ar. şandel ve nispet eki -i ile şandeli) sandal ağacından yapılma iskemlesan sarımtırık renk).

safro (safran i. (Ar. za‘ferān’dan) sapsarı).
siymagun (sim i. (Far. sim < Yun.) gümüş gün “renk” ile sim-gün gümüş renginde).
surmagun (sürme i. (Far. surme) süs amacıyla kirpik diplerine sürülen siyah toz, gün “renk” ile sürme-gün, sürme renk).

tovusiy (tavus i. (Far. tā’ūs < ar. ta’ūs < Yun.) sülüngiller familyasından, tiz sesli, erkeğinin kuyruğu çok uzun, süslü, parlak ve güzel renkli çok büyük kuş, tavus kuşu rengiden).

usfuriy (usfur i. (Ar. ‘uṣfūr) serçe kuşu).
shabgun (şeb-gün birl. sıf. ve i. (Far. gün “renk” ile) gece rengi, siyah, kara).
shafaqqun (şafak-gün birl. sıf. (Far. gün “renk” ile) şafak renkli, kıızıl) şeklinde ifade edebiliriz (Bulatov, 2019: 30).

1.7. Özbek Türkçesinde Renkler

Türk lehçelerinde renk için çeşitli renk isimlerin kullanılması ortak dilimizin söz varlığının zenginliğinin bir göstergesidir. Bu zengin söz varlığını Özbek Türkçesinde de görmek mümkündür. Buna Özbek Türkçesindeki mavi renk adı örnek olarak verilebilir. Mavi renk adı için aşağıda listelenen renk adları sıklıkla kullanılmaktadır:

feruza (firûze i. (Far. pirûze > firûze) gök rengi, açık mâvi).
lojuvard (lâcivert – lâciverd i. (Far. lâcverd “koyu mâvi renkte kıymetli bir taş”tan lâciverd).
moviy (mâvi i. (Ar. mā’ “su” ve nispet eki -i ile mā’i “su renginde olan”).
nil i. (Far. nil) çivit).
niliy (nîlî sıf. (nispet eki -i ile) çividî mâvi).
osmoniy (osmânî sıf. (‘osmān’dan nispet eki -i ile ‘osmāni)).
osmonrang (osmon Far. gök ile renk – reng i. (Far. reng) gök rengi).
samoviy (semâvî) sıf. (Ar. semā’nın nispet eki -i almış şekli semâvi “göğe âit”).
zabarjat (zebercet – zeberced i. (Ar. zeberced) cam parlaklığında açık yeşil renkte tabîi magnezyum ve demir silikat, krizolit, olivin, perido).
zangor (zengâr i. (Far. zengār)).

Ak/beyaz rengi her zaman saf, temiz ve yücelik anlamlarında kullanılmasıyla Türklerde temel renk olarak bilinmektedir. 15. yüzyıl Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri ve Türk Dünyasının en önemli ortak şahsiyetlerinden olan Ali Şîr Nevâî'nin eserlerinde ak sözcüğünün çeşitli eş anlamlı sözcükle kullanıldığı görülmektedir:

Bayzo (Beyzâ sıf. (Ar. beyāz “aklık”tan ebyaz “ak, beyaz”ın müennes şekli beyzâ’), çok (daha, en, pek) beyaz)

Sadafda durri bayzo chehr yanglig‘,
Falak sanduqi ichra mehr yanglig‘. (FŞ: 93)
 Şadefde dürr-i **beyzâ** çîhr yanglıg,
 Felek şandûkı içre mihr yanglıg. (FŞM: 118)

Marmariy (Mermer i. (Yun. marmaro) beyaz, parlak, pürüzsüz).

Quyosh la'li chekib tog‘ uzra avrang,
Falakni subh qildi marmariy rang. (FŞ: 66)
 Kuyaş la'li çikip tağ üzre evrang,
 Felekni şubh kıldı **mermerîreng**. (FŞM: 103)

Nasrinfom (Nesrin i. (Far. nesrin) fam (فام) Far. fām “renk” ile yaban gülü, ağustos gülü, mısır gülü, van gülü gibi isimler alan bir cins gül rengide).

Hanuz o'lg'oy tanu andomi ma'lum,
Tanining rangi nasrinfomi ma'lum. (FŞ: 91)
 Henüz olğay ten ü endāmı ma'lūm,
 Tenining rengi **nesrîn-fāmı** ma'lūm. (FŞM: 117)

Oq (Beyaz i. (E.T. āk) kar renginde olan rengin adı).

Inoyat aynidin xomam sari boq,
Qizil ayla yuzum, nomamni ham oq. (FŞ: 9)
 İnāyet ʿaynıdın hāmem sarı baq,
 Kızıl eyle yüzüm nāmemni hem **aq**. (FŞM: 72)

Rum ahli (Rum i. (Ar. Rūm < Yun. romios “Doğu Romalı” < Roma) Yunan asıllı kimselere verilen isim).

Nizomiy olsa Barda' birla Ganja,

*Qadam **Rum ahlig'a** ham qilsa ranja.* (FŞ: 370)

Nizāmialsa Berda° birle Gence,

Ƙadem **Rūm ehliğa** hem ƙılsa rence. (FŞM: 264)

Rumiy chehr (Rūmî sıf. (Rūm ve nispet eki -i ile Rūmi) Çehre i. (Far. çihre – çehre) yunanlara benzeyen).

*Jilva qildi nigori **rumiychehr**,*

Sarig' oltun aro nechukkim mehr. (SS: 134)

Cilve ƙıldı nigār-ı **rūmī-çihre**,

Sarığ altun ara niçük kim mihr. (NSS: 51)

Sapida (Sepîde i. (Far. sepid'den sepide) Beyazlık, aydınlık).

Chun subh arusing yuzida,

*Ko'rguzdi **sapida** dam **sapida**.* (LM: 177)

Çün subh °arūsunung yüzide,

Körgüzdi sepîde-dem **sepîde**. (LvM: 353)

Siym (Sim i. (Far. sim < Yun.) gümüş, gümüşe benzeyen).

*Safodin havzi **siymi** nob yanglig',*

Tala'ludin suyi simob yanglig'. (FŞ: 70)

Şafādın havzı **şim-i** nāb yanglıg,

Tele'lü°din suyı sim-āb yanglıg. (FŞM: 105)

Siymbar (Sim i. (Far. sim < Yun. gümüş) Sîm-ber birl. sıf. (Far. ber “göğüs” ile) Gümüş göğüslü).

*Yashil to'n ichra har yon **siymbarlar**,*

Yashil barg ichra andoqkim shajarlar. (FŞ: 76)

Yaşıl ton içre her yan **şim-berler**,

Yaşıl berg içre andaƙ kim şecerler. (FŞM: 108)

Özbek Türkçesinde renkler, sadece tek başlarına ele alınmamakta gökkuşağı ile bütünsel olarak açıklanmakta idi. Bunun en güzel örneğini Bulatov vermiştir. Bulatov'a göre gökkuşağındaki sekiz ana rengin isimleri Özbek Türkçesinde şu şekildedir: 1 – *qizil* (kırmızı),

2 – *nor* “noranji” (turuncu), 3 – *sariq* (sarı), 4 – *yashil* (yeşil), 5 – *moviy* (mavi), 6 – *ko’k* (lacivert), 7 – *safsar* (mor), 8 – *shol* (kırmızı) (kırmızımsı pembe) (Bulatov, 2019: 32)

1.7.1. Ali Şîr Nevâî Eserlerinde Renkler

Çağatay Türkçesinin en büyük temsilcilerinden biri Ali Şîr Nevâî’nin eserleri dil bilimciler tarafından hep araştırılmakta olup edebi, dil bilimsel, tarihi ve kültürel açıdan sadece Türk dünyasında değil tüm dünyada öneme sahiptir. Nevâî eserleri üzerine yapılan çalışmalar Özbekistan’da çok ve henüz devam etmektedir. Nevâî’nin eserleri büyük ölçüde Arapça, Farsça ve Eski Türkçeden kelimeler içerdiğinden dolayı onun eserlerinin dilini anlamak ve onu okuyuculara doğru bir şekilde paylaşmak için açıklamalı bir sözlüğe ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 1973 yılında Özbekistan Fenler akademisi tarafından “Nevâî Eserleri Dilinin Açıklamalı Sözlüğü”nün A den J ye kadar kelimeleri kapsayan ilk cildi neşredilmiştir. 1983-1989 yıllar aralığında diğer harfli kelimeleri kapsayan sözcüğün diğer 4 cildi neşredilmiştir. Sözlük, Nevâî’nin tüm eserlerinden taramalar içerdiği ile önemlidir. Zengin bir söz varlığı içeren Nevâî eserlerinde renk adlarına sıklıkça karşılaşılabiriz. Arapça, Farsça ve Eski Türkçeden geçen renk adları sıfat, isim ve fiil biçimlerinde kullanılmıştır. Çalışmada Nevâî’nin tüm eserleri sözcüğünü kapsayan Nevâî eserleri dilinin izahlı lügatinden taramalar yapılmıştır ve renklerin sınıflandırılmasına göre renk adı içeren sözcükler eserden numuneler verilmiştir. Nevâî’nin beş mesneviden oluşan “Hamse” eseri başta olmak üzere “Lisan üt-Tayr”, “Hazoyinu’l-Ma’aniy”, “Vakfiye” ve “Münşeat” eserlerinde renk adları sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

1.7.1.1. Alaca

Ablaq – 1. iki renkli, alaca, siyah beyaz. (NEL: 1–23)

Abrash – 1. Beyaz ve kırmızı renk karışımı, rengârenk. (NEL: 1–25)

Alvon – renkler, boyalar, rengarenk, çeşitli. (NEL: 1–78)

Alo-Bula – alaca. (NEL: 1–80)

Alocha – alaca, kumaş adı. (NEL: 1–81)

Buqalamun – 1. rengarenk; xameleon. (NEL: 1–343)

Mulavvan – renklenmiş, renkli, rengarenk. (NEL: 2–345)

Mulamma’ – rengarenk. (NEL: 2–345)

Mutalavvin – çok renkli, rengarenk. (NEL: 2–381)

Pesa – alaca. (NEL: 2–570)

1.7.1.2. Altın

Zar – zer, altın sarısı. (NEL: 1–618).

Zarkash – altın renkli süsleme. (NEL: 1–621)

1.7.1.3. Ateş rengi

Otashgun – ateş rengi, ateşe benzer. (NEL: 2–534)

Otashin – alevli, ateş gibi kırmızı, ateş rengi, cazibeli. (NEL: 2–534)

Otashnok – alevli, alev gibi kıpkırmızı. (NEL: 2–534)

Otasholud – alevli, cazibeli; kırmızı, kıpkırmızı. (NEL: 2–534)

Otashrang – ateş rengi, alevli. (NEL: 2–535)

1.7.1.4. Beyaz/Ak

Abyazpo'sh – beyaz tona girmiş, beyazlamış. (NEL: 1–26)

Ashhab – beyaz, beyazımsı; boz renkli at. (NEL: 1–159)

Bayoz – 1. beyaz, beyazlık; temiz, kiri olmayan. (NEL: 1–191)

Bayoziy – beyazımsı, beyaz. (NEL: 1–192)

Bayzo – 1. beyaz; net; temiz, saf, yetenekli. (NEL: 1–196)

Bayzog'un – beyaz, net, güneşe benzer. (NEL: 1–196)

Kofur – ak renkli güzel kokulu madde; ak, aklık. (NEL: 2–130)

Kofur bo'l – akarmak/beyazlamak. (NEL: 2–130)

Kofurgun – kofur renkli, beyaz tonlu; beyaz, appak. (NEL: 2–131)

Kofuriy/kofuri – kaafur renkli, ak renkli, kafure benzer. (NEL: 2–131)

Kofurkidor – kafur görünümlü, appak. (NEL: 2–131)

Nasrin – beyaz hoş kokulu çiçek. (NEL: 2–436)

Nasrinfom – nesrin renkli, nesrin çiçeği gibi. (NEL: 2–436)

Op-oq – appak. (NEL: 2–523)

Oq – 1. Ak/beyaz (renk). (NEL: 2–544)

Oqar – ak olmak. (NEL: 2–545)

Oqart – ağartmak. (NEL: 2–544)

Safid – ak. (NEL: 3–59)

Sapida – aklık, pudra. (NEL: 3–43)

Siym/sim – 2. Beyazlık, ak tenli. (NEL: 3–75)

Siymbar – gümüş tenli, ak tenli, güzel. (NEL: 3–75)

Siymgun – gümüş renkli, beyaz tonlu. (NEL: 3–75)

1.7.1.5. Boz

Bo'z – beyazımsı, gri, sade. (NEL: 1–344)

Bo'm-bo'z – aşırı bozumsu, aşırı derecede kül renginde. (NEL: 1–346)

1.7.1.6. Cam rengi

Oyinagun/Oynagun – cam rengi; net, saf. (NEL: 2–512)

Oyinarang – cam rengi, saf, şeffaf. (NEL: 2–512)

Oyinafom – cam rengi. (NEL: 2–512)

1.7.1.7. Kan rengi

Nu'mon – kan; kan rengi. (NEL: 2–492)

1.7.1.8. Kına rengi

Nigor u xino – kına rengi. (NEL: 2–455)

1.7.1.9. Kırmızı

Arg'avon/Arg'uvon – Erguvan rengi, kırmızı gül. (NEL: 1–119)

Arg'uvongun – kırmızı tonlu. (NEL: 1–120)

Arg'uvoniy – kırmızı renkli. (NEL: 1–120)

Arg'uvonxad – kırmızı yuzlu, güzel yanaklı. (NEL: 1–120)

Aqiq – kırmızı renkli değerli taş, akik. (NEL: 1–163)

Ahmar – kırmızı. (NEL: 1–183)

Ahmariy – kırmızı; kırmızıya mensup. (NEL: 1–183)

Bejoda – kırmızı, kırmızı taş, inci. (NEL: 1–258)

Gul-gul – 1. Chaman–chaman, kıpkırmızı. (NEL: 1–410)

Gul ~ bo'l– Kızarmak, gül renginde olmak. (NEL: 1–412)

Gulgun – 1. Gül rengi, pembe, kırmızı. (NEL: 1–414); 2. *Gulgun bo'l*– kızarmak. (NEL: 1–414).

Gulguna – 2. Kırmızı, kıpkırmızı. (NEL: 1–414)

Gulgunpo'sh – kırmızı giyen, ~*edmek* kıpkırmızı etmek. (NEL: 1–415)

Gulnor – nar gülü, kırmızı gül, kırmızı renk, kıpkırmızı. (NEL: 1–416)

Gulnor ~ ayla – kızartırmak. (NEL: 1–416)

Gulnoriy – nar güllü, kırmızı renkli. (NEL: 1–417)

Gulnorgun – nar gülü renginde. (NEL: 1–417)

Gulrang – gül rengi, gül tonlu, kırmızı. (NEL: 1–417)

Gulfom – gul rengi, kırmızı gül renginde olan, güzel. (NEL, İ-418)

Gulfom ayla – kızartırmak. (NEL: 1-418)

La'l – 1. Kırmızı renkli kıymetli taş. (NEL: 2-169)

La'l et – kızartmak. (NEL: 2-171)

La'lgun/La'ligun – 1. Lal renkli, kırmızı. (NEL: 2-171)

La'lvash – lalimsi renk, kırmızı kan karışımı. (NEL: 2-171)

Lolavor – lale renk, lale gibi kırmızı. (NEL: 2-177)

Lolagun – laleye benzer, lale renk, kırmızı. (NEL: 2-177)

Lolafom – lale gibi, kırmızı. (NEL: 2-178)

Maygun – şarap rengi, kırmızı renkli. (NEL: 2-211)

1.7.1.10. Gümüş rengi

Nuqrafom – gümüş rengi, ak. (NEL: 2-493)

Sadafgun – sedef gibi, sedef rengi. (NEL: 3-22)

1.7.1.11. Mavi

Azraq – 1. gök, mavi renk. (NEL: 1-61)

Kabud – gök tonlu. (NEL: 2-87)

Ko'k – gök rengi, mavi. (NEL: 2-149)

Ko'k bo'z – maviye benzer boz renk. (NEL: 2-149)

Ko'kumtul – mavimsi. (NEL: 2-150)

Lojuvard – 1. Koyu mavi tonlu taş; 2. Mavi ton. (NEL: 2-175)

Lojuvardiy – mavi tonlu, laciverd renkli. (NEL: 2-175)

Meno/Menu/Miyno/Miynu – 1. Mavi, mavimsi. (NEL: 2-298)

Menusirisht/Miynusirisht – mavimsi, bahar. (NEL: 2-298)

Moviy – mavi renk, gökyüzü rengi. (NEL: 2-312)

Nil II – mavi (boya); gökyüzü. (NEL: 2-460)

Nilgun – nil rengi, mavi rengi. (NEL: 2-460)

Nilin – nil renkli, mavi. (NEL: 2-460)

Obgun – mavimsi renk; sebz. (NEL: 2-496)

Samovash – semavi, mavi renk. (NEL: 3-36)

Samoviy – gökyüzüne ait, gökyüzü ile ilgili, mavi renk. (NEL: 3-36)

1.7.1.12. Sarı

Asfar – sarı, sapsarı. (NEL: 1-131)

- Kibrit** – 1. Kırmızı yakut, altın. (NEL, 2–112).
- Koh/kah** – saman, sararmış, hastalanmış. (NEL: 2–132)
- Kohiy** – saman tonlu, sarı. (NEL: 2–132)
- Kohiyvash** – sarı renkli. (NEL: 2–133)
- Kohvash** – saman gibi, saman renk; saman kıl – sargaytmak. (NEL: 2–132)
- Lemu/Limu** – 2. Limon renk, sarı renk. (NEL: 2–173)
- Muasfar** – sarı renk. (NEL: 2–326)
- Muza'far** – zaferan/safran, sarı. (NEL: 2–340)
- Nilufar** – suda büyüyen mavimsi veya sarı renkli çiçek. (NEL: 2–460)
- Nilufargun** – nilüfer renkli. (NEL: 2–460)
- Noranj** – turuncunun bir çeşiti; portakal; sarı renk. (NEL: 2–481)
- Noranjvash** – portakal rengi. (NEL: 2–481)
- Qahrabo** – 1. Sarı renkli taş; 2. Sarı. (NEL: 2–104)
- Qahrabogun** – sarı renkli kıymetli taş, sarımsı. (NEL: 2–105)
- Qahraboliq** – çekicilik, sarımsılık. (NEL: 2–105)
- Qahrabovash** – kehrubaya benzer, sarı. (NEL: 12–104)
- Safro** – sarı (renk). (NEL: 3–61)
- Sandalfom** – sandal ağacı rengi. (NEL: 3–39)
- Sandalgun** – siyahımsı sarı renk. (NEL: 3–39)
- Sap-sarig'** – sapsarı. (NEL: 3–43)
- Sarig'/Sorig'** – sarı (renk). (NEL: 3–50)
- Yaraqoniy** – sarı renk olmak, hazan mevsimi. (NEL: 3–95)
- Za'faron** – sarı renk verici güzel kokulu bitki; sarı renk. (NEL: 1–627)
- Za'faroniy** – zaferan rengi, sarı renk, sarı; kırılmış, eziyet edilmiş. (NEL: 1–628)
- Za'faronzor** – za'faron bitkisi ekilmiş bağ, aşk sebebi sararmış yüz. (NEL: 1–628)
- Zard** – sarı, sarılık, sararmış yüz. (NEL: 1–620)
- Zarvaraqlık** – sarılık, ziynetlik, susluk, yakışıklık. (NEL: 1–620)

1.7.1.13. Siyah

- Midod** – siyah, karalık; mürekkep. (NEL: 2–303)
- Savod** – 1. Kara, karalık. (NEL: 3–19)
- Shomrang** – siyah tonlu. (NEL: 3–538)
- Siyoh** – siyah, siyahlık. (NEL: 3–74)
- Siyohiy** – siyahi, siyah renk. (NEL: 3–74)

Siyahtob/siyohsob – siyahımtırak. (NEL: 3-92)

Siyohjarda – siyahımsı. (NEL: 3-74)

Zangi – siyah tenli, siyahi. (NEL: 1-617)

Zangishior – siyaha benzeyen, simsiyah. (NEL: 1-617)

Zulmatfishon – karanlık verici, siyahımsı, simsiyah. (NEL: 1-650)

1.7.1.14. Sölük renk

Badrang – rengi bozulmuş, rengi soğuk. (NEL: 1-188)

1.7.1.15. Yeşil

Axzar – gök, yeşil, yeşillik renginde. (NEL: 1-147)

Axzargun – yeşil renk. (NEL: 1-147)

Axzariy – yeşil renkli, mavi renk. (NEL: 1-147)

Axzarpo'sh – yeşil, yeşil renk kıyafetli, gök renk kıyafet giyen. (NEL: 1-147)

Axzarvash – yeşil, yeşile yakın. (NEL: 1-147)

Sabz – 1. Yeşil, yeşil rengi. 2. Buğday rengi, esmer tenli. (NEL: 3-11)

Sabza – 1. Yeşillik, bahar, ot/çimen. (NEL: 3-11)

Sabzalik – yeşillik, yeşil renglilik. (NEL: 3-11)

Sabzrang/sabzorang – yeşil renk. (NEL: 3-11)

Savsaniy – savsan rengi, yeşil rengi. (NEL: 3-21)

Yashil – 1. Yeşil rengi. (NEL: 3-600)

Zangor – 1. yeşil, zengâr. (NEL: 1-617)

Zangorgun – ko'k renkli olan. (NEL: 1-618)

Zangori – sarı-yeşil renk. (NEL: 1-618)

Zumurrad – yeşil renkli kıymetli taş, zümrüt. (NEL: 1-652)

Zumurradfom – zümrüte benzeyen, yeşil/gök renkli. (NEL: 1-653)

Zumurradgun – zümrüt renkli. (NEL: 1-653)

1.7.1.16. Yıldız rengi

Zuhalrang – yıldız renginde olan; güzel. (NEL: 1-654)

Zuhalrang bo'l – yıldız renginde olmak. (NEL: 1-654)

1.7.2. Özbek Türkçesinde Kullanılan Temel Renkler

Sayı	Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
1.	alanganrang	ateş kırmızısı (parlak kırmızı)
2.	alvon	elvan (rengarenk, alacalı)
3.	anorqizil	nar kırmızısı
4.	apelsinrang	portakal rengi
5.	arg'uvon	erguvan rengi (mor ve pembe arasında kalan özgün bir ton)
6.	arxangel jigarrangi	kahverengi
7.	badrang	solgun renk
8.	baqlajon rang	patlıcanî (koyu mor veya kahverengimsi-mor)
9.	bargikaram	morumsu
10.	bargrang	yaprak rengi
11.	berlin lazuri	berlin mavisi/prusya mavisi (mavinin koyu bir tonu)
12.	bika	soluk
13.	billur rang	kristal rengi
14.	binafsha	menekşe rengi
15.	binafsha qizil	menekşe kırmızı
16.	bo'z	boz
17.	bodom rang	badem
18.	bronzarang	tunç (bronz)
19.	bug'doyrang	buğday rengi
20.	feodosiy jigarrangi	koyu kahverengi
21.	feruza	turkuaz
22.	gaz qorasi	duman rengi
23.	gilamrang	rengarenk
24.	gilos rang	kiraz kırmızısı
25.	g'ishtrang	tuğla rengi
26.	gulgun	gülgûn (gül renkli, pembe)
27.	gulpushti	gül pembesi
28.	gulrang	gül rengi
29.	gunafsha	menekşe

30.	gutankar jigarrangi	koyu kahverengi
31.	havorang	mavi
32.	hind qizili	hint kırmızısı
33.	hind sarig'i	hint sarısı
34.	indigo	indigo rengi (koyu mavi ve mor tonlarının birleşiminden oluşan zengin bir renk tonu)
35.	ingliz qizili	İngiliz kırmızısı
36.	izumrud yashili	zümrüt yeşili
37.	jezrang	altın sarısı
38.	jigarrang	kahverengi
39.	kadmiy	kadmiyum (yüzeyinde mavimsi bir renk tonu bulunan gümüş renk)
40.	kadmiy limon rangi	kadmiyum limon
41.	kadmiy och qizil	açık kadmiyum kırmızısı
42.	kadmiy och sariq	kadmiyum sarı ışık
43.	kadmiy sarig'i	kadmiyum sarısı
44.	kadmiy to'q qizil	kadmiyum kırmızısı
45.	kahraborang	kehribar rengi
46.	kamalakrang	gökkuşağı rengi
47.	kaptarrang	güvercin rengi
48.	kaput-mortum	mürdüm (mora çalan renk)
49.	kashtanrang	kestane rengi
50.	kesak qizil	kiremit kırmızısı
51.	kinovar	parlak kırmızı
52.	ko'k	gök
53.	ko'k binafsha	lacivertimsi mor
54.	ko'kimtir	mavimsi
55.	ko'kish kulrang	mavimsi gri
56.	ko'kish oq	mavimsi beyaz
57.	ko'k-nilobi	nil mavisi (yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi)

58.	ko'ksimon yashil	mavimsi yeşil
59.	ko'k-yashil	camgöbeği
60.	kraplak	şarap kırmızısı
61.	kudinov jigarrang	kudinov kahverengi
62.	kulrang	kül rengi (gri)
63.	kumushrang	gümüş rengi
64.	limon sarig'i	limon sarısı
65.	lojuvard	lacivert
66.	lola rang	eflatun
67.	malina rang	ahududu rengi
68.	malla bo'z	boz tarçın rengi
69.	mallarang	tarçın rengi
70.	mars jigarrangi	tarçın rengi
71.	mars olovrang	kırmızı-turuncu
72.	mars sarig'i	-
73.	misrang	bakır rengi
74.	moshrang	koyu yeşil
75.	moviy	mavi
76.	muzrang	buz rengi
77.	nafarmon	açık menekşe
78.	neapolitan sariq	sarı
79.	nilobi	yeşilimsi mavi
80.	nilrang	nil nehrinin rengi
81.	nim oq	akımsı, ak rengine benzer
82.	nimrang	açık renk
83.	novvotrang	nöbet şekeri rengi (şeffaf görünüme sahip kristalize bir şeker)
84.	no'xatrang	nohut rengi
85.	och bargikaram	açık mor
86.	och binafsharang	açık menekşe
87.	och bodom rang	açık badem rengi
88.	och havorang	açık mavi
89.	och jigarrang	açık kahverengi

90.	och kumushrang	açık gümüş rengi
91.	och moviy rang	açık mavi rengi
92.	och novvotrang	açık fildişi rengi
93.	och oxra	-
94.	och pistoqi	açık fıstık
95.	och pushti	açık pembe
96.	och pushti qizil	açık pembe kırmızı
97.	och qirmizi	açık kırmızı
98.	och qizil	açık kızıl
99.	och qo'ng'ir rang	açık konur rengi/boz ile sarı arası, açık kestane renginde olan
100.	och qovoqrang	açık kabak rengi
101.	och sariq	açık sarı
102.	och savsan rang	açık menekşe rengi
103.	och siyohrang	açık siyah
104.	och tillarang sariq	açık altın sarısı
105.	och tutaki	açık papağan rengi
106.	och yashil	açık yeşil
107.	och yashiltob	açık yeşilimsi
108.	och zangori	açık pas rengi
109.	och zarg'aldoq	açık altın sarısı
110.	och zaynovi	-
111.	och zumradrang	açık zümrüt yeşili
112.	ol	al, kırmızı
113.	olovrang	alev rengi
114.	oltin rang oxra	altın rengi
115.	oltinrang	altın rengi
116.	oq	ak/beyaz
117.	oqish	akımsı, ak rengine benzer
118.	oqish kulrang	akımsı gri
119.	oqshomrang	akşam rengi
120.	osmonrang	gökyüzü rengi
121.	o'trang	çimen yeşili

122.	oxra	okra rengi (sarıdan koyu turuncuya veya kahverengiye kadar değişen bir ton)
123.	oxra jigarrangi	okra kahverengi
124.	oxra oltinrang	okra altın sarısı
125.	oxra qizili	okra kırmızısı
126.	oxra sarig'i	okra sarısı
127.	parij ko'ki	paris mavisi
128.	pistamagiz	fıstık içi rengi
129.	pistoqi	fıstık yeşili
130.	podolsk qorasi	-
131.	po'latrang	demir rengi
132.	purpur	koyu mor
133.	purpur qizili	koyu mor-kırmızı
134.	pushti qizil	pembemsi kırmızı
135.	pushtirang	pembe
136.	qahvarang	kahverengi
137.	qaxrabo	kehribar
138.	qaymoq rang	bej (sarıya çalan gri renk)
139.	qirmizi	kırmızı
140.	qizdirilgan oxra (jjenaya)	-
141.	qizdirilgan umbra	-
142.	qizg'ish jigarrang	kırmızımsı kahverengi
143.	qizg'ish kulrang	kırmızımsı gri
144.	qizg'ish oq	kırmızımsı beyaz
145.	qizg'ishsimon kulrang	kırmızımtırak gri
146.	qizg'ishsimon zarg'aldoq	kırmızımtırak turuncu
147.	qizg'ish-zarg'aldoq	kırmızımsı turuncu
148.	qizg'ishrang	kırmızımsı
149.	qizil-zarg'aldoq	kırmızı-sarı
150.	qo'ngir rang	konur renk
151.	qo'rg'oshin oqi	kurşun akı
152.	qor rangi	kar rengi

153.	qora	kara
154.	qoracha	siyahımsı
155.	qoramagiz	siyahımsı
156.	qovoqrang	kabak rengi
157.	qovoqsariqrang	kabak sarı renk
158.	quyoshrang	güneşrenk
159.	quyuq ko'k	koyu lacivert
160.	quyuq yashil	koyu yeşil
161.	quyuqsimon qizil	koyumsu kızıl
162.	rangbarang	çok renkli
163.	rangorang	çok renkli
164.	sabzarang	sebze rengi
165.	sabzrang	yeşil
166.	sadaf rang	sedef rengi
167.	safsarrang	sarımsı turuncu
168.	sarg'imtir oxra	sarımsı okra
169.	sarg'ish oq	sarımsı beyaz
170.	sarg'ish yashil	sarımsı yeşil
171.	sarg'ishsimon kulrang	sarımsı gri
172.	sariq	sarı
173.	sariqmag'iz	siyahımsı sarı
174.	sariq-zarg'aldoq	sarı-turuncu
175.	savsan rang	pembe-mor
176.	sepiya	-
177.	serileum	-
178.	shafaqrang	şafak rengi
179.	shaftoli qorasi	siyahımsı şeftali
180.	shaftolirang	şeftali rengi
181.	shaxnazar qizili	-
182.	shinnirang	karamel rengi
183.	shisharang	camğöbeği (mavinin ve yeşilin karışımı açık bir ton)
184.	shungit	-

185.	sink oqi	çinko beyazı
186.	sitron rang	limon sarısı
187.	siyohrang	siyah rengi
188.	somonrang	somon rengi (parlak kırmızımsı-turuncu bir renk)
189.	stronsiy sariq	-
190.	surmarang	siyahımsı gri
191.	surrang	kül rengi
192.	sutrang	süt rengi
193.	suvrang	su rengi
194.	tabiiy siena	-
195.	tabiiy umbra	-
196.	temir surigi	-
197.	tillarang	altın rengi
198.	tillarang sariq	altın sarı rengine olan
199.	tillasariq	altın sarısı
200.	tiondiga qorasi	-
201.	titan oqi	-
202.	to'q kraplak	-
203.	to'q bargikaram	koyu yaprak renk
204.	to'q bika	koyu solgun renk
205.	to'q binafsharang	koyu menekşe
206.	to'q bodom rang	koyu badem rengi
207.	to'q havorang	koyu mavi
208.	to'q jigarrang	koyu kahverengi
209.	to'q kumushrang	koyu gümüş rengi
210.	to'q malla	koyu tarçın
211.	to'q moviy rang	koyu mavi renk
212.	to'q novvotrang	koyu nobet şekeri rengi
213.	to'q oxra	koyu okra
214.	to'q pistoqi	koyu fıstıkî
215.	to'q pushti	koyu pembe
216.	to'q pushti qizil	koyu pembe kızıl

217.	to'q qirmizi	koyu kırmızı
218.	to'q qizil	koyu kızıl
219.	to'q qo'ng'ir rang	koyu konur rengi (açık sarı, boz rengi)
220.	to'q qovoqrang	koyu kabak rengi
221.	to'q sariq	koyu sarı
222.	to'q savsan rang	koyu menekşe rengi
223.	to'q siyohrang	koyu siyah rengi
224.	to'q tillarang sariq	koyu altın rengi
225.	to'q tutaki	koyu papağan rengi
226.	to'q yashil	koyu yeşil
227.	to'q yashiltob	koyu yeşilimsi
228.	to'q zangori	koyu safran
229.	to'q zarg'aldoq	koyu turuncu
230.	to'q zaynovi	-
231.	to'q zumradrang	koyu kırmızı
232.	tutaki	koyu papağan rengine olan
233.	ultramarin	-
234.	umbra	-
235.	unrang	ün rengi (sarımtırak renk)
236.	uzum qorasi	siyah üzüm rengi
237.	van-dik jigarrang	-
238.	viridon yashil	-
239.	volkonskoit	-
240.	xokrang	toprak rengi
241.	xolparang	soluk mavi
242.	xrom okisi	-
243.	xushrang	hoş giden renk
244.	yashil	yeşil
245.	yashil-sariq	yeşil-sarı
246.	yashilsimon havorang	yeşilimsi
247.	yashiltob	yeşil benzer
248.	yoqutrang	parlak kırmızı

249.	za'faron	safran (parlak kırmızımsı altın rengi)
250.	za'farrang	kıpkırmızının orta tonlu bir rengidir
251.	zangori (zengâr)	safran (parlak kırmızımsı altın rengi)
252.	zangori-ko'k	yeşilimsi mavi
253.	zarg'aldoq	altın sarısı
254.	zarpushti	altın-pembe
255.	zaynovi	-
256.	zaytun rang	zeytin rengi
257.	zig'irrang	açık mavi-yeşil
258.	zumrad	zümrüt yeşili

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZBEK TÜRKÇESİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ RENK ADLARININ YAPI VE KÖKENİ BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

2.1. Özbek Türkçesindeki Renk Adlarının Yapısal Özellikleri

M. Volkan Coşkun'un çalışması incelendiğinde Özbek Türkçesindeki renklerin varlıklarını niteleyen sıfatlar şu şekilde verilmiştir (Coşkun, 2017: 92). *Oq* (beyaz), *qora* (siyah), *qirmizi* (kırmızı), *pushti* (pembe), *ko'k/moviy* (mavi), *yaşıl* (yeşil), *binafşa/günafşa* (mor), *lojuvard* (lacivert), *sariq* (sarı), *qahva rang/jigar rang* (kahverengi), *kul rang* (gri), *to'q sariq* (turuncu).

Hüseyin Yıldırım çalışmasında da isimlerin önünde yer alan renkleri bildiren sıfatlar hakkında detaylı bilgi vermiştir (Yıldırım, 2009: 107): *Oq* (ak beyaz), *qora* (siyah/kara), *yashil* (yeşil), *qizil* (kırmızı), *sariq* (sarı), *ko'k* (mavi), *kulrang* (gri), *malla* (kumral), *jigarrang* (kahverengi), *to'q sariq* (turuncu), *oq ko'ylak* (beyaz gömlek), *qora soch* (siyah saç), *yashil yaproq* (yeşil yaprak), *qizil olma* (kırmızı elma), *sariq gul* (sarı çiçek), *ko'k qalam* (mavi kalem), *malla qiz* (kumral kız), *kulrang mashina* (gri araba).

2.2. Özbek Türkçesinde Pekiştirme Yoluyla Yapılmış Renk Adları

Özbek Türkçesinde renk adları pekiştirme yoluyla niteliğin çokluğunu/fazlalığını belirtmek için kullanılmaktadır (Yıldırım, 2009: 113). Pekiştirme yoluyla yapılmış renk adları şöyle yapılmaktadır: “Türkçede ad, sıfat ve zarf soylu sözlerin açık veya kapalı ilk hecelerinin /p/, /m/, /r/, /s/ ünsüzlerinden biriyle kapatılması ve meydana gelen hecenin, o sözün başına eklenmesiyle, benzer hecelerin tekrarı esasına dayanılarak kurulan ve bu yolla ilgili olduğu adın veya eylemin taşıdığı anlamı yoğunluk bakımından güçlendiren söz, pekiştirilmiş kelimedir” (Karaağaç, 2013, 638).

Özbek Türkçesinde Renk adı	Pekiştirme işlevi	Türkiye Türkçesinde renk adı	Pekiştirme işlevi
-	-	beyaz	bembeyaz
-	-	kırmızı	kıpkırmızı
-	-	mavi	masmavi
-	-	mor	mosmor

-	-	pembe	pespembe
bo'z	bo'm-bo'z	boz	bomboz (çok boz/ kahverengi)
ko'k	ko'm-ko'k	gök	gömgök
oq	oppoq	ak	apappak (bembeyaz)
qizil	qip-qizil	kızıl	kıpkırmızı
qora	qop-qora	kara	kapkara
sariq	sap-sariq	sarı	sapsarı
siyoh	sim-siyoh	siyah	simsiyah
yashil	yam-yashil	yeşil	yemyeşil

Özbek Türkçesinde bazı renk adları pekiştirme yoluyla yapılır. Onlar renk anlatmasıyla birlikte birleşmek ve çoğulluk anlamlarını da ifade etmektedir (Sadikova, 1974: 98).

Ö.T. Renk adı	Pekiştirme işlevi	T.T. renk adı	Pekiştirme işlevi
oq	oq-oq	ak	ak-ak
qora	qora-qora	kar	kara-kara

2.3. Özbek Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki Eklerle Yapılmış Renk Adları

Özbek Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki renk adları biçim yapısı bakımından şu şekilde incelenebilir:

2.3.1. +çA eki

Özbek Türkçesinde +çA eki çeşitli kelimelere eklenip isim, zarf ve sıfat yapabilir. Bu ek iyelik ve çokluk kategorileri eklerinden sonra geldiğinde her zaman zarf anlamında kullanılır. Ayrıca bu eki sıfat yapan ek olarak kullanıldığı durumlarda -gibi ekine denk anlamları ifade etmektedir (gökçe – gök gibi) (Saikova, 1974: 23).

+cha: eşitlik, benzerlik, karşılaştırma fonksiyonlarında kullanılan isim çekim eki, zamanla yapım ekine dönüşmüştür: qizilcha “kırmızıya yakın (qizil: kırmızı)”, olacha “alaca, rengarenk (ola: ala renk)” (Yıldırım, 2012: 41).

Özbek Türkçesi	Anlamı	Türkiye Türkçesi	Anlamı
ko'kcha (ko'k+cha)	gök gibi	gökçe (gök+çe)	gök rengi, mavi

olacha (ola+cha)	alaca renk	alaça (ala+ça)	birkaç rengin karışımından oluşan bir renk, karışık renkli, alaca, ala, açık koyulu
oqcha~oxcha (oq+cha)	beyaza benzer; para	akça (ak+ça)	beyazımsı, beyaza benzer
qizilcha (qizil+cha)	şeker penceri, hastalık	kızılca (kızıl+ca)	kızıla çalan
qoracha (qora+cha)	insanın ten rengi	karaca (kara+ca)	esmer
sariqcha (sariq+cha)	sarı renk, sarı hastalık	sarıca	sarıyı andıran, sarıya yakın, yaban arısı rengi

2.3.2. +chil (Ö.T.); +çıl, +çıl, +çul, +çül (T.T.) ekleri

Özbek Türkçesinde +chil eki az kullanılan eklerden biridir. Bu ek (oq) ak, (ko’k) gök ve mavi kelimeleriyle kullanır (Sadikova, 1974: 105).

Türkiye Türkçesinde +çıl/+çıl, +çul/+çül ekleri renklerle kullandığı zaman benzetme ifade edip belirli bir rengi ifade etmekte “...’a/e çalan (aka çalan)” anlamını ifade etmektedir (Ergin, 2020: 185).

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Açıklama
-	bozcıl (boz+cıl)	boz renkli, bozumturak
kirchil (kir+chil)	kırçıl (kır+çıl)	kırlaşmaya başlamış, kır renkli
ko’kchil (ko’k + chil)	gökçül (gök+çül)	maviye çalan renk, mavimsi, mavimtırak
oqchil (oq + chil)	akçıl (ak+çıl)	ağarmış, beyazımtırak

2.3.3. +g’ilt eki

Özbek Türkçesinde +g’ilt eki, genelde kırmızı ve sarı renk adları ile kullanılır. Kırmızı ve sarı kelimelerine bu ek eklendiğinde sondaki iki seste daralma meydana gelir (Sadikova, 1974: 105). Bu ek renklerde benzetme işlevinde kullanılmaktadır.

Özbek Türkçesindeki +g'ilt eki ile oluşan renklere karşılıklı olarak Türkiye Türkçesindeki +mtırak eki kullanılmaktadır.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Açıklama
qizg'ilt (qizil qiz + g'ilt)	kırmızımtırak (kırmızı+mtırak)	kırmızıya benzer
sarg'ilt (sariq sar + g'ilt)	sarımtırak (sarı+mtırak)	sarıya benzer

2.3.4. +gina, +kina, +qina ekleri

Özbek Türkçesinde +gina/+kina/+qina ekleri kiplik anlamları ifade etmek için sıfatın dereceleri olan küçültme-övmek ekleri olarak kullanılmaktadır. Bu ek sadece sıfatla değil başka kategorilere de eklenmektedir. Bu ek, sıfatla geldiği zaman kelimenin anlamını değiştirmeden onun çeşitli ton anlamları oluşturmaktadır. Nesne belgisini biraz düşürmek, yumuşatmak, övmek ve beğenmek gibi öznel anlamları nitelemeye hizmet etmektedir (Sadikova, 1974: 47-48).

Bu ek Türkiye Türkçesinde +cık/cik, +cuk/+cük küçültme, azlık, acıma, sevgi, şefkat bildiren adlar yapan ek olarak bilinmektedir. Ancak bu ek Türkiye Türkçesinde renk adlarına eklendiği şeklini daha çok ağızlarda kullanımını görebiliriz. Standart Türkiye Türkçesinde ise bu eki +msı/+msi, +msu/+msü şeklinde görebiliriz.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi (ağızlarda)	Türkiye Türkçesi (Standart Dil)	Anlam
ko'kkina (ko'k+kina)	morcuk (mor+cuk)	morumsu (mor+(u)msu)	mora benzer
oppoqqina (oppoq+qina)	beyazcık (beyaz+cık)	beyazımsı (beyaz+(1)msı)	beyaza benzer
pushtigina (pushti+gina)	pembecik (pembe+cık)	pembemsi (pembe+msi)	pembeye benzer
qizilgina (qizil+gina)	kızılçık (kızıl+cık)	kırmızımsı (kırmızı+msı)	kırmızıya benzer
qoragina (qora+gina)	karacık (kara+cık)	siyahımsı (siyah+(1)msı)	siyaha benzer

sariqqina (sariq+qina)	sarıcık (sarı+cık)	sarımsı (sarı+msı)	sarıya benzer
yashilgina (yashil+gina)	yeşilcik (yeşil+cık)	yeşilimsi (yeşil+(i)msi)	yeşile benzer

2.3.5. +i nispet eki

Özbek Türkçesinde +i eki Farsçanın bir lehçesi konumunda olan Tacikçe etkisiyle oluşmuştur. “Sahip olmak”, “özel” işlevlerini ifade etmektedir. Bu ek hem isimden sıfat hem de sıfattan sıfat yapan bir ektir (Sadikova, 1974: 97).

+i eki, Türkiye Türkçesine Arapçadan giren bir ek olup renkleri niteleyen kelimelerin sonuna eklenen nispet ekidir. Türkiye Türkçesinde bu ekin işlevine bakıldığında daha çok nesnelerden oluşan renklerin sonundaki eklenen bir ek olarak görülmektedir (Küçük, 2013: 797).

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Türkçesi (Anlamı)	Renk Açıklaması
aqrobi	akrebiye	akreple ilgili, akrebe benzer renk	siyahımsı
arg’uvoni	erguvânî	erguvan renginde olan	morumsu pembe
gulobi (gulob+i)	gülâbî (fars. gul ve âb “su” ile âb-ı gul > gul-âb)	gül suyu renginde	açık pembe, gül pembesi
jigari (jigar+i)	-	karaciğer renginde	koyu kahverengi / kestane
nilobi (nilob+i)	nilgûn	çivit renginde olan	çivit rengi (yeşilimsi koyu mavi bir ton)
noranji	nârencî	turunç renginde, turuncu	turuncu
osmoni (osmon+i)	havaî (hava+i)	gökyüzü renginde	açık mavi, gök mavisi
qirmizi (qirmiz+i)	kırmızı	kırmızıla ilgili	al rengi, kırmızı
rayhoni (rayhon+i)	reyhânî	fesleyen renginde olan	morumsu

rummoni (rummon+i)	rümmânî	nar çiçeği rengi	pembemsi turuncu
simobi (simob+i)	-	cıva renginde	parlak, metalik gümüş-gri
zangori (zangor+i)	zengâr	bakır oksidi renginde	turkuaz / yeşilimsi mavi
zumrudi	zümrüdî	zümrüt renginde olan	parlak kırmızı

2.3.6. +ish/+g'ish ekleri

Özbek Türkçesinde +ish/+g'ish ekleri sadece renk-tonu niteleyen sıfatlara özel kullanılır. Bu eklerle tamlanan kelimeler renklerin açık, güçsüzlüğünü ve bir rengin normal tonundan düşük olduğunu belirtir (Sadikova, 1974: 104).

Renk isimlerine gelerek benzerlik ifade eder: kök+ış “mavimsi”, âq+ış “akımsı”, qız+ğış “kızılımsı”, sâr+ğış “sarımsı, sarışın”.

Türkiye Türkçesinde bu ekler bulunmamaktadır. Özbek Türkçesindeki +ish/+g'ish ekleri ile oluşan renklere karşılıklı olarak Türkiye Türkçesindeki +(ı)msı/(i)msi eki kullanılmaktadır.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Açıklama
ko'kish (ko'k + ish)	mavimsi (mavi+msi)	maviye çalan
oqish (oq + ish)	beyazımsı (beyaz+ımsı)	beyaza çalan
qizg'ish (qizil qiz + g'ish)	kırmızımsı (kırmızı+msı)	kırmızıya çalan
sarg'ish (sariq sar + g'ish)	sarımsı (sarı+msı)	sarıya çalan

2.3.7. +iy,+viy eki

Özbek Türkçesinde +iy/(v)iy eki Arapçadan geçen bir ektir. Bu ek isimden sıfat yapan kelimelerde özellik, ilgi ve niteliği belirtir (Sadikova, 1974: 19).

Türkiye Türkçesinde bu ek +i şeklinde görülmektedir. Ayrıca nispet eki +i alan kelimeler daha çok Türkiye Türkçesinde Osmanlı dönemine ait olan eserlerde bulunursa Özbek Türkçesinde Çağatay dönemi eserlerinde bulunmaktadır.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Anlamı	Renk Açıklaması
kuhliy (kuhl+iy)	-	sürme renginde olan	siyahımsı gri, antrasit
moviy (mo+viy)	mavi (mā+i)	su renginde olan	mavi
nabotiy (nabot+iy)	nebâtî (nebāt+i)	bitkiye aid olan	açık yeşil
naftiy (naft+iy)	neftî (neft+i)	siyaha yakın koyu yeşil renginde olan	petrol yeşili
niliy (nil+iy)	-	nil renginde olan	nil yeşili (mavi ve yeşil tonlarının birleşiminden oluşan renk)
sandaliy (sandal+iy)	-	sandal ağacı rengi	açık tarçın
samoviy (samo+viy)	semâvî/havaî mavi (hava+i)	gök renginde	gök mavisi
tilloiy~tilloyi (tillo+iy)	altunî (altun+i)	altın renginde olan	altın sarısı
to'tiyoiy~to'tiyoyi (to'tiyo+iy)	-	papağan renginde olan	bakır rengi
tovusiy (tovus+iy)	-	tavus renginde olan (donuk gri, kahverengi ve yeşil karışımı)	tavus kuşu rengi
usfuriy (usfur+iy)	-	aspur/yalancı safran	safran sarısı
yoqutiy (yoqut+iy)	-	yâkut taşı renginde olan	parlak kırmızı

2.3.8. +ki, +aqi eki

Özbek Türkçesinde +ki/+aqi yapım ekleri benzersizlik, karakter-özellik, nitelik belirtici sıfatlar yapar (Sadikova, 1974: 16).

Türkiye Türkçesinde bu ek bulunmamaktadır. Bu ekin yerine renk adları için nispet eki (+i) kullanılmaktadır.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Anlamı	Renk Açıklaması
pistaqi (pista+qi)	fıstıkî	sarıya çalan açık yeşil renkte olan	fıstık rengi (sarı alt tonlu yeşilin açık bir tonu)
qoraki (qora+aki)	-	siyaha yakın renk	siyahımsı
to'taki (to'ti+aki)	-	papağan renginde	parlak yeşil

2.3.9. +ligicha eki

Özbek Türkçesinde +ligicha eki kalıplaşmış şekilde kullanılan zarf türeten bir ektir: ko'kligicha “mavi olarak, yeşil olarak (ko'k: mavi, gök, yeşil)” (Yıldırım, 2012: 46).

2.3.10. +(i)mtıl/+(i)mtıl, +mtir/+imtır, +g'imi/+g'imtır ekleri

Renk adlarında +mtıl/+imtil, +mtir/+imtır, +g'imi/+g'imtır ekleri, ana renklerde çok kullanılır. Bu eklerle tamlanan kelimeler renklerin açık ve bir rengin normal tonundan düşük olduğunu belirtir (Sadikova, 1974: 104; Gültekin vs. 2019: 33).

Türkiye Türkçesinde bu ekler bulunmamaktadır. Özbek Türkçesindeki bu ekler ile oluşan renklere karşılıklı olarak Türkiye Türkçesindeki +(ı)msı/+(i)msi eki kullanılmaktadır.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Açıklama
ko'kimtır (ko'k+imtır)	mavimsi (mavi+msi)	maviye benzer
oqimtır (oq+imtır)	beyazımsı (beyaz+ımsı)	beyaza benzer
qizg'imtır (qizil qiz+g'imtır)	kırmızımsı (kırmızı+msı)	kırmızıya benzer
qoramtır (qora+mtir)	siyahımsı (siyah+ımsı)	siyaha benzer
sarg'imtır (sariq sar+g'imtır)	sarımsı (sarı+msı)	sarıya benzer

Özbek Türkçesinde renk ve onun tonlarını niteleyen sıfatların karşılaştırılmasında çeşitli nesnelerdeki aynı tonların birbirinden az veya çok farkları belirlenir. Aynı renklerin açık ya da koyu tonlarda olduğunu sıfatların derecelendirilmesiyle ifade edilir (Sadikova, 1974: 104).

2.3.11. +roq eki

Özbek Türkçesinde +roq eki karşılaştırma yapmakta kullanılan en önemli eklerden biridir. Renk tonları nitelendiğinde +roq eki aç+ ve tok+ ekleri ile kullanılabilir ve “daha” işlevinde kullanılır (Gültekin vd. 2019: 33):

Kechagi ipakka qaraganda bugungisi to'qroq (tok+ eki +-roq eki) (Dünkü ipekten bugünkü daha koyu (renk)).

Ularning mebeliga qaraganda bizniki ochroq (och+ eki + +-roq eki) (Onların mobilyasından bizimki daha açık (renkte)) (Sadikova, 1974: 104).

Türkiye Türkçesinde +rak/+rek eki benzerlik ve gibilik işlevlerinde kullanılır.

+roq eki renk adlarının intensive biçimlerine de eklenir:

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
oppoqroq	ap-appak, bembeyaz
qop-qoraroq	sim-siyah
sap-sariqroq	sap-sarı

+roq eki küçültme derece eklerinden sonra da kullanılır:

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ko'kishroq	mavimtırak
oqimtirroq	beyazımtırak
qoracharoq	siyahımtırak
sarg'ishroq	sarımtırak

2.3.12. +simon eki

Özbek Türkçesinde +simon eki birleşik sıfat biçimindeki renk adlarının oluşumunda da görülmektedir. Bu ek renk adlarında benzerlik, gibilik anlamlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Ek, Tacikçeden Özbek Türkçesine geçmiştir.

Türkiye Türkçesinde bu ek bulunmamaktadır. Ancak bu ekin aldığı renk adı, +(1)msı/(i)msi ekiyle Türkiye Türkçesine aktarılabilir.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ko'ksimon yashil (ko'k+simon)	mavimsi yeşil
qizg'ishsimon kulrang (qizil qiz+g'ish+simon)	kırmızımsı gri
qizg'ishsimon zarg'aldoq (qizil qiz+g'ish+simon)	kırmızımsı, altın sarısı
quyuqsimon qizil (quyuq+simon)	koyu kızıl, kızılımsı

sarg'ishsimon sarg'ish+simon)	kulrang (sariq	sarımsı gri
yashilsimon havorang (yashil+simon)		yeşilimsi mavi
zangorsimon (zangor+simon)		açık mavi-yeşil

2.3.13. +tob eki

Özbek Türkçesinde +tob eki genelde sıfatlardan oluşan renkler ile gelen ek olup renklerin derecesini azaltarak açık, azlığını belirtmek için kullanılmaktadır (Amonov, 2021: 92).

Türkiye Türkçesinde bu ek yoktur. Türkiye Türkçesinde bu ekin işlevinde +(ı)msı +(i)msi ekleri kullanılmaktadır.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
qo'ng'irtob (qo'ng'ir+tob)	kahverengimsi (kahverengi+msi)
sarg'ishtob (sariq sar+g'ish+tob)	sarımsı (sarı+msı)
yashiltob (yashil+tob)	yeşilimsi (yeşil+msı)

2.3.14. +voy (boy eki)

Özbek Türkçesindeki +voy (boy eki) kişi adlarına eklenerek adlaşmış sıfat yapan ektir (Sadikova, 1974: 56). Bu ek Türkiye

Türkçesinde bulunmamaktadır.

Özbek Türkçesi	Anlam	Türkiye Türkçesi	Anlam
mallavoy (malla+voy)	sarı saçlı adam	-	-
qoravoy (qora+voy)	esmer tenli adam	-	-
sariboy (sari+boy)	sarı tenli adam	-	-

2.3.15. +vash eki

Özbek Türkçesine +vash eki Farsçadan geçen bir ek olup “gibi” işlevinde kullanılır. Ek isimden sıfat yapan bir ektir (Sadikova, 1974: 98).

Türkiye Türkçesinde bu ek bulunmamaktadır.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi	Anlamı	Renk Açıklaması
samovash (samo+vash)	-	gök rengine benzer	gök mavisi

2.4. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Basit Yapılı Renk Adları

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
ahmar	ahmer (kırmızı, kızıl)
ablaq	ablak (Ar. ablaḳ) (siyahlı beyazlı, alaca)
abrash	abraş [abaş, apraş] (Ar. abraş) (alacalı)
alanga	ateş (Far. ātaş)
alvon	elvan
asal	bal (Trk. bal)
atlas	atlas (özel ad)
bayzo	beyza, çok (daha, en, pek) beyaz
bej	bej (Fr. beige)
binafsha	menekşe (Far. banafsha)
bo‘z	boz (Trk. boz)
bodom	badem (Far. bādām/ bāyām) (kırmızı, turuncu, kahverengi, sarı ve sarı yeşil tonları içeren bir renk)
bordo	bordo (Fr. bordeaux)
bronza	bronz (Fr. bronze)
feruza	turkuaz (Fr. turquoise)
ko‘k	gök (Trk. kök)
kofur	kâfur (Ar. kāfūr)
krem	krem (Fr. crème)
kumush	gümüş (Trk. kümüş)
lal	lal (Ar. la‘l)
lilovi	lila, leylak çiçeğinin renklerinin ortalama rengini temsil eden soluk bir mor tonudur

lojuvard	lacivert (Far. lāciverd)
mallā	kumral (Trk. kongur)
mis	bakır (Trk. bakır)
miyno	mine (Far. mînâ)
moviy	mavi (Ar. mā'i)
nil	nil (özel ad)
noranji	narenci (Far. nārencten ses değişimi ve ses türemesiyle)
ol	al (Trk. al)
ola	ela (Trk. al + a , ala sözcüğünün bir çeřitidir.)
oq	ak (Trk. ak)
otash	ateş (Far. ātař)
pudra	pudra (Fr. poudre)
pushti	pembe (Far. penbe)
qahruba	kehribar (Far. kahrubā)
qahva	kahve (Ar. řahve)
qirmiz	kırmızı (Ar. şirmizi)
qo'ng'ir	konur (Trk. kongur)
qora	kara (Trk. řara)
saftro	safran (Ar. za'ferān)
safsar	mor (Far. mūr)
saman	saman (Trk. saman)
sariq	sarı (Trk. sarıg)
savsan	susam (Ar. sisām)
siyoh	siyah (Far. siyāh)
yoqut	yâkut (Ar. yâkût)
za'faron	safran (Ar. za'ferān)
zar	zer [zerd, zerdoy] (Far. zer)
zarrin	zerrin (Far. zerrin), altın gibi sarı ve parlak olan
zaytun	zeytin (Ar. zeytūn)
zumrad	zümürdî (Ar. zumurrudî)

2.5. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde İsim+İsim Biçimindeki Renk Adları

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
alangerang	ateş rengi
apelsinrang	portakal rengi
baqlajon rang	patlıcan rengi
bargrang	yaprak rengi
billur rang	kristal rengi
binafsharang	menekşe rengi
bodom rang	badem rengi
bronzarang	tunç (bronz)
bug‘doyrang	buğday rengi
gilamrang	rengarenk, çeşit çeşit renkli, renk renk
gilos rang	kiraz kırmızısı
g‘ishtrang	tuğla rengi
gulrang	gül rengi
havorang	gök mavisi
jezrang	altın sarısı
jigarrang.	kahverengi
qahraborang	kahruba
kamalakrang	gökkuşağı rengi
kaptarrang	güvercin rengi
kaptarbo‘yin	güvercin boynu rengi
kashtanrang	kestane renk
kulrang	kül rengi, gri
kumushrang	gümüş rengi
lola rang	eflatun rengi
malina rang	ahududu rengi
misrang	bakır rengi
moshrang	fasulye rengi
muzrang	buz rengi
nilobi	nil nehrinin rengi
nilrang	nil rengi

novvotrang	nöbet şekeri rengi (şeffaf görünümə sahip kristalize bir şeker)
no'xatrang	nohut rengi
olovrang	turuncu renk
oltinrang	altın rengi
oqshomrang	akşam rengi
osmonrang	gök mavisi
o'trang	çimen yeşili
pistamagiz	fıstık yeşili
po'latrang	demir rengi
qahvarang	kahverengi
qaymoq rang	kaymak rengi
qoramagiz	siyahımsı mor
qovoqrang	kabak rengi
quyoshrang	güneş rengi
rangbarang	rengarenk
rangorang	rengarenk
sabzarang	turuncu rengi
sabzrang	yeşil rengi
sadaf rang	sedef rengi
safsarrang	açık mavi
shafaqrang	şafak pembesi
shaftolirang	şeftali rengi
shinnirang	karamel rengi
shisharang	camgöbeği
sitron rang	limon sarısı
somonrang	saman rengi
surmarang	koyu gri
surrang	kül rengi
sutrang	süt rengi
suvrang	su rengi
unrang	ün rengi (sarımtırak renk)
xokrang	toprak rengi

xolparang	soluk mavi
yoqutrang	parlak kırmızı
za'farrang	safran rengi
zaytun rang	zeytin rengi
zumrad rang	zümrüt yeşili

2.6. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Sıfat Tamlaması Biçiminde Kurulan Renk Adları

To'q – tok sıf. ve i. (E.T. tok < tō-d-mak “(karnı) dolmak, doymak”tan to-k) kelimesi renk bildiren birleşik sıfatlar yaparken “koyu” anlamında kullanılmaktadır.

Och aç sıf. (E.T. āç) (ÖTİL: Och II. Aç – zayıf, az beğenilen (renk-tonlar hakkında), açık.

Nim nîm sıf. (Far. nim) “yarım, yarı” anlamlarında renklerde küçülme işlevinde kullanılır.

Özbek Türkçesi	Türkiye Türkçesi
och jigarrang	açık kahverengi (Trk. acığ+ Ar. ֆahve+ Far. reng)
och havorang	açık mavi (Trk. acığ+ Ar. mā'i)
och pushti	açık pembe (Trk. acığ + Far. penbe)
och sariq	açık sarı (Trk. acığ+ Trk. sarıg)
och yashil	açık yeşil (Trk. acığ+ Trk. yaşıl)
qora jigarrang	kara konur (Trk. kara + Trk. koņur)
qora sariq	kara sarı (Trk. kara + Trk. sarıg)
qaymoq rang	kaymaklı lokum (Trk. kaymak+ ar. hulkum)
so'lg'in sariq	soluk sarı (Trk. solu- k + Trk. sarıg)
so'lg'in yashil	soluk yeşil (Trk. solu- k + Trk. yaşıl)
to'q kulrang	koyu gri (Trk. koyu + Fr. gris)
to'q jigarrang	koyu kahverengi (Trk. koyu + Ar. ֆahve + Far. reng)
to'q qizil	koyu kızıl (Trk. koyu + Trk. kız-ıl)
to'q ko'k	koyu mavi (Trk. koyu +Ar. mā'i)

to'q pushti	koyu pembe (Trk. koyu + Far. penbe)
to'q sariq	koyu sarı (Trk. koyu + Trk. sarı)
to'q siyoh rang	koyu siyah (Trk. koyu + Far. siyah)
to'q yashil	koyu yeşil (Trk. koyu + Trk. yeşil)
ko'k kulrang	mavi gri (Ar. mā'i + Fr. gris)

2.7. Özbek Türkçesindeki Belirtisiz İsim Tamlaması Biçiminde Kurulan Renk Adları

isim+i (isim tamlaması)+isim

bargikaram barg+i+karam – açık yeşil lahana rengi

isim+isim+i (iyelik eki)

olmaguli olma+gul+i – elma çiçeğinin rengi

shaftoliguli shaftoli+gul+i – şeftali çiçeğinin rengi

gulobi gulob+i – gül suyunun rengi

qovoqsariq qovoq+sariq – kabak sarısı rengi

jigari (Far. ciger + Ar. i)

kofuriy (Ar. kāfūr + i).

kuhliy (Ar. kühlî + i)

marmariy (Yun. marmaro + Ar. i)

nabotiy (Ar. nebāt + i)

naftiy (Far. neft + Ar. i)

niliy (Ar. nîl + i)

niliy (Far. nil + Ar. i)

osmoniy (Ar. osmān + i)

rayhoni (Ar. reyhân + i)

rummoni (Ar. rummān + i)

samoviy (Ar. semā + i)

samoviy (Ar. semā + i)

sandaliy (Ar. şandel + i)

shaftoli guli (Far. şeftālū + Far. gül + Ar. i)

to'tiyoyi (Ar. tūtyā + i)

tovusiy (Far. t̤ā'ūs < Ar. t̤a'ūs < Yun.+ Ar. i)

usfuriy (Ar. 'uṣfūr + i)

yoqutiy (Ar. yāḳūt < Yun. + i)

zangori (Far. zengār + i)

zulmoni (Ar. zulmet + i)

2.8. Türkiye Türkçesindeki Belirtisiz İsim Tamlaması Biçiminde Kurulan Renk Adları

Türkiye Türkçesindeki sıfat tamlaması biçiminde kurulan renk adları Tuğçe Tanrıkut tarafından yapılan Türkiye Türkçesinde renk adları çalışmasında 355 renk adı listelenmiştir³ onlardan 321 renk adı bu kategori altında listelenmiştir.

alev rengi (Trk. yalab-yalaptan alev + Far. reng)

altun rengi (Trk. altun +Far. reng)

antep fıstığı (özel ad)

aslanagzı (Trk. arslan + Trk. ağız)

ateş kırmızısı (Far. ātaş) + Ar. kırmızı)

ay çiçeği (Trk. ay+ Trk. çiçek, çeçek)

ayçekirdeği (Trk. ay + Trk. çigirt+ek > çigirdek > çeğirdek > çekirdek)

ayder yeşili/koyu yeşil renk (özel ad)

ayışığı (Trk. ay + Trk. ışı- k)

ayva pembesi (Far. ābiyā + Far. penbe)

badem ezmesi (Far. bādām/ bāyām + Trk.)

badem şerbeti (Far. bādām/ bāyām + Ar. şarba)

bahar rüzgârı (Far. bahār + Far. rūzgār)

bahar yeşili (Far. bahār + Trk. yeşil)

bakır çalığı (Trk. bakır+ Trk. çal- ık)

bakır kızılı (Trk. bakır + Trk.)

bakır rengi (Trk. bakır + Far. reng)

baklaçiçeği (Ar. bākīlā + Trk. çiçek, çeçek)

bal buğu (Trk. bal+ Trk. bū)

bal köpüğü (Trk. bal + Trk. köbik ~ köbük~ köpük)

bal peteği (Trk. bal + ermenice petak)

bal rengi (Trk. bal+ Far. reng)

bal sarısı (Trk. bal+ Trk. sarı)

balcı beji (Trk. bal+ Fr. beige)

bambu yaprağı (Fr. bambou + Trk. yapırgak)

barok beji (Fr. barroco + Fr. beige)

³ Tanrıkut, 2014: 44-59.

- barok pembesi* (Fr. barroco + Far. penbe)
- barut rengi* (Far. bārūd + Far. reng)
- bayrak kırmızısı* (Trk. bayrak + Ar. kırmızı)
- bebek pembesi* (Trk. be +be+k+ Far. penbe)
- bekmez kefi* (Trk. bekmes ~pekmes+ Far. kaf “köpük”)
- belce beji* (özel ad)
- beton grisi* (Fr. beton + Fr. gris)
- beylerbeyi* (özel ad)
- bodrum mavisii* (özel ad)
- boncuk mavisii* (Trk. monçuk ~ munçuk + Ar. mā’i)
- buğday rengi* (Trk. buğday + Far. reng)
- burun kanı* (Trk. bur- un + Trk. kân)
- buz beyazı* (Trk. bū- z+ Ar. beyāz)
- buz dansı* (Trk. bū- z) + Fr. danse)
- buz grisi* (Trk. bū- z + Fr. gris)
- buz mavisii* (Trk. bū- z + Ar. mā’i)
- buzul grisi* (Trk. buz + ul + Fr. gris (kül rengi, açık kurşunî renk))
- buzul yeşili* (Trk. buz + ul + Trk. yeşil)
- camgöbeği* (Far. cām + Trk. köbek)
- ceviz kabuğu* (Ar. cawz + Trk. kap + uk)
- civciv sarısı* (Trk. yansıma sözcük ci (v) ci (v) ~ cu cu + Trk. sarıg)
- çağla yeşili* (Far. çağala + Trk. yeşil)
- çakıl taşı* (Trk. çak + ıl + Trk. tâş)
- çam kokusu* (Trk. çam + Trk. kok- u)
- çam yeşili* (Trk. çam + Trk. yeşil)
- çamur rengi* (Trk. çam- mur + Far. reng)
- çay filizi* (Trk. say+ Yun. filisa)
- çay yeşili* (Trk. say+ Trk. yeşil)
- çerepita/kiremit kırmızısı* (özel ad)
- çiğ damlası* (Trk. çī + Trk. tamığlağ)
- çimen yeşili* (Trk. çümgen + Trk. yeşil)
- çimento grisi* (İt. cemento + Fr. gris)
- çingene pembesi* (Trk. çigan, çığāydan + Far. penbe)
- çivit mavisii* (Trk. cüvüt, çüvüt, çüwüt + Ar. mā’i)

- çivit rengi* (Trk. cüvüt, çüvüt, çüwüt + Far. reng)
- çöl beji* (Trk. çülig + Fr. beige)
- çöl beyazı* (Trk. çülig + Ar. beyāž)
- çöl kahvesi* (Trk. çülig + Ar. kahve)
- çöl kumu* (Trk. çülig + Trk. kum)
- dağ grisi* (Trk. tağ + Fr. gris)
- dağ kristali* (Trk. tağ + Fr. cristal)
- damla sakızı* (Trk. ta-m-ı-ğ-la- ğ + Trk. sakız, sağız, sakır)
- defne yaprağı* (yunanca daphni + Trk. yapırğak, yapırkak, yalbırğak)
- demir kır* (Trk. temür + Trk. kır)
- demir rengi* (Trk. temür + Far. reng)
- deniz kabuğu* (Trk. teñiz + Trk. kâp + uk)
- deniz kumu* (Trk. teñiz + Trk. kum)
- deniz mavisi* (Trk. teñiz + Ar. mā'i)
- devetüyü* (Trk. devey, tewey, teve, tewe, téwi, tiwi + Trk. tü ~ tük ~ tüü ~ tüy)
- dolu tanesi* (Trk. tolı + Far. dāne)
- duman grisi* (Trk. tuman + Fr. gris)
- duman rengi* (Trk. tuman + Far. reng)
- ege beji* (özel ad)
- elma kırmızısı* (Trk. alma~ almıla + Ar. kırmızı)
- elma şekeri* (Trk. alma~ almıla + Far. şakar)
- elma yeşili* (Trk. alma~ almıla + Trk. yeşil)
- erguvan rengi* (Far. argavān + Far. reng)
- etirengi* (Trk. et + i + Far. reng)
- fes rengi* (Fas ülkesinden fes + Far. reng)
- fındık rengi* (Ar. bunduğ/funduğ + Far. reng)
- fındıkkabuğu* (Ar. bunduğ/funduğ + Trk. kâp + uk)
- fırtına grisi* (İt. fortuna + Fr. gris)
- fırtına mavisi* (İt. fortuna + Ar. mā'i)
- fıstık rengi* (Ar. fustuğ + Far. reng)
- fıstık yeşili* (Ar. fustuğ + Trk. yeşil)
- fildişi* (Ar. fıl + Trk. tiş)
- fildişi sahili* (özel ad)
- filiz rengi* (Yun. filisa + Far. reng)

fuşya çiçeği (La. fuchsia + Trk. çiçek, çeçek)
gece mavisî (Trk. kiçe + Ar. mā'i)
geceyarısı (Trk. kiçe + Trk. yar- ıg)
geyik kanı (Trk. keyik + Trk. kân)
gök mavisî (Trk. kök + Ar. mā'i)
gökyüzü (Trk. kök + Trk. yūz)
gökyüzü mavisî (Trk. kök + Trk. yūz + Ar. mā'i)
gövez/mora çalan koyu kırmızı renk (Trk. kök + ez)
granit yeşili (Fr. granit + Trk. yeşil)
gulgulü (Far. gul + Far. gul + ü) açık kırmızı
gurup rengi (Ar. ġurūb + Far. reng)
gül ağacı (Far. gul + Trk. ığaç)
gül beyazı (Far. gul + Ar. beyāz)
gül kurusu (Far. gul + Trk. kırkağ, kuruk)
gül rengi (Far. gul + Far. reng)
gül tozu (Far. gul + Trk. toz)
gülpembesi (Far. gul + Far. penbe)
gümüş grisi (Trk. kümüş + Fr. gris)
gün batımı (Trk. kün + Trk. bat- + ım)
güneş sarısı (Trk. kün + eş + Trk. sarıg)
güvercinboynu (Trk. kögürçgün + Trk. böyun)
güvercingöğsü (Trk. kögürçgün + Trk. köküz)
güz gülü (Trk. kūz + Far. gul + ü)
hanımeli (Trk. kang+ um +Trk. elig)
hanımteni (Trk. kang+ um + Far. tan)
harç rengi (Ar. harc + Far. reng)
hardal rengi (Ar. hardal + Far. reng)
hardal sarısı (Ar. hardal + Trk. sarıg)
hasat sarısı (Ar. haşad + Trk. sarıg)
havaî mavisî (Ar. hevā' i + Ar. mā'i)
hayal pembesi (Ar. hayāl + Far. penbe)
hayit yeşili (La. vitex agnus castus + Trk. yeşil)
hint cevizi (özel ad)
hint mercanı (özel ad)

- hint okyanusu* (özel ad)
- hint sarısı* (özel ad)
- hitit bakırı* (özel ad)
- horozibiği* (Far. hurōs + Trk. ibibik)
- hurmadarı* (Far. ḥurmā + Trk. torıĝ/toruĝ)
- ıhlamur çiçeği* (Yun. flamúri + Trk. çiçek, çeçek)
- iğde ağacı* (Trk. yigde + Trk. ıgaç)
- inci beyazı* (Trk. yençü + Ar. beyāż)
- istanbul beji* (özel ad)
- istanbul pembesi* (özel ad)
- istanbul yeşili* (özel ad)
- izmir beji* (özel ad)
- iztuzu* (Trk. i:z + Trk. tūz)
- kahverengi* (Ar. ḵahve + Far. reng)
- kamp ateşi rengi* (Fr. camp + Far. ātaş)
- kan kırmızı* (Trk. kân + Ar. kırmızı)
- kar beyazı* (Trk. kār + Ar. beyāż)
- kar pembesi* (Trk. kār + Far. penbe)
- kar topu* (Trk. kār + Trk. top)
- karayip kahvesi* (özel ad)
- kartepesi* (Trk. kār + Trk. töbü ~ töpü~ töpö)
- katran karası* (Ar. ḵaṭrān/ḵiṭrān + Trk. kara)
- kavak yeli* (Trk. kabak + Trk. yıl)
- kavun sarısı* (Trk. ḵaĝun + Trk. sarıĝ)
- kavuniçi* (Trk. ḵaĝun + Trk. iç)
- kaya tuzu* (Trk. ḵaya + Trk. tūz)
- kayısı çiçeği* (Far. qaysī + Trk. çiçek, çeçek)
- kazayağı* (Trk. ḵāz + Trk. adak)
- kazboku* (Trk. ḵāz + Trk. bōk)
- kekik yağı* (Trk. kekilik + Trk. yağ)
- kemik beyazı* (Trk. kemdük > kemük > kemik + Ar. beyāż)
- kemik rengi* (Trk. kemdük > kemük > kemik + Far. reng)
- kese kağıdı* (Trk. kese + Far. kāĝaz)
- kestane dorusu* (Yun. kástana + Trk. torıĝ/toruĝ)

- kış güneşi* (Trk. kış + Trk. kün + eş)
kızılçık şerbeti (Trk. kız- ıl + cık + Ar. şarba)
kızılsavu [kızıl sarı] (Trk. kız- ıl +savu (sarı))
kil taşı ((Far. gil + Trk. taş)
kil yeşili (Far. gil +Trk. yaşıl)
kimyon rengi (Ar. kemmūn + Far. reng)
kiraz çiçeği (Yun. kerási +Trk. çiçek, çeçek)
kireç beyazı (Far. gireç + Ar. beyāz)
kireç taşı (Far. gireç + Trk. taş)
kiremit kırmızısı (Yun. keramidi + Ar. kırmızı)
kiremit rengi (Yun. keramidi + Far. reng)
köylü pambesi (Far. kūy + lı + Far. penbe)
krem rengi (Fr. crème + Far. reng)
kristal mavisi (Fr. cristal + Ar. mā'i)
krom sarısı (Fr. chrome + Trk. sarıg)
kum beji (Trk. kūm + Fr. beige)
kum fırtınası (Trk. kūm + İt. fortuna)
kum grisi (Trk. kūm + Fr. gris)
kum taşı (Trk. kūm + Trk. taş)
kum yeşili (Trk. kūm + Trk. yaşıl)
kumru tüyü (Ar. ʔumrī + Trk. tü ~ tük ~tüü ~tüy)
kumruğöğsü (Ar. ʔumrī + Trk. kögüz ~ kögüs)
kumsal beji (Trk. kum + sal + Fr. beige)
kumtaşı (Trk. kūm + Trk. taş)
kurşun grisi (Trk. go-ş+ın + Fr. gris)
kurşun rengi (Trk. go-ş+ın +Far. reng)
kuşburnu (Trk. kuş + burun)
küf yeşili (Trk. küf + Trk. yaşıl)
kül bulutu (Trk. kü- l +
kül grisi (Trk. kü- l +Fr. gris)
kül mavisi (Trk. kü- l + Ar. mā'i)
kül rengi (Trk. kü- l + Far. reng)
külüşteli [gülşteli] (Far. gul + Far. şaftālū)
küpmavisi (Trk. küp + Ar. mā'i)

- lavanta beyazı* (İt. lavanda + Ar. beyāz)
- lavanta esintisi* (İt. lavanda + Trk. es-)
- lavanta mavisı* (İt. lavanda + Ar. mā'i)
- levarike pembesi* (İt. lavanda, ingilizce lavenderdan ses değişimi)
- leylak beyazı* (Ar. leylāk+ Ar. beyāz)
- leylak çiçeği* (Ar. leylāk+ Trk. çiçek, çeçek)
- leylak rengi* (Ar. leylāk+ Far. reng)
- lila rengi* (Fr. lilas/lilac + Far. reng)
- lilyum pembe* (La. lilia + Far. penbe)
- limon ağacı* (Yun. leimon +Trk. ğaç)
- limon çiçeği* (Yun. leimon+ Trk. çiçek, çeçek)
- limon küfı* (Yun. leimon+ Trk. küf)
- limon rengi* (Yun. leimon+ Far. reng)
- limon sarısı* (Yun. leimon+ Trk. sarıg)
- lüle taşı* (Far. lüle + Trk. tās)
- maden mavisı* (Ar. ma'din + Ar. mā'i)
- makine yeşili* (İt. macchina + Trk. yeşil)
- meclis mavisı* (Ar. meclis + Ar. mā'i)
- melek kanadı* (Ar. malak + Trk. kanat)
- menekşe moru* (Far. banafşa + Far. mūr)
- menekşe rengi* (Far. banafşa + Far. reng)
- menekşe şerbeti* (Far. banafşa + Ar. şarba)
- mentol buğusu* (Fr. menthol + Trk. bū)
- mercan yeşili* (Ar. mercān + Trk. yeşil)
- mimoza çiçeği sarısı* (Fr. mimosa + Trk. sarıg)
- mum ışığı* (Far. mūm + Trk. ışı- k)
- mumya sarısı* (Far. mūmiyā + Trk. sarıg)
- muz kabuğu* (Ar. mūa + Trk. kāp + uk)
- mürdüm şerbeti* (Far. mardum + Ar. şarba)
- nil yeşili* (özel ad)
- nohut rengi* (Far. nohūd + Far. reng)
- oksit kahverengi* (Fr. oxyde + Ar. kahve + Far. reng)
- oksit sarısı* (Fr. oxyde +Trk. sarıg)
- okyanus mavi* (Ar. ukyānūs + Ar. mā'i)

oltu taşı (özel ad)

orman yeşili (Trk. or + man + Trk. yeşil)

osmanlı kırmızısı (özel ad)

oya çiçeği (Trk. öy-a + Trk. çiçek, çeçek)

ördek başı (Trk. ödirek ~ ödreğ + Trk. baş)

ördekgagası (Trk. ödirek ~ ödreğ + kak-a)

pamuk şekeri (Far. pabuk + Far. şeker < Hint.)

paris grisi (özel ad)

paris pembesi (özel ad)

parlament mavisi (Fr. parlement + Ar. mā'i)

pas rengi (Trk. bas + Far. reng)

pasifik mavisi (özel ad)

pasifik okyanusu (özel ad)

pastel yeşili (Fr. pastel + Trk. yeşil)

pekmez kefi (Trk. bek+ mez + Trk. kef ~ kew ~ küf ~köw)

pekmezköpüğü (Trk. bek+ mez + Trk. köbik ~ köbük~ köpük)

peribacası (Far. perī + Far. bāce)

petrol mavisi (Fr. pétrole + Ar. mā'i)

petrol yeşili (Fr. pétrole + Trk. yeşil)

pirnel rengi (Yun. pırnel + Far. reng)

portakal çiçeği (Fr. portugal + Trk. çiçek, çeçek)

portakal kırmızısı (Fr. portugal + Ar. kırmızı)

portakal rengi (Fr. portugal + Far. reng)

prezans pembesi (Fr. princesse + Far. penbe)

pudra kahvesi (Fr. poudre + Ar. kahve)

roma grisi (özel ad)

roma sarısı (özel ad)

safir mavisi (Fr. saphir + Ar. mā'i)

safran yeşili (İt. safran + Trk. yeşil)

sahra beji (özel ad)

sahra sarısı (özel ad)

saltanat kırmızısı (Ar. saltanat + Ar. kırmız > kırmızı)

sam yeli (Ar. sāmm + Trk. yıl)

saman rengi (Trk. saman + Far. reng)

- saman sarısı* (Trk. saman + Trk. sarıg)
saman yıldızı (Trk. saman + Trk. yıldız, yıldızt)
samanyolu (Trk. saman + Trk. yol)
saray pembesi (Far. sarāy + Far. penbe)
saz rengi (Trk. sâz + Far. reng)
sıçan kırı (Trk. sıçgan ~ sıçkan)
sınav sarısı (Trk. sına- av + Trk. sarıg)
sincap rengi (Far. sincāb + Fr. reng)
sis beyazı (Trk. sış + Ar. beyāz)
sis bulutu (Trk. sış + Trk. bulıt)
sonbahar sarısı (Trk. song + Far. bahār)
söğüt yeşili (Trk. söğüt + Trk. yeşil)
su yeşili (Trk. suw> suv> suğ> su + Far. yeşil)
sümbül demeti (Far. sunbul + Yun. demati)
süt beyazı (Trk. süt + Ar. beyāz)
süt mavisi (Trk. süt + Ar. mā'i)
süt rengi (Trk. süt + Far. reng)
şafak pembesi (Ar. şefak + Far. penbe)
şampanya köpüğü (Fr. champagne + Trk. köbik ~ köbük~ köpük)
şarap kırmızısı (Ar. şerāb + Ar. kırmızı)
şarap rengi (Ar. şerāb + Far. reng)
şeftali aroma (Far. şeft + ālū + İt. aroma)
şeftali beyazı (Far. şeft + ālū + Ar. beyāz)
şeker pembesi (Far. şeker + Far. penbe)
şekerrenk/sarıya çalan (renk) (Far. şeker + Far. reng)
şeytan kırmızısı (Ar. şeytān + Ar. kırmızı)
tahin rengi (Ar. taḥīn + Far. reng)
takım yıldızı (Trk. tak- ım + Trk. yıldız, yıldızt)
tarçın rengi (Far. dārçīn + Far. reng)
tavşankanı (Trk. tavşan, tabışgan, tabışkan +Trk. kân)
tavus yeşili (Ar. tāvus + Trk. yeşil)
ten rengi (Far. ten + Far. reng)
tomurcuk yeşili (Trk. to-m+ur+cuk + Trk. yeşil)
toprak rengi (Trk. toprak + Far. reng)

toz rengi (Trk. toz + Far. reng)
tuğla kırmızısı (La. tegula + Ar. kırmızı)
turkuaz yeşili (Fr. tuquoise + Trk. yeşil)
turnagözü (Trk. turna + Trk. göz)
turunç çiçeği (Far. turunc + Trk. çiçek, çeçek)
tuz beyazı (Trk. tuz + Ar. beyāz)
tütün rengi (Trk. tū+ün +Far. reng)
üzüm yeşili (Trk. üzüm/ üsüm + Trk. yeşil)
vanilya çiçeği (İt. vaniglia + Trk. çiçek, çeçek)
vişneçürüğü (Bg. vişna +Trk. çüri-k)
yaban gülü (Far. yābān + Far. gul)
yağ yeşili (Trk. yağ + Trk. yaş + ıl)
yağmur ormanı (Trk. yağ-mur + Trk. orman)
yalı pembesi (Yun. yialı +Far. penbe)
yaprak yeşili (Trk. yapırğak, yapırkak, yalbırğak + Trk. yeşil)
yaprakkurusu (Trk. yapırğak, yapırkak, yalbırğak + Trk. kurğağ, kuruğ)
yavruağzı (Trk. yavru+ ağ(ı)z+ı)
yaz güneşi (Trk. yaz +Trk. kün + eş)

2.9. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Türkçe Kökenli Renk Adları

bo'z: boz (Trk. boz)
bo'zarinti: bozarantı [bozarıntı] (Trk. boz+ ar + antı)
bo'zchil: bozcıl (Trk. boz+ cıl)
kir: kır (Trk. kır)
kirchil: kırçıl
kirchimon: kırçıman ((Trk. kır + cı + man)
ko'k: gök (Trk. kök)
ko'kcha: gökçe (Trk. kök + çe)
ko'kil: gökçül, (gökcül, gökçil) (Trk. kök + çül)
ko'kimtir: göğümsü (Trk. kök + ımsı)
ko'kish: gökşin (Trk. kök + şin)
ko'klik: göklük (Trk. kök + lık)
kumush: gümüş (Trk. kümüş)
och sariq: açık sarı (Trk. acığ + Trk. sarıg)

- och yashil*: acı yeşil (Trk. acığ + Trk. yaş+ ıl)
- och yashil*: açık yeşil (Trk. acığ+ Trk. yaşıl)
- ochiqroq*: daha açık (Trk. açuk+ rak)
- ol*: al (Trk. āl)
- olacha bulacha*: alacalı bulacalı (Trk. ala + ca + lı + Trk. bula + ca +lı)
- olachali*: alacalı (Trk. al + a+ ca +lı)
- oppoq*: akabbak (Trk. ak + abbak)
- oppoq*: apak (pekiştirme eki + Trk. ak)
- oq*: ak (Trk. ak)
- oqcha*: akça (Trk. ak + ca)
- oqchil*: akçıl (Trk. ak + cıl)
- oqchilroq*: akcılрак (Trk. ak+ cılрак)
- oqli qorali*: akli karalı (Trk. lı+ Trk. lı)
- oqli*: akli (Trk. + lı)
- oqlik*: aklik (Trk. + lık)
- osmon*: gökyüzü (Trk. kök + Trk. yūz)
- qip-qizil*: kıpkızıl (pekiştirme eki + Trk. kız- ıl)
- qizg'ilt*: kızgıl (Trk. kızıl (iç ses türemesi ile)) kırmızımtırak.
- qizg'imtir*: kırmızımsı (Trk. kırmızı + msı)
- qizil*: kızıl (Trk. kız- ıl)
- qizilcha*: kızılca (Trk. kız- ıl + ca)
- qizillik*: kızılılık (Trk. kız- ıl + lık)
- qo'ng'ir*: konur, kahverengi (Trk. koñurdan)
- qopqora*: kapkara (pekiştirme eki + Trk. qara)
- qopqoraroq*: kapkara (pekiştirme eki + Trk. qara +rak)
- qora ola*: karaala (Trk. kara + Trk. āla)
- qora qo'ng'ir*: kara konur, koyu kahverengi (Trk. kara + Trk. koñur)
- qora sariq*: kara sarı (Trk. kara + Trk. sarıg)
- qora*: kara (Trk. qara)
- qoramtil*: karamtil (Trk. kara + mtıl)
- qoramtir qizil*: karamtıkkızıl
- qoraroq*: daha kara (Trk. kara + rak)
- sap-sariq*: sapsarı (pekiştirme eki + Trk. sarıg)
- sap-sariqroq*: sapsarı (pekiştirme eki + Trk. sarıg + rak)

sarg'ilt: sargut (Trk. sarıg +t) açık saman rengi

sarg'imtir: sarımsı (Trk. sarıg + ımsı)

sarg'ishroq: sarımtırak (Trk. sarıg +tırak)

sariq oltin: altın sarı (Trk. altun + Trk. sarıg) altın sarısı

sariq: sarı (Trk. sarıg)

somoni: samani (Trk. saman + Ar. -i) sarı renk (krem rengi ile kanarya sarısı arasında kalan sarı)

to'q qizil: koyu kızıl (Trk. koyu + Trk. kız-ıl)

to'q sariq: koyu sarı (Trk. koyu + Trk. sarıg)

to'q yashil: koyu yeşil (Trk. koyu + Trk. yaş + ıl)

yamyashil: yemyeşil (pekiştirme eki + Trk. yaş + ıl)

yashil: yeşil (Trk. yaş + ıl)

2.10. Özbek Türkçesindeki Yabancı Kökenli Renk Adları

aqiq: akik (Ar. 'akīk)

arg'uvon: erguvan rengi (Far. argavān + Far. reng)

bayzo: bayaz [biyaz] (Ar. beyāz)

bej: bej (Fr. beige)

binafsharang: menekşe rengi (Far. banafsha + Far. reng)

bodom: badem (Far. bādām/ bāyām)

bodomguli: badem gulu (Far. bādām/ bāyām)

bodomi: bademi (Far. bādām/ bāyām + Ar. -i)

bordo: bordo (Fr. bordeaux)

bronza: bronz (Fr. bronze)

feruza: firuze (Ar. fīrūza/ fayrūzac)

gul rangi: gül rengi (Far. gul + Far. reng)

gulgun: gülgün (Far. gul-gün)

karamel: karamel

kofur: kâfur (Ar. kâfūr) çok beyaz.

krem: krem (Fr. crème)

lal: lal (Ar. la'l)

lojuvard: lacivert (Far. lāciverd)

lojuvardiy: laciverdî (Far. lāciverd + Ar. -i)

mentol: mentol (Fr. menthol)

mino: mine (Far. minā)
moviy: mavi (Ar. mā'i)
noranji: narıncı (Far. nārencten ses değişimi ve ses türemesiyle)
norinj: narınc (Far. nārencten ses değişimi ve ses türemesiyle)
obi: abı (Far. ab + ı) mavi*
olmos: elmas (Ar. elmās) pembe renk.
pista rang: fıstık rengi (Ar. fustuḵ + Far. reng)
pistoqi: fıstıklı (Ar. fustuḵi) fıstık rengi.
pudra: pudra (Fr. poudre)
qahrabo: kehribar (Far. kahrubā)
qahva: kahve (Ar. ḵahve)
qirmizi: kırmızı (Ar. ḵirmizi)
safron: safran (Ar. za'ferān)
shaftoli guli: şeftali (Far. şeft + ālū)
shokolad: çikolata (İt. cioccolata)
siyoh: siyah (Far. siyāh)
yoqut: yâkut (Ar. yâḵūt)
zard: zer [zerd, zerdoy] (Far. zer) sarı
zaytun: zeytin (Ar. zeytūn)
zaytuni: zeytuni (Ar. zeytūni)
zumrudiy: zümrüdi (Ar. zumrūdī)

2.11. Türkiye Türkçesindeki Yabancı Kökenli Renk Adları

ablak (Ar. eblaḵ “rengi alaca olan”dan) (siyahlı beyazlı, alaca)
abraş [abaş, apraş] (Ar. abraş)
ahududu (Far. āhū + Far. tūt)
akide (Ar. 'aḵīda)
akik (Ar. 'aḵīḵ)
amber (Ar. 'anbar)
amberli kahve (Ar. 'anbar + li + Ar. ḵahve)
armudi (Far. amrūd + Ar. -i)
armut (Far. amrūd)
ateş kırmızısı (Far. ātaş) + Ar. ḵirmizi)
ateşin (Far. ātaşın)

ayneli (Far. āyīne)
ayva pembesi (Far. ābiyā + Far. penbe)
bade (Far. bāde)
badem rengi (Far. bādām/ bāyām)
badem şerbeti (Far. bādām/ bāyām + Ar. şarba)
bademî (Far. bādām/ bāyām + Ar. -î)
bahar (Far. bahār)
bahar rüzgârı (Far. bahār + Far. rüzgār)
baharım (Far. bahār + ım)
barudî (Far. bārūd + Ar. -î)
barut rengi (Far. bārūd + Far. reng)
beyaz (Ar. beyāz)
buse (Far. būsa)
celep (Ar. callāb) (esmer renk)
ceviz (Ar. cawz)
cevizi (Ar. cawz + ar. -î)
çağla (Far. çağala) [Far.da “çağale” olmalı]
çapraz (Far. çep + rāst) [bir renk adı mı]
çini (Far. çīnī)
derya (Far. daryā)
ebrû (Far. abrī)
eflatun (Ar. eflātūn)
eflatuni (Ar. eflātūnī)
eflatunsu (Ar. eflātūn+ su)
eflatunumsu (Ar. eflātūn+ ımsı)
elmas (Ar. elmās) pembe renk
emir (Ar. amr) siyahımtarak yeşil, neftî
erguvani (Far. argavān+ Ar. -î)
esmer (Ar. esmer)
esmerce (Ar. esmer +ce)
esmerimsi (Ar. esmer + imsi)
esmerlik (Ar. esmer+ lik)
fes rengi (Fas ülkesinden fes + Far. reng)
fındık rengi (Ar. funduk)

- findık rengi* (Ar. funduk + Far. reng)
findiki (Ar. funduk + Ar. -i)
fistik rengi (Ar. fustuk + Far. reng)
fistiki (Ar. fustuḡi) fistik rengi
fistiklı lokum (Ar. fustuḡi + Ar. hulkum)
firfiri (Ar. firfiri) (mora çalan parlak kırmızı renk, erguvânî, firfir)
firuze (Ar. firūza/ fayrūza)
gırbız (Ar. kırmızı)
gulgulü (Far. gul + Far. gul + ü)
gurup rengi (Ar. ġurūb + Far. reng)
gül beyazı (Far. gul + Ar. beyāz)
gül rengi (Far. gul + Far. reng)
gülgani (Far. gul + gani)
gülgûn (Far. gul-gûn)
gülgülü (Far. gul + gul + Ar. -i)
gülistan (Far. gul + ıstan)
gülpembe (Far. gul + Far. penbe)
hâkî (Far. ḥāk + Ar. - i)
harç rengi (Ar. harc + Far. reng)
hardal rengi (Ar. hardal + Far. reng)
havai (Ar. hevā' i)
havai mavi (Ar. hevā' i + Ar. mā' i)
hayal (Ar. hayāl)
hayal pembesi (Ar. hayāl + Far. penbe)
hazan (Far. ḥazān)
hercai (Far. harcāyī)
heybeli (Ar. 'aybe + li)
hidiv (Far. ḥidīv)
hünnap (Ar. 'unnāb)
kâfur (Ar. kāfūr) çok beyaz
kahve (Ar. ḳahve)
kahverengi (Ar. ḳahve + Far. reng)
kahverengimsi (Ar. ḳahve + Far. reng + ımsı)
kakuleli kahve (Ar. ḳāḳulla + lı + Ar. ḳahve)

kayısı (Far. qaysī)
kehribar (Far. kahrubā)
kelkōr (Far. kel + Far. kūr)
kemer (Far. kemer)
keten (Ar. kattān)
kınelı (Ar. ḥinnā + lı)
kırbız (Ar. kırmızden ses değişimiyle)
kırmızı (Ar. kırmızı)
kil (Far. gil)
kilit (Far. kelid)
kilitli (Far. kelid + li)
kimyon rengi (Ar. kemmūn + Far. reng)
kimyoni (Ar. kemmūnı)
kireç beyaz (Far. gireç+ Ar. beyāż)
kōylü pembesi (Far. kūy + lı + Far. penbe)
kumru (Ar. kımrı)
laciverdî (Far. lāciverd + Ar. -î)
lacivert (Far. lāciverd)
ladin (Ar. lādan) (yeşil renginin bir tonu)
lal (Ar. la‘l)
leylak beyazı (Ar. leylāk + Ar. beyāż)
leylak rengi (Ar. leylāk+ Far. reng)
leylaki (Ar. leylāk+ Ar. -î)
lila rengi (Ar./ Far. līlak/ nīlak + Far. reng)
lokum (Ar. hulkum)
maden mavisı (Ar. ma‘din + Ar. mā‘î)
masal pembesi (Ar. me el + Far. penbe)
masum beyaz (Ar. ma‘şūm + Ar. beyāż)
mavi (Ar. mā‘î)
mavileyin (Ar. mā‘î + layın) mavimsi.
mavilim (Ar. mā‘î+ lı +m)
mavimsi (Ar. mā‘î+ msı)
mavimtırak (Ar. mā‘î + tırak) mavimsi.
maviř (Ar. mā‘î + ř)

mavu (Ar. mā'iden ses değişmesiyle) mavi.
meclis mavi (Ar. meclis + Ar. mā'i)
menekşe (Far. banafşa)
menekşe şerbeti (Far. banafşa + Ar. şarba)
mercan (Ar. mercān)
meşe (Far. bişe)
mine (Far. minā)
miskli kahve (Ar. misk + lı + Ar. kahve)
mor (Far. mūr)
morçuk (Far. mūr + çuk)
morumsu (Far. mūr + ımsı)
mürdüm (Far. mardum)
mürdüm şerbeti (Far. mardum + Ar. şarba)
naneli akide (Ar. na'na' + Ar. 'akide)
narıncı (Far. nārencten ses değişimi ve ses türemesiyle)
narınç (Far. nārencten ses değişimi ve ses türemesiyle)
narın pembe (Far. nārīn + Far. penbe)
neftî (Far. neft + Ar. -i)
neftimsi (Far. neft + Ar. -i + msı)
nergis (Far. nergis)
nohudi (Far. nohūd + Ar. -i)
nohut rengi (Far. nohūd + Far. reng)
okyanus (Ar. ukyānūs)
okyanus mavi (Ar. ukyānūs + Ar. mā'i)
pamuk (Far. pabuk)
pamuk şekeri (Far. pabuk + Far. şeker)
penbe (Far. penbe)
penbe şeker (Far. penbe + Far. şeker)
penbegül (Far. penbe + Far. gul)
penbelim (Far. penbe + lim)
penbemsî (Far. penbe + msı)
penbemtırak (Far. penbe + tırak)
peribacası (Far. perī + Far. bāce)
postallı (Far. postgāll + lı)

rezene (Far. rāziyāne)
safran (Ar. za'ferān)
salep (Ar. saḥleb)
saltanat kırmızı (Ar. saltanat + Ar. kırmızı)
saray (Far. sarāy)
saray pembe (Far. sarāy + Far. penbe)
sedef (Ar. şadef)
sedef renkli (Ar. şadef + Far. reng + lı)
serap (Far. serāb)
simit (Ar. semid) kara.
sincabî (Far. sincāb + Ar. -î)
sincap rengi (Far. sincāb + Far. reng)
siyah (Far. siyāh)
siyahımsı (Far. siyāh + ımsı)
siyahımtırak (Far. siyāh+ ımtırak)
siyahlaşmak (Far. siyāh+ laş-)
sultani (Ar. sulṭānî)
sumak (Ar. summāk)
susam (Ar. sısām)
susamlı akide (Ar. sısām + lı + Ar. 'aḳīda)
şafak pambesi (Ar. şefāk + Far. penbe)
şalgami (Far. şelgam + Ar. -î)
şarabî (Ar. şerābî)
şarap rengi (Ar. şerāb + Far. reng)
şebboy (Far. şebbūy)
şebnem (Far. şebnem)
şeftali (Far. şeft + ālū)
şeftali beyazı (Far. şeft + ālū + Ar. beyāz)
şeker pembe (Far. şeker + Far. penbe)
şekerrenk (Far. şeker + Far. reng)
şelale (Ar. şelāşe)
şerbet (Ar. şarba)
şirin pembe (Far. şırin + Far. penbe)
tahin rengi (Ar. ṭahīn + Far. reng)

tahinî (Ar. ṭahīnī)
tarçın ((Far. dārçīn)
tarçın rengi (Far. dārçīn + Far. reng)
tarçınlı akide (Far. dārçīn + Ar. 'aḳīda)
tarçinî (Far. dārçīn + Ar. -î)
ten rengi (Far. ten + Far. reng)
turuncu (Far. turunc + Ar. -î)
turuncumsu (Far. turunc + Ar. -î + ımsı)
turuncumtırak (Far. turunc + Ar. -î + m+ tırak)
turunç (Far. turunc)
ufuk mavisi (Ar. ufḳ + Ar. mā'î)
vaha/çöl rengi (Ar. vāḥa)
yaban gülü (Far. yābān + Far. gul)
yâkut (Ar. yāḳūt)
yasemen (Far. yāsemen)
yeşim (Far. yeşm)
yulaf (Ar. alef)
zen (Far. zen)
zencefil (Ar. zencebīl)
zer [zerd, zerdoy] (Far. zer)
zerdali (Far. zer + ālū)
zeri, zerî (Far. zer + Ar. -î)
zerrin (Far. zerrīn)
zeytin (Ar. zeytūn)
zeytin rengi (Ar. zeytūn + Far. reng)
zeytunî (Ar. zeytūnī) (zeytinin rengini betimleyen sarı-yeşil arası renk tonu)
zifir (Ar. zefir) kara
zifirî (Ar. zefirî) çok koyu
zift (Ar. zift) simsiyah
zümrîdî (Ar. zumurrudî)
zümrüt rengi (Ar. zumurrud + Far. reng)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZBEK TÜRKÇESİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ RENK ADLARI İÇEREN KALIP İFADELER

3.1. Özbek Türkçesinde Renk Adı İçeren Atasözleri

Atasözleri, uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, kalıplaşmış, önemli bir bölümü geniş zamanda ya da emir kipinde çekimlenen cümlelerdir (Eker, 2015: 368).

Atasözleri geçmişten bugüne kadar her milletin kendi kültürünü, geleneklerini, dini ve dilini sembolize eden anlamlara sahip olmuştur. Türk kültüründe atasözlerinin ilk izlerini Orhun Yazıtlarında görürüz. Daha sonra Eski Uygur Türkçesi dönemine ait metinlerde, Kâşgarlı Mahmud'un eserlerinde görürüz. Orhun Yazıtlarından başlanan bu kültürel miras bugüne kadar yaşamaktadır. Türk soylu halklar aynı kökten gelmelerine rağmen atasözleri dönemler içerisinde anlam bakımından değişikliğe uğramıştır. Toplumların yaşadığı coğrafyaya göre lehçe farklılıkları ortaya çıkmıştır. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki atasözleri birbirine benzer anlamlar taşımakla birlikte, farklılıklar da vardır.

Renk adları, atasözlerinde renk adı olarak kullanılmakla kalmayıp farklı sembolik anlamları da ifade etmektedir. Örneğin; *Oq ko'ngillikning yuzi ko'rkam* “Ak gönüllü/kalplinin yüzü güzel” atasözünde biyolojik olarak insanın gönlü hangi renkte olduğunu bilmiyoruz ama mecazi anlamda insanın ahlak açısından temiz gönüllü olduğunu biliriz. İyi insanlara ak gönül, kötü insanlara ise gönlü kara deriz. Bu gibi farklı anlamları ortaya koyma açısından atasözlerinde renk adlarının rolü çok önemlidir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki atasözlerinde renkler sıklıkla kullanılmakta olup onlar sembolik anlamları taşımaktadır. Özbek Türkçesindeki atasözlerinde ak rengi daha çok temizlik, iyi niyetlilik, iyilik, saf kalplilik anlamlarında kullanılmaktadır. Bazı yerlerde ak kelimesi, nesnelerin rengini nitelemektedir. Örneğin; *Mullaning sallasi oq, yuragi — qora* “Mollanın takkesi beyaz, kalbi siyah” atasözünde beyaz kelimesi molların takkesi gerçekten beyaz renginde olduğunu nitelemek için kullanılmaktadır. Ancak siyah kelimesi mecazi anlam taşımakta olup molların kalbi temiz olmadığına işaret etmektedir. Özbek Türkçesindeki atasözlerinde ak ve kara renk adları, en sık kullanılan renk adlarıdır. Bununla birlikte kırmızı, yeşil, alaca ve altın renkleri de Özbek atasözlerinde sıklıkla kullanılmakta olup sembolik anlamlar taşımaktadır.

3.1.1. Ko'k (Mavi)

Baxilning bog'i ko'karmas, ko'karsa ham meva bermas. (ÖHM, 2005: 86).

“Kıskancın bahçesi yeşil olmaz, yeşil olsa bile meyve vermez”.

Daraxt bir joyda ko'karar. (ÖHM, 2005: 157).

“Ağaç bir yerde büyür”.

Duo olgan ko'karar, tuhmat olgan oqarar. (ÖHM, 2005: 39).

“Dua alan ilerler, iftira alan ağarır”.

Gadoga oq xalta ham bir, ko'k xalta ham. (ÖHM, 2005: 191).

“Dilenciye ak torba da aynı, mavi torba da”.

Yomg'ir bilan yer ko'karar, mehnat bilan — el. (ÖHM, 2005: 13).

“Yağmurla yer/toprak iyileşir, emekle — halk”.

3.1.2. Kumush (Gümüş)

Birinci kun mehmon — oltin mehmon, ikkinchi kun — kumush, uchinchi kun — mis, uchdan o'tsa — pes. (ÖHM, 2005: 84).

“Birinci gün misafir — altın misafir, ikinci gün — gümüş, üçüncü gün — bakır, üçten geçse pes”.

Javob oltin bo'lsa, savol — kumush. (ÖHM, 2005: 65).

“Cevap altın olsa, soru — gümüş”.

Kumush xotin kunda — kasal, oltin xotin oyda — kasal. (ÖHM, 2005: 127).

Gümüş kadın günde — hasta, altın kadın ayda — hasta. (Bu atasözü iki farklı kadının karakter özelliklerinden bahsediyor. Atasözü ev, aile kavramları ile ilgili olup ev işlerini yapmayı sevmeyen kadınları gümüş kadın olarak, ev işlerinde becerikli olan kadınları ise altın değerli kadın olarak temsil etmektedir. Gümüş kadın ev işlerini yapmamak için her gün kendini hasta gibi gösterdiğine işaret etmektedir).

So'zing kumush bo'lsa, ishing — oltin. (ÖHM, 2005: 18).

“Sözün gümüş ise işin altındır”.

3.1.3. Mis (Bakır)

*Birinchi kun mehmon — oltin mehmon, ikkinchi kun — kumush, uchinchi kun — **mis**, uchdan o'tsa — pes.* (ÖHM, 2005: 84).

Birinci gün misafir — altın misafir, ikinci gün — gümüş, üçüncü gün — bakır, üçten geçse pes.

3.1.4. Ola (Ala)

*Ko'p o'ynagan bola, el ko'zida **ola**.* (ÖHM, 2005: 81).

“Çok oynayan çocuk, halk gözünde ala”.

***Ola** butaga ot berkitma.* (ÖHM, 2005: 154).

“Ala ağaçta at saklama”.

*Omon bo'lgan ot minar, **ola** parcha to'n kiyar.* (ÖHM, 2005: 232).

“Sağlam olan at biner, ala parça kepenek giyer”.

*Osmon **ola** — yer **ola**.* (ÖHM, 2005: 176).

“Gökyüzü ala — yer ala”.

*Qora uyga — **ola** bargak.* (ÖHM, 2005: 60).

“Kara eve — ala taç”.

3.1.5. Oltin (Altın)

*Birinchi kun mehmon — **oltin** mehmon, ikkinchi kun — kumush, uchinchi kun — mis, uchdan o'tsa — pes.* (ÖHM, 2005: 84).

“Birinci gün misafir – **altın** misafir, ikinci gün – gümüş, üçüncü gün – bakır, üçten geçse pes”.

*Hunari borning **oltin** bilagi bor.* (ÖHM, 2005: 73).

“Mesleği olanın altın bileği var”.

*Javob **oltin** bo'lsa, savol — kumush.* (ÖHM, 2005: 65).

“Cevap altın olsa, soru — gümüş”.

*Kumush xotin kunda — kasal, **oltin** xotin oyda — kasal.* (ÖHM, 2005: 127).

“Gümüş kadın günde – hasta, altın kadın ayda – hasta”. (Bu atasözü iki farklı kadının karakter özelliklerinden bahsediyor. Atasözü ev, aile kavramları ile ilgili olup ev işlerini yapmayı sevmeyen kadınları gümüş kadın olarak, ev işlerinde becerikli olan kadınları ise altın değerli kadın olarak temsil etmektedir. Gümüş kadın ev işlerini yapmamak için her gün kendini hasta gibi gösterdiğine işaret etmektedir).

*Og'rimagan quloqqa — **oltin** sirg'a.* (ÖHM, 2005: 239).

“Ağrımayan kulağa — altın küpe”.

*Ona yurting — **oltin** beshiging.* (ÖHM, 2005: 5).

“Ana yurdun — altın beşiğin”.

*Sabr tagi — sari **oltin**, sabr bilan chiqar oting.* (ÖHM, 2005: 110).

“Sabır altı — sarı altın, sabır ile çıkar adın”.

*So'zing kumush bo'lsa, ishing — **oltin**.* (ÖHM, 2005: 18).

“Sözün gümüş ise işin altındır”.

*Temir qarmoqqa — **oltin** baliq.* (ÖHM, 2005: 100).

“Demir oltaya — altın balık”.

3.1.6. Oq (Ak)

Özbek atasözlerinde ak kelimesi nesnelerin rengini nitelemekle birlikte mecazi anlamlar da taşımaktadır. Ak rengi daha çok insanların ahlak, karakter özelliklerini, nesnelerin ise rengini nitelemek için kullanılmıştır. Bununla birlikte ak/beyaz kelimesi hayvanların rengini nitelemede, mecazi anlamda ise insanların karakter özelliklerini ortaya koymada kullanılmıştır. Örneğin; *oq it, qora it, bari – bir it* “beyaz köpek, siyah köpek, hepsi köpek” atasözünde aslında köpeklerden değil bir toplumdan bahsedilmektedir. Onların dışı farklı olsa da özünün aynı olduğunu göstermektedir. Burada, bir toplumun insanları ister siyah olsun ister beyaz veya mecazi anlamda ister kötü olsun ister iyi, aynı topluma sahip oldukları ve aynı kökten geldiklerine işaret etmektedir. *Oq tuya cho'kmas, ko'k tuya turmas* “beyaz deve çökmez, mavi deve durmaz” atasözünde ise hayvan olarak devenin rengine değil mecazi anlamda hayatın iyi ve kötü günlerini işaret etmektedir. Hayatta her şey geçici olduğu gibi insana gelen kötülükler yerine yine iyilikler geleceğine, iyilikler yerine yine kötülükler geleceğine işaret eder. Ayrıca

kötülükler geldiğinde sabırlı olunması gerektiğine işaret etmektedir. *Tuxumning oqini oqlab ye, sarig'ini — saqlab* “Yumurtanın akını aklap ye, sarısını — saklayıp” atasözünde insanda bulunan nimetlerin kıymetini anlamaktan bahsetmektedir. İnsan elinde bulunan küçük eşyaların bile kıymetini anlamak, fazla şeyleri ise boşu boşuna harcamadan yarın için tasarruf etmesi gerekir.

Özbek atasözlerinde ak/beyaz ve kara/siyah renkleri iyilik ve kötülüğün karşılaştırılmasında sıklıkla kullanılmıştır. Örneğin; *qora tovuq qaqillaydi, oq tovuq shaqillaydi* “siyah tavuk gıdaklar, beyaz tavuk kokolar” atasözünde de kara tavuk ve ak tavuk mecazi anlamda iyi ve kötü insanları simgelemektedir.

Duo olgan ko'karar, tuhmat olgan oqarar. (ÖHM, 2005: 39).

“Dua alan ilerler, iftira alan beyazlar”.

Gadoga oq xalta ham bir, ko'k xalta ham. (ÖHM, 2005: 191).

“Dilenciye beyaz torba da aynı, mavi torba da”.

Ig'vogarga oq sut ham qora. (ÖHM, 2005: 32).

“Dedikodocuya ak süt bile kara”.

Mullaning sallasi oq, yuragi — qora. (ÖHM, 2005: 255).

“Mollanın takkesi beyaz, kalbi siyah”.

Oh tortmasang, soch oqarmas. (ÖHM, 2005: 239).

“Ah çekmezsen saç ağarmaz”.

Oppoq bo'lgan oq uyim, osh — noni yo'q qoq uyim. (ÖHM, 2005: 128).

“Bembeyaz olan ak evim, aş — ekmeksiz kuru evim”.

Oq degan — olqish, qora degan — qarg'ish. (ÖHM, 2005: 34).

“Ak diyene — alkış, kara diyene — lanet”.

Oq it, qora it, bari — bir it. (ÖHM, 2005: 34).

“Beyaz köpek, siyah köpek, hepsi köpek”.

Oq ko'ngillikning oti ham ozmas, to'ni ham to'zmas. (ÖHM, 2005: 34).

“Ak/temiz gönüllülüğün atı da zayıflamaz, kepeneği de tozmaz”.

Oq ko'ngillikning yuzi ko'rkam. (ÖHM, 2005: 90).

“Ak gönüllü/kalplinin yüzü güzel”.

Oq kunda oqararsan, qora kunda qorayarsan. (ÖHM, 2005: 99).

“Beyaz günde beyazlarsın, kara günde siyahlarsın”.

Oq qo'l — osh egasi, kuch qo'l — ish egasi. (ÖHM, 2005: 17).

“Beyaz el — aş sahibi, güçlü el — iş sahibi”.

Oq qo'yni ham o'z oyog'idan osarlar, qora qo'yni ham. (ÖHM, 2005: 183).

“Beyaz koyunu da kendi ayağından asarlar, siyah koyunu da”.

Oq tangang ortiq bo'lsa, qora kuningga saqla. (ÖHM, 2005: 186).

“Ak kuruşun/paran çok ise kara güne sakla”.

Oq tuya cho'kmas, ko'k tuya turmas. (ÖHM, 2005: 17).

“Beyaz deve çökmez, mavi deve durmaz”.

Oqlik bor joyda og'riq bo'lmas. (ÖHM, 2005: 218).

“Beyazlık var yerde ağrı olmaz”.

Oqlik bo'lsa, ochlik yo'q. (ÖHM, 2005: 218).

“Beyazlık varsa açlık yok”.

Oqlik sotgan oqarmas. (ÖHM, 2005: 149).

“Beyazlık satan beyazlamaz”.

O'rdak o'ziga oro bersa ham, oqqush bo'lolmas. (ÖHM, 2005: 91).

“Ördek kendini süslese bile akkuş olamaz”.

O'rik o'rikni ko'rib oqarar (ÖHM, 2005: 174).

“Kayısı kayısıya bakarak beyazlar”.

Qora tovuq qaqillaydi, oq tovuq shaqillaydi. (ÖHM, 2005: 97).

“Siyah tavuk gıdaklar, beyaz tavuk çingırlar”.

Qorani yuvgan bilan oq bo'lmas. (ÖHM, 2005: 158).

“Karayı yıkasa bile beyaz olmaz”.

Yuzim oq bo'lsin desang, ishingni to'g'ri qil. (ÖHM, 2005: 25).

“Yüzüm ak olsun dersen/istersen, işini doğru yap”.

Tuxumning oqini oqlab ye, sarig'ini — saqlab. (ÖHM, 2005: 187).

“Yumurtanın beyazını beyazlatıp ye, sarısını — saklayıp”.

Xotining yaxshi bo'lsa, yoqang oqarar, xotining yomon bo'lsa, soqoling oqarar. (ÖHM, 2005: 128).

“Eşin iyi olsa yakan beyazlar, eşin kötü olsa sakalın beyazlar”.

3.1.7. Qizil (Kırmızı)

Qanoat — qizil oltin. (ÖHM, 2005: 112).

“Memnuniyet — kızıl altın”.

Qizil ko'rsa, xizir yo'ldan chiqar. (ÖHM, 2005: 150).

“Kırmızı görse Hızır yoldan çıkar”.

Qizil tilim bo'lmasa, qishlar edim elimda. (ÖHM, 2005: 43).

“Kızıl dilim olmazsa memlekette kışlardım”.

Qizil tilim tiyolmadim, qizimnikiga borolmadim. (ÖHM, 2005: 43).

“Kızıl dilimi durduramadım, kızıma gidemedim”.

Qizil yuzing qizartirma, uzun tiling qisqartir. (ÖHM, 2005: 165).

“Kırmızı yüzünü kızartma, uzun dilini kısaltır”.

Qizil yuzni sarg'aytma, aziz qo'lni qavartir. (ÖHM, 2005: 19).

“Kırmızı yüzü sarılatma (utandırma), değerli eli koru”.

***Qizil**, Xizirni aynitar.* (ÖHM, 2005: 150).

“Altın (Altın rengi), Hızır’ı zarara uğratar”.

*Qizg'anganing **qizil** itga yem bo'lar.* (ÖHM, 2005: 89).

“Paylaşmadığın kızıl ite yem olur”.

*Qora qozon qaynab tursa, **qizilo'ngach** kuyib qolmas.* (ÖHM, 2005: 219).

“Siyah tencere kaynarsa yemek borusu yanmaz”.

3.1.8. **Qo'ng'ir (Konur)**

*Ko'lda yurgan **qo'ng'ir** g'oz, cho'l qadrini na bilsin.* (ÖHM, 2005: 117).

“Gölde gezen kahverengi/konur kaz çöl kıymetini nerden bilsin”.

3.1.9. **Qora (Kara)**

Özbek atasözlerinde siyah rengi genelde uğursuzluk, kötülük ve tehlikeyi sembolize etmektedir. Örneğin; *qora uyga — ola bargak* “kara eve – ala tac” atasözünde kötü yere iyi şeyler gelse bile evde bulunan kötü insanlardan dolayı iyilik kötülüğü kaldıramaz. İyilik, beyazı kötülük ise siyah rengini karşılar. Siyah rengi daha çok olumsuzluk anlamlarında kullanılır.

*Asli **qora** oqarmas, asli buzuiq tuzalmas.* (ÖHM, 2005: 23).

“Aslı kötü (olan) beyazlamaz, aslı bozuk düzelmez”.

*Arafa kuni yolg'on gapirganning, namoz kuni yuzi **qora**.* (ÖHM, 2005: 106).

“Arefe günü yalan söyleyenin namaz günü yüzü kara”.

*Bu dunyo o'tar—ketar, yuzi **qoralik** qolar.* (ÖHM, 2005: 27).

“Bu dünya geçer gider, yüzü karalık kalır”.

*Dili **qora** — tili **qora**.* (ÖHM, 2005: 27).

“Kalbi kara – dili kara”.

*Foydadan foyda chiqmasa, **qora** sigir qayda.* (ÖHM, 2005: 203).

“Faydadan fayda çıkmazsa, kara sığır nerede”.

*Ig'vogarga oq sut ham **qora**.* (ÖHM, 2005: 32).

“Dedikodocuya ak süt bile kara”.

*Ko'ngli qoraning yuzi **qora**.* (ÖHM, 2005: 33).

“Gönlü kara (olanın) yüzü kara”.

*Mullaning sallasi oq, yuragi — **qora**.* (ÖHM, 2005: 255).

“Mollanın takkesi beyaz, kalbi siyah”.

*Nomardga zor bo'lgandan, **qora** daryoga g'arq bo'l.* (ÖHM, 2005: 76).

“Şerefsiz muhtaç olmaktansa kara deryaya çök”.

*Oq degan — olqish, **qora** degan — qarg'ish* (ÖHM, 2005: 34).

“Ak diyene — alkış, kara diyene — lanet”.

*Oq it, **qora** it, bari – bir it.* (ÖHM, 2005: 34).

“Beyaz köpek, siyah köpek, hepsi köpek”.

*Oq kunda oqararsan, **qora** kunda qorayarsan.* (ÖHM, 2005: 99).

“Beyaz günde beyazlarsın, kara günde siyahlarsın”.

*Oq qo'yni ham o'z oyog'idan osarlar, **qora** qo'yni ham.* (ÖHM, 2005: 183).

“Beyaz koyunu da kendi ayağından asarlar, siyah koyunu da”.

*Oq tangang ortiq bo'lsa, **qora** kuningga saqla.* (ÖHM, 2005: 186).

“Ak kuruşun/paran çok ise kara güne sakla”.

*Otdan ola ham tug'ar, **qora** ham.* (ÖHM, 2005: 99).

“Atdan ala da doğar, kara da”.

*Ovulni olalik buzar, orani **qoralik** buzar.* (ÖHM, 2005: 160).

“Bahçeyi alalık/karşıklık bozar, ortamı karalık bozar”.

*O'zganing mis qozonidan, o'zingni **qora** qozoning yaxshi.* (ÖHM, 2005: 190).

“Başkasının bakır tenceresinden kendi siyah tenceren daha iyi”.

Qora bulutdan tiniq suv tomar. (ÖHM, 2005: 250).

“Kara buluttan temiz su damlar”.

Qora itning uyati oq itga tegar (ÖHM, 2005: 26).

“Siyah köpeğin aybı beyaz köpeğe ulaşır”.

Qora ko'ngil — yara ko'ngil. (ÖHM, 2005: 26).

“Kara gönül — yara gönül”.

Qora pulni qora kunga saqla. (ÖHM, 2005: 187).

“Kara parayı kara günlere sakla”.

Qora qozon qaynab tursa, qizilo'ngach kuyib qolmas. (ÖHM, 2005: 219).

“Kara tencere kaynarsa yemek borusu yanmaz”.

Qora tovuq qaqillaydi, oq tovuq shaqillaydi. (ÖHM, 2005: 97).

“Siyah tavuk gıdıklar, beyaz tavuk çingırlar”.

Qora uyga — ola bargak. (ÖHM, 2005: 60).

“Kara eve — ala tac”.

Qorachaning qori turmas. (ÖHM, 2005: 250).

“Karacanın karı durmaz”.

Qoradan ortiq bo'yoq bo'lmas. (ÖHM, 2005: 158).

“Karadan artık boya olmaz”.

Qorani yuvgan bilan oq bo'lmas. (ÖHM, 2005: 158).

“Karayı yıkasa bile beyaz olmaz”.

Qozon **qorasi** ketar, yurak qorasi ketmas. (ÖHM, 2005: 158).

“Kazan karası gider, yürek karası gitmez”.

*Qozon **qorasi** ketar, dil yarasi ketmas.* (ÖHM, 2005: 158).

“Tencere karası gider, kalp yarası gitmez”.

*Quyosh **qoraymas**, oltin zanglamas.* (ÖHM, 2005: 158).

“Güneş kararmaz, altın paslanmaz”.

*Tirishgan — er, tirishmagan — **qora** yer.* (ÖHM, 2005: 18).

“Tirmalayan — yiğit, tirmalamayan — kara toprak”.

*Xalqdan ajralganning yuzi **qora** bo'lar, yurtidan ajralganning so'zi ado bo'lar.* (ÖHM, 2005: 10).

“Halktan ayrılanın yüzü kara olur, yurttan ayrılanın sözü kusursuz olur”.

*Yaxshi — bog'-u bo'ston, yomon — **qora** qozon.* (ÖHM, 2005: 36).

“İyi — bağ-bostan, kötü — siyah tencere”.

*Yaxshiga **qora** yuqmas, yomonga el boqmas.* (ÖHM, 2005: 36).

“İyiye kara bulaşmaz, yamana/kötüye halk bakmaz”.

*Yer olgan — er, yer sotgan — **qora** yer.* (ÖHM, 2005: 235).

“Yer alan — yiğit, yer satan — kara yer”.

*Yomon do'st — **qora** bulut soyasi.* (ÖHM, 2005: 49).

“Yaman/kötü dost — kara bulutun gölgesi”.

*Yomon qarindoshga yalinguncha, **qora** qozoningga yalin.* (ÖHM, 2005: 133).

“Kötü akrabaya rica edeceğine, kara tencereye rica et”.

*Yomonga yaqinlashsang, balosi yuqar, Qozonga yaqinlashsang — **qorasi**.* (ÖHM, 2005: 30).

“Yamana yakın olursan belası bulaşır, kazana yakın olursan — karası”.

*Yuzning **qoraligi** uyat emas, yuzi **qoralik** uyat.* (ÖHM, 2005: 25).

“Yüzün karalığı ayıp değil, ruhun karalığı ayıp”.

3.1.10. Sariq (Sarı)

Chaqirilmagan mehmon — Sariq itdan yomon. (ÖHM, 2005: 85).

“Çağrılmayan misafir — sarı köpekten daha kötü”.

Sariq it sovg'a tilar. (ÖHM, 2005: 149).

“Sarı it hediye ister”.

Savr yomg'iri — sari oltin. (ÖHM, 2005: 248).

“Güneş yağmuru — sarı altın”.

Tuxumning oqini oqlab ye, sariq'ini — saqlab. (ÖHM, 2005: 187).

“Yumurtanın akını aklayıp ye, sarısını — saklayıp”.

3.1.11. Yashil (Yeşil)

Yashil tilim bo'lmasa, yayrar edim elimda. (ÖHM, 2005: 43).

“Yeşil dilim olmazsa, eğlenirdim memleketimde”.

Yoshning ko'zi — yashilda. (ÖHM, 2005: 92).

“Genç birisinin gözü yeşilde”.

3.2. Türkiye Türkçesinde Renk İçerikli Atasözleri

Türkiye Türkçesindeki renk adları içeren atasözleri ile ilgili bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır: Tuğçe Tanrıkut, Türkiye Türkçesinde Renk Adları (Yapı - kökeni) / Türkiye Türkçesindeki Renk Adları (Morfoloji - etimoloji). Çalışmamızın bu kısmı Tanrıkut'un bu tez çalışmasından alınmıştır.⁴

3.2.1. Ak

Ağ ipin pamuğa ziyarı var. (BAAD—I: 33).

Ağ mal kara gün içindir. (BAAD—I: 33).

Ağaran baş, ağlayan göz gizlenmez. (ADS—I: 120).

Ağaran varken, kararana kim bakar. (BAAD—I: 32).

⁴ Tanrıkut, 2014: 207-216.

Ağarmış arpanın ömrü olmaz (az olur). (BAAD—I: 32).

Ağ kürekle atarlar, karayı dirhemle satarlar. (BAAD—I: 32).

Ak akçe ile **ak** baldıra güvenç olmaz. (BAAD—I: 34).

Ak akçe kara gün içindir. (ADS—I: 126).

Ak ayranı ite dökerler, karabiberi ete dökerler. (BAAD—II: 21).

Ak curun akmazsa kara curun kol gibi. (BAAD—I: 35).

Ak giyen **ağa** gerek. (BAAD—I: 35).

Ak göt (don, bacak), kara göt (don, bacak) geçit başında (hamamda) belli olur. (ADS I, s.127).

Ak gün ağartır, kara gün karartır. (ADS—I: 127).

Ak it, kara it, hepsi bir it. (BAAD—I: 36).

Ak itin, ayrancıya zararı var. (BAAD—I: 36).

Ak koyun ak bacağından, kara koyun kara bacağından asılır. (ADS—AT: 19).

Ak koyunun kara kuzusu da olur. (ADS—I: 132).

Ak köpeğe koyun diye sarılma. (BAAD—I: 36).

Ak köpeğin (itin) pamuk pazarına (pamuğa, pamukçuya) zararı vardır. (ADS—I: 132).

Ak mal kara gün içindir. (TİA: 96).

Ak sakallıya da korku gerek. (BAAD—I: 36).

Ak şeker, kara şeker, bir damar soya çeker. (ADS—I: 133).

Ak tumana (dona) gök mavi yamalık vurulmaz. (BAAD—I: 37).

Ak yaşmak leke götürmez. (BAAD—I: 37).

Akı köpeğe atarlar, karayı yemeğe katarlar. (BAAD—I: 35).

Akın (beyazın) adı (var), karanın (esmerin) tadı (var). (ADS—I: 131).

Aktan kara kalktı mı? (ADS—I: 133).

Al duvakla giren, **ak** duvakla çıkar. (BAAD—II: 22).

Alnımın **aklığı**, ağzımızın pekliği. (BAAD—II: 22).

Ayı “**akım**”, kirpi “yumuşağım” demiş. (ADS—I: 167).

Evin yık, yüzün **ağart**. (BAAD—I: 119).

Evinde işleyen yüzü **ağarır**. (BAAD—I: 119).

Hesabı pak (temiz) olanın yüzü **ak** olur. (BAAD—II: 55).

Kara ile **ak**, sırat köprüsünden ayrılır. (BAAD—I: 151).

Kara koyun kara bacağından, **ak** koyun **ak** bacağından. (BAAD—I: 151).

Karga yavrusuna bakmış, “benim **ak pak** evladım” demiş. (Kuzguna yavrusu anka görünür.) (ADS—I: 346).

Karga yavrusunu “pamuğum” (**kardan ak** yavrum) diye severmiş. (BAAD—I: 152).

Kendi evine çalışanın yüzü, ilin evine çalışanın gözü **ağarmış**. (BAAD—I: 157).

Koyun **ak** bacağından, kara koyun kara bacağından asılır. (ADS—I: 131).

Ne **ağ** gerek ne kara, sıtara gerek sıtara. (BAAD—I: 173).

Ölüm yüz **aklığıdır**. (ADS—I: 408; BAAD—I: 179).

Sabun koy **ağ** çıksın, yoğurt koy yağ çıksın. (BAAD—I: 183).

Saçım **ak** mı kara mı? Önüne düşünce görürsün. (ADS—AT: 76).

Saçım ak mı, kara mı? Önüne düşünce görürsün. (ADS—I: 418).

Tan yeri **ağarınca** hırsızın gözü kararır. (ADS—I: 441; ADS—AT: 82).

3.2.2. Al

Al alan iki bakar. (BAAD—I: 37).

Al arslan tutar, güç sıçan tutmaz. (ADS—I: 134).

Al at hem kapar hem teper. (BAAD—I: 37).

Al duvakla giren, ak duvakla çıkar. (BAAD—II: 22).

Al elmaya taş atan çok olur. (ADS—I: 135).

Al giyen aldanmamış (aldanmaz). (BAAD—I: 38).

Al giyen aldanmaz. (ADS—I: 136).

Al giyen alınır. (ADS—I: 136).

Al gömlek gizlenemez. (ADS—I: 136).

Al ile arslan tutulur, güç ile sıçan (gücüğen) tutulmaz. (**Al** arslan tutar, güç sıçan tutmaz.) (ADS—I: 137).

Al ile güzellik olmaz, zor ile pazarlık olmaz. (BAAD—II: 22).

Al, gördüğün kızını, tuttur dolam dolam; **al**, görmemişin kızını tutsun ilene ilene. (BAAD—I: 38).

Allı allıya, morlu morluya. (BAAD—I: 40).

Allı gelin olmuş, pullu evlenmiş. (BAAD—I: 40).

Allı yelek, pullu yelek; gömlek yok canfes neye gerek? (ADS—I: 141).

Alma **alı**, satma kırı, ille doru, ille doru; yağızın da binde biri. (ADS—I: 141).

Alma **alı**, satma kırı, yağızın binde biri, ille doru, ille doru. (BAAD—I: 40).

Arsız **allanmaz**, çayır çillenmez. (BAAD—I: 46).

Güzele köken yakışır, çirkine **allar** neylesin. (ADS—I: 297).

Türkün gözü **alda** olur. (BAAD—II: 84).

Ye tatlıyı iç suyu balgam olsun, ye eti iç suyu **al** kan olsun. (BAAD—II: 89).

3.2.3. Ala

- Ala** bakan iki bakar. (ADS—I: 133).
- Ala** kargada alacağım olsun, alamazsam gözümü oysun. (ADS—AT: 20).
- Ala** kargada alacağın olsun. (BAAD—I: 37).
- Ala** kargada hakkım olsun. (BAAD—I: 37).
- Ala** keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz. (ADS—AT: 20).
- Ala** keçi her vakit püsküllü oğlak doğurmaz. (ADS—I: 134).
- Ala** keçinin gününde keklik eti haramdır. (BAAD—II: 21).
- Ala** keçiyi gören içi dolu yağ sanır. (ADS—I: 134).
- Alakargada** alacağım olsun (alamazsam gözümü oysun). (ADS—I: 134).
- Kekliğin **alası** içinde olur. (BAAD—I: 156).
- Koyunu (**ala** keçiyi) gören, içi dolu yağ sanır. (ADS—I: 132).

3.2.4. Alaca

- Abdal **alacayı**, isli karacayı sever. (BAAD—I: 25).
- Adamın **alacası** içinde, hayvanın **alacası** dışında. (ADS—I: 116).
- Alaca** bulutun sıcağı, topal kızın kucağı. (BAAD—I: 37).
- Alaca** gömleğin ya yeni ya yakası meydana çıkar. (BAAD—I: 37).
- Alaca** namaz Hakk'a yaramaz. (BAAD—II: 21).
- Deli **alacayı**, fahı salacayı sever. (BAAD—I: 88).

3.2.5. Beyaz

- Beyaz** giyenin yüreğinde yağ olmaz. (BAAD—II: 29).
- Beyazın** (akın) adı (var), esmerin (karanın) tadı (var). (ADS—I: 187).
- Beyazın** adı var, esmerin tadı var. (ADS—AT: 31).
- Bir sokkuya suyu koymuşlar döğmüşler ne kara olmuş ne **beyaz**. (BAAD—I: 68).
- En **beyaz** kardır ama üzerine işerler. (BAAD—I: 112).
- Fukaranın düşkünü, **beyaz** giyer kış günü. (ADS—I: 281).
- Havanın ayazına, kadının **beyazına** güvenme. (BAAD—I: 133)
- İhtiyarın düşkünü, **beyaz** giyer kış günü. (ADS—I: 320)
- Kar **beyaza** köpek sıçar, kara kahveyi beğler içer. (BAAD—II: 62).
- Kara topraktan **beyaz** ekmek yetişir. (BAAD—I: 151).
- Zürafanın düşkünü, **beyaz** giyer kış günü. (ADS—I: 486).

3.2.6. Boz

(Gri ya da boz, kara ve ak renklerin değişik oranlarda karıştırılması ile oluşan bir renk)

Eşeğin **bozunu** alma ırsızın kızını alma. (BAAD—I: 115).

Körün istediği iki göz, biri ela biri **boz**. (ADS—I: 374).

3.2.7. Esmer

Beyazın (akın) adı (var), **esmerin** (karanın) tadı (var). (ADS—I: 187).

Beyazın adı var, **esmerin** tadı var. (ADS—AT: 31).

Esmere al bağla, karşısına geç ağla. (ADS—I: 271).

3.2.8. Gök

Ad, bir **gök** boncuktur. (BAAD—I: 30).

Bostan **gök** iken pazar(—lık) yapılmaz. (ADS—I: 204).

Gök göz körden sayılır. (BAAD—I: 126).

3.2.9. Kara

Abdal alacayı, isli **karacayı** sever. (BAAD—I: 25).

Aç ölmez, gözü **kararır**; susuz ölmez, benzi sararır. (TİA: 74).

Adamı adam eyleyen paradır, parasız adamın yüzü **karadır**. (TİA: 82).

Ağ mal **kara** gün içindir. (BAAD—I: 33).

Ağaran varken, **kararana** kim bakar. (BAAD—I: 32).

Ağı kürekle atarlar, **karayı** dirhemle satarlar. (BAAD—I: 32).

Ak ayrıntı ite dökerler, **karabiberi** ete dökerler. (BAAD—II: 21).

Ak curun akmazsa **kara** curun kol gibi. (BAAD—I: 35).

Ak göt (don, bacak), **kara** göt (don, bacak) geçit başında (hamamda) belli olur. (ADS I: 127)

Ak gün ağartır, **kara** gün karartır. (ADS—I: 127).

Ak it, **kara** it, hepsi bir it. (BAAD—I: 36).

Ak koyun ak bacağından, **kara** koyun **kara** bacağından asılır. (ADS—AT, s.19).

Ak koyunun **kara** kuzusu da olur. (ADS—I: 132).

Ak mal **kara** gün içindir. (TİA: 96).

Ak şeker, **kara** şeker, bir damar soya çeker. (ADS—I: 133).

Akı köpeğe atarlar, **karayı** yemeğe katarlar. (BAAD—I: 35).

Akın (beyazın) adı (var), **karanın** (esmerin) tadı (var). (ADS—I: 131).

Aktan **kara** kalktı mı? (ADS—I: 133).

- Anadan **kara** yuma neylesin, eskiden arığa yeme neylesin. (BAAD—I: 42).
- Arap eli öpmekle dudak **kararmaz** (kara olmaz). (BAAD—I: 44).
- Arife günü yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayram günü yüzü **kara** çıkar (olur). (ADS I: 152).
- Arsıza öğüt neylesin, **karaya** sabun. (BAAD—I: 46).
- Biri **kara** biri sarı, ondan doğar huri. (BAAD—I: 66).
- Çarşamba yalan diyenin, perşembe yüzü **kara** çıkar. (BAAD—I: 78).
- Dadandırma **kara** gelin, dadanırsa yine gelir. (BAAD—I: 84).
- Dan osurak yüzler **karası**, fis osurak ciğerparesi. (BAAD—II: 37).
- Dost (iyi dost) **kara** günde belli olur. (ADS—I: 248).
- Fena insan kömüre benzer ya yanar ya **kararır**. (BAAD—I: 121).
- Gider kazan **karası**, kalır yüzün hırası. (BAAD—I: 125).
- Gitti bostan kırası, kaldı yüzün **karası**. (BAAD—I: 126).
- Gün karası gider, gön (yüz) **karası** gitmez. (BAAD—I: 130).
- Hers çıkar göz **kararır**, hers gider yüz **kararır**. (BAAD—I: 137).
- İki **kara**, iki sarı donuz ölün körü; bir sarı bir **kara**, onu her zaman ara. (BAAD—I: 141).
- İnat gelir göz **kararır**, inat gider yüz **kararır**. (BAAD—I: 142).
- İsteyenin bir yüzü **kara**, vermeyenin iki yüzü. (ADS—I: 329).
- İş başa düşüce **karatavuk** dört yumurtlar. (BAAD—I: 144).
- İyi dost **kara** günde belli olur. (ADS—I: 335).
- Kadın kısmı **kara** yazılıdır. (BAAD—I: 149)
- Kar beyaza köpek sıçar, **kara** kahveyi beğler içer. (BAAD—II: 62).
- Kara** (kötü) haber tez duyulur. (ADS—I: 343).
- Kara** bulut sıcağı, kışın avrat kucağı. (BAAD—II: 62).
- Kara** eşekte katır olmaz, elekçiden hatun olmaz. (BAAD—I: 151).
- Kara** gelin, dadanırsa yine gelir. (ADS—I: 226).
- Kara** gün kararıp kalmaz (durmaz). (Koç yiğit buNELıp ölmez.) (ADS—I: 343).
- Kara** haber tez duyulur. (ADS—AT: 61).
- Kara** ile ak, sırat köprüsünden ayrılır. (BAAD—I: 151).
- Kara** ile sarıdan hörü, sarı ile sarıdan peri, iki **karadan** elinin körü doğar. (BAAD—I, 151).
- Kara** kışta kara serçe ilkbaharı bulamaz. (BAAD—I: 151).
- Kara** kız karanlıkta sevilir. (BAAD—II: 62).

Kara koyun kara bacağından, ak koyun ak bacağından. (BAAD—I: 151).

Kara kütük karıncalı olur. (BAAD—II: 62).

Kara takke, kara başa yakışır. (BAAD—I: 151).

Kara topraktan beyaz ekmek yetişir. (BAAD—I: 151).

Karagünün ömrü az olur. (BAAD—II: 62).

Karakışta karlar, martta yağmaz, nisanda durmazsa değme çiftçinin keyfine. (Mart'ta yağmaz, nisanda dinmezse sabanlar altın olur.) (ADS—I: 343).

Karaltın nerde, **karanın** orda. (BAAD—I: 151).

Karaya sabun, deliye öğüt neylesin. (ADS—I: 343).

Kaynamaya **kara** kazan dayanır. (BAAD—I: 155).

Kazan götüm **kara** demez. (BAAD—I: 155).

Koyun ak bacağından, **kara** koyun kara bacağından asılır. (ADS—I: 131).

Köseyle alay edenin top **kara** sakalı gerek. (BAAD—I: 166).

Köseyle alay edenin top sakalı **kara** gerek. (ADS—I: 374).

Kötü davacı şahit yüzü **karalar** (yüzünü **kara** eder). (BAAD—I: 166).

Köylünün kahve cezvesi **karaca** amma sürece. (ADS—I: 376).

Ne ağ gerek ne **kara**, sıtara gerek sıtara. (BAAD—I: 173).

Ne **karanlıkta** yat ne **kara** düş gör. (ADS—I: 396).

Ramazan'da yalan söyleyenin (oruç yiyenin) bayramda yüzü **kara** olsun. (ADS—I: 415).

Saçım ak mı **kara** mı? Önüne düşünce görürsün. (ADS—AT: 76)

Saçım ak mı, **kara** mı? Önüne düşünce görürsün. (ADS—I: 418)

Sıdkıyla tut da **kara** taştan tut. (BAAD—I: 187).

Tan yeri ağarınca hırsızın gözü **kararır**. (ADS—I: 441; ADS—AT: 82).

Üzüm üzüme baka baka **kararır**. (ADS—I: 457; ADS—AT: 86).

Verirsen veresiye, batarsın **karasuya**. (ADS—AT: 87; ADS—I: 461).

3.2.10. Kır

Alma alı, satma **kırı**, ille doru, ille doru; yağızın da binde biri. (ADS—I: 141).

Alma alı, satma **kırı**, yağızın binde biri, ille doru, ille doru. (BAAD—I: 40).

Atın **kırı**, erkeğin burnu. (BAAD—I: 50).

Genç ağaya, **kır** ata hizmet etmek güçtür. (BAAD—II: 50).

Kır atı çulundan tanır, çulsuz da tanır. (BAAD—II: 66).

Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan (tüyünden). (ADS—I: 359).

3.2.11. Kırmızı

Gelinler **kırmızı** giydiğinden, kızlar kolay sanırmış. (BAAD—II: 49).

İnanma yazdan kışa, ta **kırmızı** yumurta pişe. (BAAD—I: 142).

Kırmızı öküz kızara kızara ölür. (BAAD—I: 158).

3.2.12. Kızıl

Akşam bulutu **kızarırsa** eynine abayı al, sabah bulutu **kızarırsa** eline yabayı al. (BAAD—I: 36).

Kızıl tembel, yazın koyu kabaağaç gölgesi arar. (BAAD—II: 67).

Kulağı duymayanın yüzü **kızarmaz**. (BAAD—II: 70).

Sabahın **kızıllığı** akşamı kış eder; akşamın **kızıllığı** sabahı güz eder. (ADS—I: 417).

3.2.13. Mavi

Ak tumana (dona) gök **mavi** yamalık vurulmaz. (BAAD—I: 37).

Sakal sarı, göz **mavi**, döl azgını; gece ayaz, gündüz bulut, yıl azgını. (BAAD—I: 184).

3.2.14. Mor

Allı allıya, **morlu morluya**. (BAAD—I: 40).

3.2.15. Sarı

Alma **sarı**, satma **sarı**, kapındaysa tutma **sarı**. (ADS—I: 142).

Aç ölmez, gözü kararır; susuz ölmez, benzi **sararır**. (TİA: 74).

Biri kara biri **sarı**, ondan doğar huri. (BAAD—I: 66).

Dadıрма **sarı** gelin, dadanır da gene gelir. (BAAD—II: 36).

Hilekârdan yumurta alan, içinde **sarısını** bulamaz. (ADS—I: 315).

İki kara, iki **sarı** donuz ölün körü; bir **sarı** bir kara, onu her zaman ara. (BAAD—I: 141).

Sakal **sarı**, göz mavi, döl azgını; gece ayaz, gündüz bulut, yıl azgını. (BAAD—I: 184).

Samanın **sarısını**, odunun kurusunu marta alıkoy. (BAAD—I: 184).

Sarı altının olacağına **sarı** samanın olsun. (ADS—I: 422; BAAD—I: 185).

Sarı inek meleşen olur, kahpe karı güleşen olur. (BAAD—I: 185).

3.2.16. Siyah

Boz eşek **siyah** olmaz. (BAAD—I: 71).

Karga nereye gitse yine **siyah** yumurtlar. (BAAD—II: 62).

Siyah inekten beyaz sağılır. (ADS—I: 429).

Siyahın açık esmeri, yoluna kurban kesmeli. (BAAD—I: 188).

3.2.17. Yağız

Alma alı, sat **yağızı**, bin doruya, besle kırı. (ADS—I: 141).

Alma alı, satma kırı, **yağızın** binde biri, ille doru, ille doru. (BAAD—I: 40).

3.2.18. Yeşil

Delinin alı **yeşili** olmaz. (BAAD—I: 88).

Yeşil ot vardır şifa, **yeşil** ot vardır zehir. (BAAD—II: 89).

3.3. Özbek Türkçesinde Renk İçerikli Deyimler

Özbek Türkçesi deyimler açısından çok zengin söz varlığına sahiptir. Özbek deyimlerinin çokluğu sadece dil zenginliğini değil Özbek halkının yaşamı ve kültürünün de göstergesidir. Deyimler Özbek Türkçesinde “Frazelogizm” veya “İbare” olarak adlandırılmaktadır. Deyimler iki ve ondan artık kelimeleden oluşup anlam bakımından mecazi anlam taşımaktadır. Özbek deyimleri tarihten bugüne kadar halk tarafından en çok kullanılan kalıp ifadelerden biri olmuştur (Rahmatullayev, 2022: 9).

“Deyimler, gerçek anlamlarının dışında anlam kazanan ve genellikle, bir başka dile özel anlamını tam olarak koruyarak çevrilemeyen kalıplaşmış sözcüklerin oluşturduğu kalıp ifadelerdir” (Eker, 2015: 368).

3.3.1. Bo’z (Boz)

Rangi bo’z bo’lib ketdi. (ÖTFL, 2022: 448).

“Rengi boz oldu”.

3.3.2. Ko’k (Mavi)

Oq tuya ko’rdingmi – yo’q, ko’k tuya ko’rdingmi – yo’q. (ÖTFL, 2022: 342).

“Ak deve gördün mü – yok, mavi deve gördün mü – yok”.

Oqini oqqa ko’kini ko’kka chiqarmoq. (ÖTFL, 2022: 343).

“Beyazını beyaza mavisini maviye ayırtmak”.

3.3.3. Kul Rang (Kül Rengi, Açık Gri Renk)

Kuyib kul bo’moq. (ÖTFL, 2022: 248).

“Yanıp kül olmak”.

3.3.4. **Ola (Ala, karışık renkli, alaca)**

*İchini **ola** mushuk tirnaypti.* (ÖTFL, 2022: 212).

"İçini ala kedi tırmalar".

*Ko 'zi **ola** kula bo 'lib ketdi.* (ÖTFL, 2022: 260).

"Gözü ala olup gitti".

*Ko 'zining **ola** kulasi chiqib ketdi.* (ÖTFL, 2022: 260).

"Gözünün alası çıktı".

*Lop desa, **ola** qop olib yugurmoq.* (ÖTFL, 2022: 304).

"Laf söyleyince alaca çantayı alıp koşmak".

***Ola** chiqdi.* (ÖTFL, 2022: 336).

"Ala çıktı".

***Ola** qaramoq.* (ÖTFL, 2022: 336).

"Ala ala bakmak".

*Oralaridan **ola**/qora mushuk o 'tdi.* (ÖTFL, 2022: 346).

"Aralarından alaca/kara kedi geçti".

3.3.5. **Oq (Ak)**

*İshonchini **oqlamoq.*** (ÖTFL, 2022: 207).

"Güvenini aklamak/hak etmek".

*Ko 'ziga **oq**-qora ko 'rinmaydi.* (ÖTFL, 2022: 267).

"Gözüne ak kara görünmüyor".

*Ko 'zining **oq-u** qorasi.* (ÖTFL, 2022: 271).

"Gözünün akla karası".

*Kosasi **oqarmadi**/kosasining tagi **oqarmadi.*** (ÖTFL, 2022: 244).

"Kasesi ağarmadı/kasesinin altı ağarmadı".

Og'zi oqqa tegdi. (ÖTFL, 2022: 373).

“Ağzı beyazlığa ulaştı”.

Og'ziga oq it kirib qora it chiqdi. (ÖTFL, 2022: 377).

“Ağzına beyaz it girip kara it çıktı”

Ona sutini oqlamoq. (ÖTFL, 2022: 340).

“Ana sütünü aklamak/hak etmek”.

Oq bilan qorani ajratmoq. (ÖTFL, 2022: 341).

“Beyaz ile siyahı ayırtmak”.

Oq bilan qorani bilmoq.(ÖTFL, 2022: 341).

“Beyaz ile siyahı bilmek”.

Oq ko'ngil. (ÖTFL, 2022: 342).

“Ak/temiz gönül”.

Oq uy, ola bargak. (ÖTFL, 2022: 342).

“Ak ev, ala tac”.

Oq yo'l, yuzi oq bo'lmoq. (ÖTFL, 2022: 342).

“Ak yol, yüzü ak olmak”.

Oq yuziga qora surmoq. (ÖTFL, 2022: 342).

“Ak yüzüne kara sürmek”.

Oqi oq qizili qizil. (ÖTFL, 2022: 342).

“Beyazı beyaz, kırmızısı kırmızı”.

Oqi oqqa qizili qizilga ajraldi. (ÖTFL, 2022: 343).

“Beyazı beyaza, kırmızısı kırmızıya ayrıldı”.

Oqni oq, qorani qora demoq. (ÖTFL, 2022: 343).

“Akı ak, karayı kara demek”.

Oqni oqqa qorani qoraga ajratmoq. (ÖTFL, 2022: 343).

“Beyazı beyaza karayı karaya ayırmak”.

Oqni qoradan ajratmoq. (ÖTFL, 2022: 343).

“Akı karadan ayırmak”.

Oq-qorani tanimoq. (ÖTFL, 2022: 344).

“Akla karayı tanımamak”.

Oq-u qorani tanimoq. (ÖTFL, 2022: 344).

“Akla karayı tanımak”.

Sochi **oqardi**. (ÖTFL, 2022: 460).

“Saçı ağarmak”.

Soqoli **oqardi**. (ÖTFL, 2022: 462).

“Sakalı ağarmak”.

Sochiga **oq** oralagan. (ÖTFL, 2022: 461).

“Saçına ak aralayan”.

Soqoliga **oq** tushdi. (ÖTFL, 2022: 462).

“Sakalına ak düşmek”.

Sutdan **oq**, qordan toza. (ÖTFL, 2022: 466).

“Sütten ak, kardan temiz”.

Sutdek **oq**. (ÖTFL, 2022: 466).

“Süt gibi ak”.

Tuzini **oqlamoq**. (ÖTFL, 2022: 515).

“Tuzunu aklamak/hak etmek”.

Yuzi oq bo 'lmoq. (ÖTFL, 2022: 578).

“Yüzü ak olmak”.

3.3.6. Qizil (Kızıl)

Oqi oq, qizili qizil. (ÖTFL, 2022: 342).

“Akı ak, kırmızısı kırmızı”.

Oqi oqqa, qizili qizilga ajraldi. (ÖTFL, 2022: 343).

“Akı aka, kırmızısı kırmızıya ayrıldı”.

3.3.7. Qora (Kara)

Baxti qora (bo 'lmoq). (ÖTFL, 2022: 64).

“Bahtı kara olmak”.

Ko 'ngli qora bo 'lmoq. (ÖTFL, 2022: 134)

“Gönlü kararmak”.

Ko 'z o 'ngi qoraydi. (ÖTFL, 2022: 134).

“Göz önü karaydı”.

Ko 'z qorachig'i. (ÖTFL, 2022: 256).

“Göz bebeği”.

Ko 'z qorasi. (ÖTFL, 2022:).

“Göz (karası) nuru”.

Ko 'ziga oq qora ko 'rinmaydi. (ÖTFL, 2022: 134).

“Gözüne ak—kara görünmez”.

Ko 'zining oq-u qorasi. (ÖTFL, 2022: 271)

“Gözünün akıyla karası”.

Kun qoraydi/qosh qoraydi/ko 'z qoraydi. (ÖTFL, 2022: 256).

“Gün kararır/kaş kararır/göz kararır”.

*Og'ziga oq it kirib **qora** it chiqdi.* (ÖTFL, 2022: 377).

“Ağzına beyaz köpek girip siyah köpek çıktı”.

*Oq bilan **qorani** ajratmoq.* (ÖTFL, 2022: 343).

“Akla karayı ayırtmak”.

*Oq bilan **qorani** bilmoq.* (ÖTFL, 2022: 341).

“Akla karayı bilmek”.

*Oq yuziga **qora** surmoq.* (ÖTFL, 2022: 342).

“Ak yüzüne kara sürmek”.

*Oqni oq, **qorani qora** demoq.* (ÖTFL, 2022: 343).

“Beyazı beyaz siyahı siyah demek”.

*Oqni oqqa **qorani qoraga** ajratmoq.* (ÖTFL, 2022: 343).

“Beyazı beyaza siyahı siyaha ayırtmak”.

*Oqni **qoradan** ajratmoq.* (ÖTFL, 2022: 343).

“Beyazı siyahdan ayırtmak”.

Oq-qorani tanimoq. (ÖTFL, 2022: 344).

“Akla **karayı** tanımak”.

*Oq-u **qorani** tanimoq.* (ÖTFL, 2022: 344).

“Akla karayı tanımak”.

*Oralaridan ola/**qora** mushuk o'tdi.* (ÖTFL, 2022: 346).

“Aralarından benekli/siyah kedi geçti”.

*Oralariga **qora** ip tashlamoq.* (ÖTFL, 2022: 346).

“Aralarına siyah ip atmak”.

*Qon **qora** qaqshamoq.* (ÖTFL, 2022: 412).

“Kan karası gibi sıkıntıya girmek”.

Qora *kiygan*. (ÖTFL, 2022: 415).

“Kara giymiş”.

Qora *kun*. (ÖTFL, 2022: 415).

“Kara gün”.

Qora *terga botmoq*. (ÖTFL, 2022: 415).

“Kara tere batmak”.

Qora *tortib*. (ÖTFL, 2022: 415).

“Kara çekip”.

Qora *xat*. (ÖTFL, 2022: 415).

“Kara mektup”.

Qora *yurak*. (ÖTFL, 2022: 415).

“Kara yürek”.

Qoraga *olib qo'ymoq*. (ÖTFL, 2022: 416).

“Kara listeye almak”.

Qorasi *o'chdi*. (ÖTFL, 2022: 415).

“Karası silindi”.

Qorasini *ko'rsatmaslik*. (ÖTFL, 2022: 416).

“Karasını göstermemek”.

Tikilgani qora, tinchigani chora topolmaslik. (ÖTFL, 2022: 615).

“Bakmaya kara, rahatlamaya çare bulamamak”.

Yuragi qora. (ÖTFL, 2022: 415).

“Kalbi kara”.

Yuzi qora. (ÖTFL, 2022: 578).

“Yüzü kara”.

Yuzini qora qilmoq. (ÖTFL, 2022: 578).

“Yüzünü kara kılmak”.

3.3.8. Sariq (Sarı)

Sariq chaqaga arzimashlik. (ÖTFL, 2022: 455).

“Sarı parayı hak etmezlik”.

Sariq chaqalik. (ÖTFL, 2022: 456).

“Sarı paralık”.

3.3.9. Siyoh (Siyah)

Dili siyoh bo'ldi. (ÖTFL, 2022: 134).

“Kalbi siyah oldu”.

3.3.10. Somon (Saman Rengi)

Rangini somon etmoq. (ÖTFL, 2022: 448).

“Rengini saman etmek”.

3.4. Türkiye Türkçesinde Renk İçerikli Deyimler

Türkiye Türkçesindeki renk adları Tanriqut tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Tezimizin bu bölümü bu tezden alınmıştır.⁵

3.4.1. Ak

Ak ak demekle **ağarmazsın**. (BAAD—II: 98).

Ak ak yuyup (yıkayıp), mor mor (boz boz, gök gök) sermek. (BAAD—II: 98).

Ak ak yuyup mormor sermek. (BAAD—I: 221).

Ak bahtlı olasin. (BAAD—I: 222).

Ak beze kara yamalık. (BAAD—I: 222).

Ak gözlü. (BAAD—I: 222).

Ak mı kara mı, önüne düşünce görürsün. (ADS—II: 557).

⁵ Tanriqut, 2014: 206-227.

Ak pak. (ADS—II: 557).

Ak sakal, kara sakal. (ADS—AT, s.108; BAAD—I: 223).

Ak taşa kara diyemem. (BAAD—I: 223).

Ak üstünde karayı görmekten hoşlanmamak. (BAAD—I: 224).

Ak yarak, kara yarak, hep sana mı gerek? (BAAD—I: 224)

Ak yolun keçisi gibi tok gidip aç gelmek. (BAAD—I: 224).

Ak yorak, kara yorak hep (hepisi) sana mı gerek? (BAAD—II: 98).

Aka karışmaz, tavaya bulaşmaz. (BAAD—II: 98).

Akla karayı seçmek. (ADS—AT, s.106).

Aktan kara kalktı mı? (BAAD—I: 223).

Aktır yüzü, götürür (kaldırır) denizi. (BAAD—I: 224).

Alaca dana, **ak** buzağı sade sizde mi var? (ADS—II: 558; BAAD—I: 224).

Alını açık, yüzü **ak**. (ADS—AT: 111; ADS—II: 566).

Alnım **ak**, yüzüm pak. (BAAD—I: 227).

Alnının **akıyla**. (ADS—AT: 112; ADS—II: 566).

Boz sığır değil mi bir yıl **akıtır**, bir yıl bakıtır. (BAAD—I: 264).

Çamaşırın **ak** olsun. (BAAD—I: 272).

Ekin **ağardı**, orak yakın. (BAAD—II: 122).

Göğsünde **ak** tüyler bitsin. (BAAD—I: 317).

Gözünü **ağartmak**. (BAAD—I: 322).

Gözünün **akı** bir dönüm. (BAAD—I: 322).

Gözünün **akı** bulunmamak. (BAAD—I: 322).

Gözünün **akını** çıkarmak. (BAAD—I: 322).

Gözünün kökü **ağarmak**. (BAAD—I: 323).

Gün **ağarmak**. (ATDS—II: 826).

Onun bir “yoğurt **ak**” dediğine inan, bir de “resul Hak” dediğine. (BAAD—II: 158).

Pekmez kara, yoğurt **ak**, akşam yat, sabah kalk. (BAAD—I: 375).

Saç sakal (saç) **ağartmak** (bir işte). (ATDS—II: 1022).

Saçı **ağartmak**. (ATDS—II: 1021).

Saçı başı **ağarmak**. (ATDS—II: 1021).

Saçın **ak** mı kara mı, önüne düşünce görürsün. (ADS—AT: 241; ATDS—II: 1021).

Saçına **ak** düşmek. (ADS—AT: 241).

Tavuğum **ak** olsun da, yumurtlamazsa yumurtlamasın. (BAAD—I: 391).

Tilkinin **ak** yeri. (BAAD—I: 392).

Yüzü **ak**. (ATDS—II: 1134).

Yüzünü **ağartmak** (birinin, kendi). (ATDS—II: 1137).

Yüzünün **akıyla** çıkmak. (ATDS—II: 1137).

3.4.2. Al

Al basmak. (ADS—II: 560).

Al da giyse yakışır, şal da giyse yakışır. (BAAD—I: 225).

Al giymedim ki alınayım. (ADS—II: 561).

Al kana belenmek. (BAAD—I: 226).

Al kanlara boyanmak. (ADS—AT, s.110; ADS—II: 563).

Al yanını aldirmek. (BAAD—II: 100).

Alı al, moru mor. (ADS—AT: 109; ADS—II: 561).

Alı evlendi, güllü çırak çıktı. (BAAD—I: 227).

Alı gelin, pullu gelin, attan in de öyle gelin. (BAAD—I: 227).

Alıyı aldım koynuma, sarıyı sardım sineme. (BAAD—I: 227).

Alıyı everdi, güllüyü çıkardı. (BAAD—I: 227).

Ben diyorum kara dans, sen diyorsun **ala** dana. (BAAD—I: 253).

3.4.3. Ala

Ala ağızlık sana yeter. (BAAD—I: 224).

Ala çayımı yıktım ki sıçanlar (fareler) ölsün diye. (BAAD—I: 224).

Alakargaya borcu olmak. (BAAD—II: 99).

Alası karası olmamak (kalbinde). (BAAD—I: 224).

Alayı karayı yığmak. (ADS—II: 559; BAAD—I: 225).

3.4.4. Alaca

Alaca boncuk. (BAAD—I: 224).

Alaca bulaca. (ADS—AT: 108; ADS—II: 558).

Alaca dana, ak buzağı sade sizde mi var? (ADS—II: 558; BAAD—I: 224).

Alaca karanlık. (ADS—AT: 108; ADS—II: 559).

Alaca zubun (tuman), aç karın, salın taşacağım (güzelim) salın. (BAAD—I: 224).

Nahr bütün gitti, sen **alaca** danayı arıyorsun? (BAAD—II: 156).

3.4.5. Beyaz

Beyaz kitap. (ATDS—II: 636)

Beyaza çekmek (Beyaz etmek, temize çekmek). (ATDS—II: 636).

Sabağı **beyaz** açtı. (BAAD—I: 376).

Yanıp kül olmak Zürafanın düşkünü, **beyaz** giyer kış günü. (ADS—I: 486).

3.4.6. Boz

Az oldu, **boz** oldu, bir çığın söz oldu. (BAAD—I: 244).

Boynuna **boz** ipi ölçmek. (BAAD—I: 264).

Boz ağız. (BAAD—I: 264).

Boz oyun bolluğu, hartlabın cüllüğü. (BAAD—I: 264).

Boz sığır değil mi bir yıl akıtır, bir yıl bakıtır. (BAAD—I: 264).

Boz üzerindeki duvar. (BAAD—I: 264).

Gözü **bozarmak**. (BAAD—I: 321).

Gözümde **boz** yok. (BAAD—I: 322).

3.4.7. Fıstıkî (Sarıya Çalan Açık Yeşil)

Fıstıkî makam. (ATDS—II: 783)

Her boyayı botadık da **fıstıkî** (cengâri) mi kaldı? (ATDS—II: 854).

3.4.8. Gök

Canını **gök** çapıta çıkılamak. (BAAD—II: 112).

Canını **gök** çıkına çıkılamak. (BAAD—I: 269).

Gök gözlü. (BAAD—I: 318).

3.4.9. Gökyeşil

Gökyeşil başına basmak. (BAAD—I: 318).

3.4.10. Kara

Ağzı **kara**. (ADS—II: 540).

Ağzının **kara** suyunu boşundurmak. (BAAD—I: 220).

Ak beze **kara** yamalık. (BAAD—I: 222).

Ak mı **kara mı**, önüne düşünce görürsün. (ADS—II: 557.)

Ak sakal, **kara** sakal. (ADS—AT: 108; BAAD—I: 223).

Ak taşa **kara** diyemem. (BAAD—I: 223).

Ak üstünde **karayı** görmekten hoşlanmamak. (BAAD—I: 224).

Akla **karayı** seçmek.

- Alnının **kara** yazısı. (ADS—II: 567).
- Altına **kara** su bağlamak. (BAAD—I: 228).
- Aralarından **kara** kedi geçmek, (aralarına **kara** kedi girmek). (ATDS—II: 578).
- Ayaklarına **kara** sular inmek. (DH: 19).
- Bahtı **kara**. (ATDS—II: 611).
- Bakım değil, **kara** boya. (BAAD—I: 246).
- Başına **karalar** bağlamak. (ATDS—II: 621).
- Baştan **kara** gitmek. (ATDS—II: 628).
- Ben diyorum **kara** dans, sen diyorsun ala dana. (BAAD—I: 253).
- Bir elinde **kara**, bir elinde ayna. (BAAD—I: 259).
- Elim boş yüzüm **kara**. (BAAD—I: 302).
- Gönlü **kararmak**. (ADS—AT: 185; ATDS—II: 800).
- Gözü **kara**. (ATDS—II: 817).
- Gözü **kararmak**. (ATDS—II: 817).
- Gözüne **kara** su inmek. (ATDS—II: 819).
- Hava **kararmak**. (ATDS—II: 848).
- İbiğine **kara** su inmek. (BAAD—II: 140).
- İçi **kararmak**. (ATDS—II: 868).
- Kara** (Ali) Fakı'ya yazdırdık, daha beter azdırdık. (BAAD—II: 144).
- Kara** baht. (DH: 88).
- Kara** bayramlar etmek. (BAAD—I: 342).
- Kara** borsa. (ATDS—II: 909).
- Kara** boyaya kabı var, tetiriye torbası var. (BAAD—I: 342).
- Kara** cahil. (ADS—AT: 215; ATDS—II: 909).
- Kara** cümle. (ATDS—II: 909).
- Kara** çalı. (ADS—AT: 215; ATDS—II: 909).
- Kara** çalmak. (ATDS—II: 909).
- Kara** çanaklı kalmak. (BAAD—II: 144).
- Kara** çanaklı. (BAAD—I: 342).
- Kara** devenin öldüğüne acımam ama, sorana cevap yetiremem. (BAAD—I: 342).
- Kara** dinmez. (BAAD—I: 342).
- Kara** fakıya yazdırdık, daha beter azdırdık. (BAAD—I: 342).
- Kara** gün dostu. (ADS—AT: 215; ATDS—II: 910).
- Kara** gün taramadım, sana da mı yaranamadım? (BAAD—II: 144).

Kara gün. (DH: 88).

Kara haber. (ADS—AT: 215; ATDS—II: 910).

Kara ile sarı, bir sidikli karı. (BAAD—II: 144).

Kara kapçıklıya bakmak. (BAAD—I: 342).

Kara kaplı kitap. (ATDS—II: 910).

Kara kara düşünmek. (ADS—AT: 215; ATDS—II: 910).

Kara kulak, kara bacak; ne verecek ne alacak. (BAAD—II: 144).

Kara liste. (ATDS—II: 910).

Kara saçlı ak, var ömrü yok olmak. (BAAD—I: 343).

Kara sevda. (DH: 89).

Kara tavuk atası, görünüyor ötesi. (BAAD—II: 144).

Kara toprağı birgün olur süreriz. (BAAD—I: 343).

Kara yanını içine, ak yanını dışına getirmek. (BAAD—II: 144).

Kara yerden gelmek. (BAAD—I: 343).

Karabatak gibi bir batıp bir çıkmak. (ADS—AT: 215).

Karaca kuraca gördün de, kuzgun yavrusu mu sandın? (BAAD—II: 143).

Karaca, kuruca, gönlüme görece. (ATDS—II: 909).

Karadenizde gemileri batmak. (DH: 89).

Karadurgun olmak. (BAAD—I: 342).

Karagün taramadım, sana da mı yaranamadım? (BAAD—I: 342).

Karakabuğa sarılmak. (BAAD—I: 342).

Karakış karada, zemheri arada, ille gücük ille gücük. (BAAD—II: 144).

Karakış karlı kış, yine geldi tıpış tıpış. (BAAD—II: 144).

Karakışa katık et. (BAAD—I: 343).

Karalar bağlamak (giymek). (ADS—AT: 215; ATDS—II: 910).

Karalar giyip göğ bürümek. (BAAD—I: 343).

Karalara karışmak. (BAAD—I: 343).

Karaları yağdırır, kara yanı bu yana ağdırır. (BAAD—II: 144).

Karasakıza kabı var. (BAAD—I: 343).

Kardaş değil **kara** taş. (ATDS—II: 911).

Kardeş değil, **kara** taş. (BAAD—I: 343).

Kazan kazana **kara** demiş (tavanın da gülmeden aklı gitmiş). (ATDS—II: 916; BAAD—I: 345).

Kazan kazana **kara** demiş, dığan sekme oyun oynamış. (BAAD—I: 345).

Kazan kazana **kara** demiş, tencere kalkmış oynamış. (BAAD—I: 345).

Mah yüzüne, **kara** gözüme mi havasın? (BAAD—I: 361).

Ocağına **kara** çalı çekmek. (BAAD—I: 366).

Ocağına **kara** su bağlamak. (BAAD—I: 366).

On pamağında on **kara**. (ATDS—II: 988).

Ordan da geçti **kara** leylekler. (BAAD—II: 158).

Pekmez **kara**, yoğurt ak, akşam yat, sabah kalk. (BAAD—I: 375).

Sular **kararmak**. (ATDS—II: 1049).

Tencere dibin (götün) **kara**. Seninki benden **kara**. (ATDS—II: 1070).

Yapacağım iş **kara** leyleğe et olsun. (BAAD—II: 171).

Yüreği **kararmak**. (ATDS—II: 1130).

Yüz **karası**. (ADS—AT: 268).

Yüz **karası**. (ATDS—II: 1133).

Yüzü **kara**. (ATDS—II: 1135).

Yüzünü **kara** çıkartmak (birinin). (ATDS—II: 1137).

3.4.11. Kır

Dokuz kurda bir **kır** eşek. (BAAD—II: 120).

Kır atım yemini çaldım duymaz. (BAAD—I: 350).

Kır atın kuyruğu dursun, sen durma. (BAAD—II: 148).

3.4.12. Kırmızı

Abdal olup da **kırmızı** kayışla davul mu çalacaksın? (BAAD—I: 213).

Bir donu var **kırmızı**; kâh anası giyer kâh kızı. (ATDS—II: 646).

Dibi **kırmızı** mumla mı çağırdım? (ATDS—II: 717).

Kan **kırmızı**. (ADS—AT: 214; ATDS—II: 906).

Kanı **kırmızı** çıktı. (BAAD—I: 341).

Kırmızı yumurta etmek. (BAAD—I: 351).

Senin kanın benimkinden **kırmızı mı**? (ADS—AT: 242; ATDS—II: 1031).

3.4.13. Kızıl

Aklı **kızıl** yumurtayı geçmek. (BAAD—II: 98).

Evlensene, param yok, kazansana, göt **kızıl**. (BAAD—II: 129).

İki eli (**kızıl**) kanda olsa. (ATDS—II: 875).

Kızarıp bozarmak. (ATDS—II: 932).

Kızıl (kızılca) kıyameti koparmak. (ATDS—II: 933).

Kızıl ağız. (BAAD—II: 49).

Kızıl çaylağa dönmek. (BAAD—I: 352).

Kızıl divane. (ATDS—II: 933).

Kızıl kışlı. (BAAD—II: 149).

Kızıl yarenlik. (BAAD—I: 352).

Kızılca kıyametin kopması. (DH, s.94).

Yüz **kızartıcı**. (ATDS—II: 1133).

Yüzünü **kızartmak** (kendi, birinin). (ATDS—II: 1137).

3.4.14. Mavi

Mavi boncuk kimde? (Benim gönlüm onda). (ATDS—II: 963).

3.4.15. Mor

Ak ak yuyup (yıkayıp), **mor mor** (boz boz, gök gök) sermek. (BAAD—II: 98).

Ak ak yuyup **mormor** sermek. (BAAD—I: 221).

Alı al, **moru mor**. (ADS—AT: 109; ADS—II: 561).

3.4.16. Saman

Samanın sarısından, saçmanın kurusundan mayıs dedeye de sakla. (BAAD—I: 378).

Sarı **samanım**, sarı atım. (BAAD—I: 379).

Sarı **samanın** altına su koyverir, çıkar üstüne vaz verir. (BAAD—I: 379).

3.4.17. Sarı

Allıyı aldım koynuma, **sarıyı** sardım sineme. (BAAD—I: 227).

Anam beni bir kız sanır, bir mut **sarıya** az sanır. (BAAD—I: 230).

Ayağına **sarı** su inmek. (BAAD—II: 104).

Samanın **sarisından**, saçmanın kurusundan mayıs dedeye de sakla. (BAAD—I: 378).

Sararıp solmak. (DH: 114).

Sarı çizmeli Mehmet Ağa. (ADS—AT: 242; ATDS—II: 1028).

Sarı kız sancağanlan, yetmiş iki ençeğenlen. (BAAD—I: 379).

Sarı öküzden dem veren. (BAAD—II: 162).

Sarı sakız gibi yapışmak. (BAAD—I: 379).

Sarı samanım, sarı atım. (BAAD—I: 379).

Sarı samanın altına su koyverir, çıkar üstüne vaz verir. (BAAD—I: 379).

Sarı yağlar aktı, sarmisaklar koktu mu? (BAAD—I: 380).

Sarı yağnan yağlıyı, kuyruk yağınan dağlıyı. (BAAD—I: 380).

Yumurta satsa **sarısı** bulunmaz. (BAAD—II: 174).

3.4.18. Toz pembe

Dünyayı **toz pembe** görmek. (ATDS—II: 740).

Tozpembe görmek (Dünyayı). (ATDS—II: 1078).

3.4.19. Turna gözü

Turna gözü gibi. (ATDS—II: 1078).

3.4.20. Yeşil

Karşıdan baktım, **yeşil** türbe; yanına vardım, estağfirullah tövbe. (ATDS—II: 913).

Yeşil ışık yakmak. (ADS—AT: 265; ATDS—II: 1118).

Yeşilden yemek. (ATDS—II: 1118).

3.5. Özbek Türkçesinde Renk İçerikli Bilmeceler

3.5.1. Bo'z (Boz)

*Bir onadan yuz bola, yuzovi ham **bo'z** bola. (Tok, uzum) (ÖHT, 2023: 23).*

“Bir anadan yüz çocuk, yüz tanesi de boz çocuk”. (Asma, üzüm).

3.5.2. Ko'k (Mavi)

***Ko'k** ho 'kiz oldin chiqar, qizil ho 'kiz quvib chiqar. (Tutun, olov) (ÖHT, 2023: 42).*

“Mavi öküz önce çıkar, kırmızı öküz peşinden gelir”. (Duman, ateş).

***Ko'k** kosani to 'ntardim. (Osmon) (ÖHT, 2023: 3).*

“Mavi kâseyi ters çevirdim”. (Gökyüzü).

***Ko'k** ko 'ylakka g'o 'za yoydim. (Osmop, yulduzlar) (ÖHT, 2023: 3).*

“Mavi elbiseye pamuk serdim”. (Gökyüzü, yıldızlar).

***Ko'k** ko 'ylakka qo 'l yetmas. (Osmon) (ÖHT, 2023: 3).*

“Mavi elbiseye el yetmez”. (Gökyüzü).

Ko‘k o‘tim ko‘kka qarab yo‘rg‘alaydi. (*Tutun*) (ÖHT, 2023: 42).

“Mavi atım gökyüzüne bakarak yol alır”. (Duman).

Ko‘k o‘tim qo‘yivordim, qizil o‘tim olib qoldim. (*Tutun, olov*) (ÖHT, 2023: 42).

“Mavi atımı bıraktım, kırmızı atımı aldım”. (Duman, ateş).

Ko‘k ustida ustunli uy, uy ustida hayot. (*Ko‘prik*) (ÖHT, 2023: 51).

“Mavi üstünde yüksek ev, ev üstünde hayat”. (Köprü).

Ko‘kkina echki ipini sudrab suv ichadi. (*İgna, ip*) (ÖHT, 2023: 45).

“Koyu mavi keçi, ipini çekerek su içer”. (İğne, ip).

Ko‘kkina qo‘zim uy aylanar. (*Qora uyning beldovi*) (ÖHT, 2023: 34).

“Koyu mavi kuzum, evin etrafında döner”. (Kara evin beldesi).

Ko‘kkina qo‘zim, qurt—qurt kavshaydi. (*Qaychi*) (ÖHT, 2023: 45).

“Koyu mavi kuzum, yavaşça çimenleri yer”. (Makas).

Ko‘kkina qo‘zim, quvan sudraydi. (*İgna, ip*) (ÖHT, 2023: 45).

“Koyu mavi kuzum, ip sürükleyerek sevinçle gider”. (İğne, ip).

Ko‘m-ko‘k tusi, Xushbo‘y isi. (*Rayhon*) (ÖHT, 2023: 27).

“Koyu mavi rengi, hoş kokusu”. (Fesleğen).

Og‘a-ini ming botir, **ko‘m-ko‘k** gilamda yotir. (*Osmon, yulduzlar*) (ÖHT, 2023: 3).

“Ağa-kardeş binlerce yiğit, gömgök halıda yatıyor”. (Gökyüzü, yıldızlar).

Og‘zi **qora ko‘k** tozim, kuniga to‘qqiz kiyik oladi. (*Tandir*) (ÖHT, 2023: 38).

“Ağzı kara mavi tilim, günde dokuz geyik alır”. (Tandır).

Oq eshakka oq tushov, **ko‘k** eshakka **ko‘k** tushov. (*İgna, ip*) (ÖHT, 2023: 45).

“Beyaz eşeğe beyaz semer, mavi eşeğe mavi semer”. (İğne, ip).

Oqligi sutday, **ko‘kligi** nilday,

O'tirishi bekday. (Zag'izg'on) (ÖHT, 2023: 17).

“Beyazlığı süt gibi, mavisi deniz gibi,
Oturması güzel bir çiçek”. (Saksağan kuşu).

Tepamda ko'k dasturxon, dasturxonda shirmoy non.

Shirmoy non bir donadir, sindirilmas hech qachon. (Osmon, oy) (ÖHT, 2023: 59).

Başımda mavi sofra, sofrada kaymaklı ekmek.

“Kaymaklı ekmek bir parçadır, hiçbir zaman kırılmaz”. (Gökyüzü, ay).

To'ntarilgan ko'k qozonda oltin tanga qaynaydi. (Osmon, yulduz) (ÖHT, 2023: 45).

“Ters çevrilmiş mavi kazan, altın madeni kaynıyor”. (Gökyüzü, yıldız).

3.5.3. Ko'k/Yashil (Gök: Yeşil Rengi Anlamında)

Ko'k kiyimni kiymayman, o'sha yerda turmayman. (Jo'xori) (ÖHT, 2023: 26).

“Yeşil elbise giymem, o yerde durmam”. (Mısır).

Ko'k ko'ylakli xotin, sarig' bola ko'targan. (Jo'xori) (ÖHT, 2023: 26).

“Yeşil elbiseli kadın, sarı çocuk taşıyor”. (Mısır).

Ko'k yeb, oltin o'raydi. (Ipak kurti) (ÖHT, 2023: 19).

“Yeşil yer, altın sarar”. (İpek böceği).

Ko'kkina qo'zim, quvanda turib semiradi. (Taruuz) (ÖHT, 2023: 28).

“Yemyeşil kuzum, yemleyerek şişer”. (Karpuz).

Mayda-mayda uzunchoq, tashi ko'k, ichida zirachak, (Bodring) (ÖHT, 2023: 28).

“Küçük küçük uzuncuk, dışı yeşil, içinde çekirdek”. (Salatalık).

O'zi ko'm-ko'k, yuzi qip-qizil. (Olma) (ÖHT, 2023: 22).

“Kendisi yemyeşil, yüzü kıpkırmızı”. (Elma).

To'ni silliq, tuki yo'q. Ichi qizil, ko'ki yo'q.

Uni cho'qolmas chumchuq. (Taruuz) (ÖHT, 2023: 61).

“Üstü düzgün, tüyü yok, içi kırmızı, dışı yok.

Bunu gagalamaz serçe”. (Karpuz).

Yerdan ko‘karib chiqar, bag‘ridan oltin oqar. (Paxta) (ÖHT, 2023: 25).

“Toprağın altından göverip/yeşilenip çıkar, göğsünden altın akar”. (Pamuk).

3.5.4. Kumush (Gümüş)

Bir daraxt bor, bargi kumushdan, mevasi oltindan. Bu nima? (Jiyda) (ÖHT, 2023: 61).

“Bir ağaç var, yaprakları gümüşten, meyvesi altından. Bu ne?”. (İğde).

Oltin kelganda, kumush ketar,

Kumush kelganda, oltin ketar. (Quyosh, Oy) (ÖHT, 2023: 3).

“Altın gelince, gümüş gider,

Gümüş gelince, altın gider”. (Güneş, Ay).

O‘zi kumush, dumi uzun. (Igna, ip) (ÖHT, 2023: 45).

“Kendisi gümüş, kuyruğu uzun”. (İğne, ip).

Qiya—qiya yerlarda, qiyma sulton o‘tirar.

Tirnoqlari kumushdan, hofiz juvon o‘tirar.

Liking—liking yo‘rg‘asi bor, kumush choqli sirg‘asi bor. (Olashaqshaq) (ÖHT, 2023: 3).

“Eğik yerlerde, kıyma sultan oturur.

Tırnakları gümüştedir, hafız kız oturur.

Yalancı yalancı yuvası var, gümüş uçlu küpesi var”. (Ağaç yaprağı).

Top-tobonoq, tobonoq, toboni yo‘q quyonoq,

Quyonog‘i kumushdan, kulib turgan buvishdan. (Oyna) (ÖHT, 2023: 36).

“Tepede top top, altı yok, yüksekte durur.

Gümüşten kuyruklu, gülen bir yelkenli”. (Ayna).

Yer tagida kumush kunda,

Sho‘rva qilsang kelar kunda. (Piyoz) (ÖHT, 2023: 29).

“Toprağın altında gümüş gün,

Çorba yaparsan, gelir gün”. (Soğan).

*Yozib **kumush** poyondo, sovuqda elar shakar.*

Sharbatsiz yasar novvot, toping siz bermay shahar. (Qor) (ÖHT, 2023: 60).

“Yazın gümüş poyraz, soğukta erir şeker.

Şerbet olmadan olur, topla ama vermeyin şehre”. (Kar).

3.5.5. Malla (Kumral)

*Beli-beli belang ot, beli nozik **kurang (malla)** ot.*

Toqqa minsa toymas ot, o ‘lat teksa o ‘lmas ot. (Chumoli) (ÖHT, 2023: 20).

“Belinde kemer, çelimsiz bir kumral at.

Dağa çıksa yorulmaz, veba gelse ölmez”. (Karinca).

*Beli qizday, **kurang (malla)** ot, tog ‘i toshdan toymagan,*

*Halov tuya o ‘lmagan, beli ingichka **kurang (malla)** ot. (Chumoli) (ÖHT, 2023: 20).*

“Kız gibi ince belli, kumral at, dağdan taştan düşmemiş,

Sıcakta bile ölmemiş, incecik belli kumral at”. (Karinca).

*Burang—burang, burang ot, beli qayqi, **kurang (malla)** ot,*

Tog ‘u toshdan qayrilmas, oyoqlari tayrilmas. (Chumoli) (ÖHT, 2023: 20).

“Kıvrım kıvrım, kıvrık at, belinde eğrilik, kumral at,

Dağdan taştan geri dönmez, ayakları asla sapmaz”. (Karinca).

***Malla** mushuk, bo ‘yni qiyshiq. (No ‘xat) (ÖHT, 2023: 26).*

“Kumral bir kedi, boynu eğri”. (Nohut).

***Mallagina** to ‘ni bor, nordongina ta ‘mi bor. (Behi) (ÖHT, 2023: 22).*

“Sarımsı elbisesi var, ekşimsi bir tadı var”. (Ayva).

*Past—past bo ‘yi bor, **malla** to ‘ni bor. (Behi) (ÖHT, 2023: 22).*

“Boyu çok alçak, kumral bir giysisi var”. (Ayva).

3.5.6. Ola (Alaca)

*Bir **ola** chilbirim bor, u tog ‘dan bu toqqa yetadi. (Ko ‘z) (ÖHT, 2023: 8).*

“Bir ala gözüm var, o dağdan bu dağa ulaşır”. (Göz).

*Bir qarichcha bo‘yi bor, **ola-chipor** to‘ni bor. (Zig‘ir) (ÖHT, 2023: 26).*

“Bir karış boyu var, alacalı, benekli giysisi var”. (Keten).

*Ohurda **ola** buzoq o‘ynaydi. (Ko‘z) (ÖHT, 2023: 8).*

“Ahırda alaca buzağım oynar”. (Göz).

***Ola** kabutar? Topilmas gavhar. (Ko‘z) (ÖHT, 2023: 8).*

“Ala güvercin mi? İçinde bulunmaz cevher”. (Göz).

***Ola** laylak, bula laylak, qanoti beqora laylak,*

Chiqadi gumbaz ustiga, uradi beqaqa laylak. (Domlaning azon aytishi) (ÖHT, 2023: 53).

“Alaca leylek, bulanık leylek, kanadı bembeyaz leylek,

Kubbeye çıkar birden, ezan okur ötede leylek”. (İmamın ezan okuması).

***Ola** qamchi uradi, chumchuqlarni suvradi. (Ilon) (ÖHT, 2023: 16).*

“Alaca kırbaç vurur, serçeleri korkutur”. (Yılan).

*Ot mindim **ola** qashqa, chopdim tog‘u toshqa. (Samolyot) (ÖHT, 2023: 58).*

“Alaca alınlı ata bindim, dağ taş demeden koştum”. (Uçak).

3.5.7. Oltin (Altın Rengi)

Bir daraxt bor, bargi kumushdan,

*Mevasi **oltindan**. Bu nima? (Jiyda) (ÖHT, 2023: 61).*

“Bir ağaç var, yaprağı gümüşten,

Mevası//mekânı altından. Bu ne?” (İğde).

***Oltin** kelganda, kumush ketar,*

Kumush kelganda, oltin ketar. (Quyosh, Oy) (ÖHT, 2023: 3).

“Altın geldiğinde, gümüş gider,

Gümüş geldiğinde, altın gider”. (Güneş, Ay).

oltin kosada toshib turar, dala husnin ochib turar. (*Paxta*) (ÖHT, 2023: 61).

“Altın kâsede taşar, tarlanın güzelliğini açar”. (Pamuk).

oltin sochdim tojidor,

Bunga hamma xaridor. (*Tariq*) (ÖHT, 2023: 26).

“Altın saçtım taçlarımla,

Buna herkes alıcı”. (Darı).

O‘t yemaydi bedanam, suv ichmaydi bedanam,

*Dengizda kema suzar, ketma-ket **oltin** uzar.* (*Paxta terish mashinasi*) (ÖHT, 2023: 57).

“Ot yemez kuzum, su içmez kuzum,

Denizde gemi süzülür, arka arkaya altın toplanır”. (Pamuk toplama makinesi).

*Suv tagida **oltin** baldoq.* (*Baliq*) (ÖHT, 2023: 15).

“Su altında altın balık”. (Balık).

*Shov tegirmonning toshi, **oltin** egarning qoshi.*

Shuni topgan yigitning yuz yigirma ikki yoshi. (*Tish*) (ÖHT, 2023: 9).

“Değirmenin taşı sesi, altın eğicinin kaşı.

Bunu bulan genç adamın yaşı yirmi iki”. (Diş).

*To‘ntarilgan ko‘k qozonda **oltin** tanga qaynaydi.* (*Osmon, yulduz*) (ÖHT, 2023: 59).

“Ters çevrilmiş mavi kazan, altın para kaynıyor”. (Gökyüzü, yıldızlar).

*Yer tagida **oltin** bosh.* (*Sholg‘om*) (ÖHT, 2023: 28).

“Yer altında altın baş”. (Şalgam).

*Yer tagida **oltin** qoziq.* (*Sabzi*) (ÖHT, 2023: 28).

“Toprağın altında altın kök”. (Havuç).

3.5.8. Oq (Ak)

*Amakim egnida ko‘k chopon, boshida **oq** dastor.* (*Oq jo‘xori*) (ÖHT, 2023: 26).

“Amcamın üstünde mavi ceket, başında beyaz sarık”. (Mısır).

*Bir tol o'sdi to ko'kka qadar, bu tolning o'n ikki shoxi bor.
Har shoxida to'rttadan uya bor, har uyada ettitadan tuxum bor,
Har tuxumning yarmi qoradir ko'rsang, yarmi **oppoqdir**, topgan bo'lsang. (Yil, o'n ikki oy, hafta, kun, kecha—kunduz) (ÖHT, 2023: 7).*

*“Bir ağaç çıktı göğe kadar, on iki dalı var.
Her dalda dört yuva, her yuvada yedi yumurta,
Her yumurtanın yarısı kara görebilirsən, yarısı apaktır bulduydan”. (Yıl, ay, hafta, gün, gece/gündüz).*

*Gilam ustida **oq** bodroq. (Do'l) (ÖHT, 2023: 4).*

“Halı üstünde beyaz taneler”. (Dolu).

*Keshta to'la **oq** tovuq. (Og'iz, tish) (ÖHT, 2023: 12).*

“Yastık dolu beyaz tavuklar”. (Dişler).

*Keshtadan tushgan **oq** tovuq, qaytib keshtaga qo'nmas. (Tushgan tish) (ÖHT, 2023: 12).*

“Yastıktan düşen beyaz tavuk, oraya bir daha konmaz”. (Düşen diş).

*Og'il to'la **oq** eshak, Ustida ko'rpa—to'shak. (Og'iz, tish) (ÖHT, 2023: 9).*

“Ahırda beyaz eşekler, üstü örtülü”. (Ağız, dişler).

*Og'ildan chiqqan **oq** eshak, qaytib joyiga kelmas. (Tushgan tish) (ÖHT, 2023: 12)*

“Ahırdan çıkan beyaz eşek, bir daha geri dönmez”. (Düşen diş.)

*Og'zini ochib yerga qaraydi, og'zidan **oq** ko'pik sochadi. (Paxta) (ÖHT, 2023: 25).*

“Ağzını açar toprağa bakar, ağzından beyaz köpük saçır”. (Pamuk).

*Oltmish ikki aybni **oq** yopar. (Qatiq) (ÖHT, 2023: 31).*

“Altmış iki ayıbı ak örter”. (Yoğurt – ağzı, dişleri kapatır mecazen).

***Oppoq** qushim qaqillar, qanotlari shaqillar. (Sharshara) (ÖHT, 2023: 6).*

“Bembeyaz kuşum çırpınır, kanatları çatırdar”. (Şelale).

***Oppoq** sandiq ochildi, olamga nur sochildi. (Osmon, quyosh) (ÖHT, 2023: 3).*

“Bembeyaz bir sandık açıldı, dünyaya ışık yayıldı”. (Gökyüzü, güneş).

Oppoq sochli boshlari, daryo bo‘lar yoshlari. (*Qorli tog‘*) (ÖHT, 2023: 59).

“Ak saçlı başları var, yaşları ırmak olur”. (Karlı dağ).

Oppoq, semiz, moyi yo‘q, terisi qalin, juni yo‘q. (*Oshqovoq*) (ÖHT, 2023: 28).

“Bembeyaz, şişman, yağı yok, kabuğu kalın, yünü yok”. (Balkabağı).

Oppoqqina dasturxon, yer yuzini qoplagan. (*Qor*) (ÖHT, 2023: 4).

“Bembeyaz bir sofra, yeryüzünü kaplamış”. (Kar).

Oppoqqina, yumaloqqina, hammaning ko‘ziga yaxshigina. (*Tanga pul*) (ÖHT, 2023: 40).

“Bembeyaz, yuvarlak, herkesin hoşuna gider”. (Kuruş para).

Oq echkim ichi yo‘q, suyagi yo‘q, go‘шти yo‘q,

O‘zi shiliq—shiliq etadi, yumalab yerda yotadi. (*Mesh*) (ÖHT, 2023: 39).

“Ak keçim var, içi yok, kemiği yok, eti yok, kaygan kaygan yerde yatar”. (Jelatin/kese).

Oq echkim qanotin yozdi, og‘zin ochsam ichidan bol chiqdi. (*Mesh*) (ÖHT, 2023: 39).

“Ak keçim kanat açtı, ağzını açsam içinden bal çıktı”. (Kese).

Oq eshakka oq tushov, ko‘k eshakka ko‘k tushov. (*Igna, ip*) (ÖHT, 2023: 45).

“Ak eşeğe beyaz bağ, mavi eşeğe mavi bağ”. (İğne—iplik).

Oq g‘ozim uchdi ketdi, ichagini cho‘zdi ketdi. (*Varrak*) (ÖHT, 2023: 49).

“Beyaz kazım uçtu gitti, bağırsağını uzattı gitti”. (Uçurtma).

Oq kuchugim ang etdi, tovushi Qo‘qonga yetdi. (*Miltiq o‘qi*) (ÖHT, 2023: 52).

“Ak köpeğim havladı, sesi Hokand’a⁶ vardı”. (Kurşun).

Oq kuchugim arabadan sakradi. (*Tupuk*) (ÖHT, 2023: 9)

“Beyaz köpeğim arabadan atladı”. (Tükürük).

⁶Özbekistan’da bir şehir

Oq otdim, qizil oldim. (*Yopgan non*) (ÖHT, 2023: 30).

“Ak attım, kırmızı aldım”. (Pişmiş ekmek, unla başlar, kırmızı pişer).

Oq qo ‘yim bor, so ‘ysam qoni yo ‘q. (*Xamir*) (ÖHT, 2023: 30).

“Beyaz koyunum var, kessam kanı yok”. (Hamur).

Oq quvrayning boshini chalib o ‘tdi, ko ‘rdingmi? (*O ‘q*) (ÖHT, 2023: 52).

“Beyaz telin başına çarpıp geçti, gördün mü?” (Kurşun veya ok).

Oq sallali bobo tom ustidan yantoq tashlaydi. (*Ustara*) (ÖHT, 2023: 41).

“Ak sarıklı dede çatıdan diken atar”. (Ustura).

Oq sandiq, og ‘zi yo ‘q sandiq. (*Tuxum*) (ÖHT, 2023: 18).

“Ak sandık, ağzı olmayan sandık”. (Yumurta).

Oq sigir turib ketdi, qora sigir yotib qoldi. (*Qor, er*) (ÖHT, 2023: 4).

“Beyaz inek kalktı gitti, siyah inek yerde kaldı”. (Kar, toprak).

Oq tovuq, katagi sovuq. (*Qor*) (ÖHT, 2023: 4).

“Ak tavuk, folluğu soğuk”. (Kar).

Oq yer ochdim, qora bug ‘doy sochdim. (*Qog ‘oz, yozuv*) (ÖHT, 2023: 47).

“Ak toprak açtım, kara buğday ektim”. (Kâğıt, yazı).

Oqligi sutday, ko ‘kligi nilday, o ‘tirishi bekday. (*Zag ‘izg ‘on*) (ÖHT, 2023: 17).

“Akılığı süt gibi, mavisi çivit gibi, oturuşu bey gibi”. (Sığircık kuşu).

Oqqina kuchuk xov—xov etdi, qorni to ‘yib ag ‘nab ketdi. (*Urchuq*) (ÖHT, 2023: 32).

“Beyaz köpek havladı, doyunca yuvarlandı”. (İğ – iplik yapar, sonra biter).

Oqqina tovuq somon sochar. (*Panshaxa*) (ÖHT, 2023: 33).

“Ak tavuk saman saçar. (Tarama tarağı)”.

***Oqqina** tovuq xirmon sochar. (Qor) (ÖHT, 2023: 4).*

“Bembeyaz tavuk harmana saçıyor”. (Kar).

***Oqqina** tuyu kulga cho ‘kar. (Elak) (ÖHT, 2023: 39).*

“Ak deve kül içine dalar”. (Elek).

*Ortib, achchiq qizil meva, **oq** dengizda suzar kema. (Dazmol) (ÖHT, 2023: 57).*

“Acı kırmızı meyveyi yükledi, beyaz denizde yüzen gemi”. (Ütü).

*O ‘zi **oppoq**, qor emas; non bo ‘lmaydi, un emas. (Shakar) (ÖHT, 2023: 31).*

“Kendi appak, kar değil; ekmek olmaz, un değil”. (Şeker).

*Pastu baland ko ‘p xotin, ko ‘ylaklari **oq**, gulgun. (O ‘rik guli) (ÖHT, 2023: 22).*

“Alçak yüksek çok kadın, elbiseleri beyaz, renkli”. (Kayısı çiçeği).

*Qishda **oq** gul, Bahorda suv sochadi,*

Yel esganda, Tumtaraqay qochadi. (Bulut) (ÖHT, 2023: 60).

“Kışın ak çiçek açar, baharda su saçar, yel esince kaçar”. (Bulut).

*Qorday **oppoq**, yungday yumshoq. (Paxta) (ÖHT, 2023: 25).*

“Kar gibi bembeyaz, yün gibi yumuşak”. (Pamuk).

*Qozon ichida **oppoq** qor. (Shirguruch) (ÖHT, 2023: 30).*

“Kazanın içinde bembeyaz kar”. (Sütlaç veya pirinçli tatlı).

*Sandiq to ‘la **oq** sadaf. (Og ‘iz, tish) (ÖHT, 2023: 9).*

“Sandık dolusu beyaz inci”. (Ağız, dişler).

*Solaman qizil, chiqaraman **oq**. (Bug ‘doy, un) (ÖHT, 2023: 25).*

“Kırmızı koyarım, ak çıkarırım”. (Buğday, un).

*Suv emas, suyuq; qor emas, **oq**. (Sut) (ÖHT, 2023: 31).*

“Su değil, sıvı; kar değil, ak”. (Süt).

Tashi qizil anorday, ichi oq — unday, o 'tirishi gulday. (Jiyda) (ÖHT, 2023: 23).

“Dışı nar gibi kırmızı, içi un gibi beyaz, oturduğu çiçek gibi”. (Jida – meyve).

U yoqqa o 'tdim, bildingmi? Bu yoqqa o 'tdim, bildingmi?

Oq quvrayning boshini, chertib o 'tdim, bildingmi? (Shamol) (ÖHT, 2023: 7).

“O yana geçtim, bildin mi? Bu yana geçtim, bildin mi?

Beyaz telin başına, dokundum geçtim, bildin mi?” (Rüzgar).

Uch og 'ayni qanday otni oq dalada eldiradi? (Uch barmoqning qalam ushlab yozishi) (ÖHT, 2023: 65).

“Üç arkadaş nasıl bir atı ak tarlada koşturur?” (Üç parmağın kalemle yazması).

Yaprog 'i uch yuz oltmish, yaprog 'ining bir tomoni oq, ikkinchi tomoni qora. (Yil, o 'n ikki oy, kunlar, kecha, kunduz) (ÖHT, 2023: 5).

“Yaprağı üç yüz altmış, bir yanı beyaz, öteki kara”. (Yıl, aylar, günler, gece—gündüz).

Yer tagida oq sochli boy yotar. (Piyoz) (ÖHT, 2023: 29).

“Toprağın altında beyaz saçlı bir zengin yatar”. (Soğan).

Yurib, oq tovug 'imni yo 'qotdim. (Tupuk) (ÖHT, 2023: 9)

“Yürürken beyaz tavuğumu kaybettim”. (Tükürük).

3.5.9. Qizil (Kırmızı)

Alomat—a, alomat, ichi qizil qiyomat.

Ho 'l urdim, quruq chiqdi. (Tandir, non) (ÖHT, 2023: 38).

“Ne tuhaf tuhaf, içi kırmızı kıyamet.

Islak koydum, kuru çıktı”. (Tandır, ekmek).

Bir barmoqcha bo 'yi bor, qizil baxmal to 'ni bor. (Garmdori) (ÖHT, 2023: 29).

“Bir parmak boyunda, kırmızı kadife elbisesi var”. (Acı biber).

Bir savat anor, hadding bo 'lsa ol. (Cho 'g) (ÖHT, 2023: 42).

“Bir sepet nar, eğer gücün yetiyorsa al”. (Kor).

*Bir tovoq **qizil** olma, ushlamoqqa hadding borma. (Cho 'g') (ÖHT, 2023: 42).*

“Bir tabak kırmızı elma, dokunmaya cesaret edemezsin”. (Köz).

*Daraxtda **to'q qizil**, bir olma pishdi.*

Ikkiga ajratsam, munchoqlar tushdi. (Anor) (ÖHT, 2023: 61).

“Ağaçta koyu kırmızı bir elma olgunlaştı.

İkiye böldüm, boncuklar döküldü”. (Nar).

Ernazar bobom enkayadi, kallasi qinqayadi.

*Tevaragi to 'p-to 'p, o 'rtasi **qip-qizil**. (Tariq) (ÖHT, 2023: 26).*

“Dedem Ernazar eğilir, başı kalkar.

Çevresi dolu dolu, ortası kıpkırmızı”. (Darı).

Kichkina gumbaz ichida qizlar aylabdi makon.

*Yuzlarida parda tutig'lik, har birining bag'ri **qon**. (Anor) (ÖHT, 2023: 23).*

“Küçük kubbenin içinde kızlar dönüyor mekânda.

Yüzlerinde perde izleri, her birinin göğsü kan içinde”. (Nar).

*Ko 'k ho 'kiz oldin chiqar, **qizil** ho 'kiz quvib chiqar. (Tutun, olov) (ÖHT, 2023: 42).*

“Mavi öküz önce çıkar, kırmızı öküz ardından kovalar”. (Duman ve ateş).

*Ko 'k otim qo 'yivordim, **qizil** otim olib qoldim. (Tutun, olov) (ÖHT, 2023: 42).*

“Mavi atımı saldı, kırmızı atımı aldım”. (Duman ve ateş).

*Og 'zi do 'ppidek, ichi **qizil**, xumdek. (Tandır) (ÖHT, 2023: 38).*

“Ağzı takke gibi, içi kırmızı, küp gibi”. (Tandır).

*Oq otdim, **qizil** oldim. (Yopgan non) (ÖHT, 2023: 30).*

“Beyaz attım, kırmızı aldım”. (Ekmek).

*Ortib, achchiq **qizil** meva, oq dengizda suzar kema. (Dazmol) (ÖHT, 2023: 57).*

“Acı kırmızı meyve, ak denizde yüzen gemi”. (Ütü).

*O 'zi ariq, rangi sariq, yuzi **qizil**, boshi qiltiq. (Bug 'doy) (ÖHT, 2023: 25).*

“Kendisi kanel, rengi sarı, yüzü kırmızı, başı kıltık”. (Buğday).

*O‘zi ko ‘m—ko ‘k, yuzi **qip-qizil**. (Olma) (ÖHT, 2023: 22).*

“Kendisi yemyeşil, yüzü kıpkırmızı”. (Elma).

***Qip-qizilu**, anormas, cho ‘g ‘ga o ‘xshar, yonolmas.*

Mo ‘ralaydi egatdan, joy oladi savatdan. (Qulupnay) (ÖHT, 2023: 61).

“Kıpkırmızı ama nar değil, köz gibi ama yanmaz. Sepetten dışarı sarkar”. (Çilek).

*Qirq hujrada **qizil** qizlar. (Anor) (ÖHT, 2023: 23).*

“Kırk odada kırmızı kızlar”. (Nar).

***Qizil** baxmaldan to ‘n bichdim, qiyig ‘ini ko ‘rmadim. (Tush) (ÖHT, 2023: 11).*

“Kırmızı kadifeden kaftan diktim, dikişi görünmez”. (Düş).

***Qizil** buzog ‘imni og ‘ildan haydasam, chiqmaydi. (Til) (ÖHT, 2023: 9).*

“Kırmızı buzağımı ağıldan kovsam da çıkmaz”. (Dil).

***Qizil** chiyning ostida, **qizil** kiygan o ‘tirar. (Kelin) (ÖHT, 2023: 11).*

“Kırmızı çiğın altında kırmızı giyen oturur”. (Gelin). (Çiğ - karagana deve kuyruğu bitkisi)

***Qizil** qiya ichida qiyma juvon o ‘tirar.*

Dakanasin dol qo ‘yib, dalva juvon o ‘tirar. (Bedana) (ÖHT, 2023: 18).

“Kırmızı yamaç içinde kıymalı kadın oturur.

Yanakların rahat koyup tombul kadın oturur”. (Bildircin).

***Qizil** qiz yer ostida, sochlari yer ustida. (Sabzi) (ÖHT, 2023: 28).*

“Kırmızı kız yerin altında, saçları yer üstünde”. (Havuç).

***Qizil** rangda tuguncha, ichi to ‘la kulchacha. (Pomidor) (ÖHT, 2023: 62)*

“Kırmızı renkte düğüm, içi dolu çörekçikler”. (Domates)

***Qizil** sigir qora sigirning qornini yalaydi. (Olov, qozon) (ÖHT, 2023: 38).*

“Kızıl inek, kara ineğin karnını yalar”. (Ateş, tencere).

Qizil tuya *chel* yoqalab yuradi. (*Jiyak*) (ÖHT, 2023: 45).

“Kızıl deve hendek kenarında yürür”. (Süs şeridi).

Qizil yulg‘unning tagida qizlargul opam yotibdi. (*Qirg‘ovul*) (ÖHT, 2023: 17).

“Kırmızı yulgunun altında gül ablam yatmakta”. (Sülün).

Qizilgina ko‘zachak, ichi to‘la zirachak. (*Garmdori*) (ÖHT, 2023: 29).

“Kırmızı küçük testi, içi dolu tohum”. (Acı biber).

Uy ichida **qizil** go‘sh. (*Til*) (ÖHT, 2023: 11).

“Evin içinde kırmızı et”. (Dil).

Qizilini o‘zim yedim, sarig‘ini molga berdim. (*Bug‘doy, somon*) (ÖHT, 2023: 25).

“Kırmızısını ben aldım, sarısını hayvana verdim”. (Buğday ve saman).

Qizlarjonning boshida **qizil** baxmal taqiya. (*Qizg‘aldoq*) (ÖHT, 2023: 26).

“Kızların başında kırmızı kadife takke”. (Gelincik çiçeği).

Qonga o‘xshash, **qoni** yo‘q, bolasining soni yo‘q. (*Garmdori*) (ÖHT, 2023: 29).

“Kana benzer, ama ka‘nı yok, çocuğunun sayısı yok”. (Acı biber).

Solaman **qizil**, chiqaraman oq. (*Bug‘doy, un*) (ÖHT, 2023: 25).

“Kırmızı ekerim, ak çıkarırım”. (Buğday, un).

Tashi **qizil** anorday, ichi oq — unday, o‘tirishi gulday. (*Jiyda*) (ÖHT, 2023: 23).

“Dış nar gibi kırmızı, içi un gibi beyaz, duruşu çiçek gibi”. (İğde).

Temir qo‘rg‘on ichida, **qizil** toychoq o‘ynaydi. (*Til*) (ÖHT, 2023: 9).

“Demir kalenin içinde kırmızı tay oynar”. (Dil).

To‘ni silliq, tuki yo‘q. ichi **qizil**, ko‘ki yo‘q.

Uni cho‘qolmas chumchuq. (*Tarvuz*) (ÖHT, 2023: 61).

“Giysisi düz, tüyü yok. İç kırmızı, yeşili yok.

Serçe bile gagalayamaz”. (Karpuz).

*Yer tagida **qizil** qayish. (Tut daraxtining ildizi) (ÖHT, 2023: 24).*

“Yer altında kırmızı kayış”. (Dut ağacının kökü).

*Yer tagida **qizil** ximich. (Chuvolchang) (ÖHT, 2023: 16).*

“Yer altında kırmızı sosis”. (Solucan).

*Yer tagida **qizil** yulg‘un. (Ro‘yan) (ÖHT, 2023: 27).*

“Yer altında kırmızı ılgın”. (Kökboya bitkisi).

3.5.10. Qora (Kara)

*Bir shaharni bir **qora** hakka qo‘riqlaydi. (Qulf) (ÖHT, 2023: 35).*

“Bir şehri kara bir karga korur”. (Kilit).

*Bir tom ichida uchta beti **qora**. (O‘choqpoya) (ÖHT, 2023: 38).*

“Bir dam altında üç kara yüz”. (Ocak ayağı).

*Biznikiga mehmon keldi, hammasining qoshi **qora**. (Loviya) (ÖHT, 2023: 26).*

“Bize misafir geldi, hepsinin kaşı kara”. (Fasulye).

*Ichi **qora** ko‘mirday, tishi sariq isparakday;*

O‘ltirishi mulladay, qichqirishi tayloqday. (Samovar) (ÖHT, 2023: 38).

“İçi kömür gibi kara, dişleri sarı süs gibi;

Oturuşu hoca gibi, bağırması tay gibi”. (Semaver).

*Og‘zi **qora** ko‘k tozim, kuniga to‘qqiz kiyik oladi. (Tandir) (ÖHT, 2023: 38).*

“Ağzı kara, mavi süpürgem; günde dokuz geyik alır”. (Tandır).

*Oq yer ochdim, **qora** bug‘doy sochdim. (Qog‘oz, yozuv) (ÖHT, 2023: 47).*

“Ak yer açtım, kara buğday saçtım”. (Kâğıt, yazı).

*O‘zi **qora**, qanotli, shoxlari bor, tirnoqli. (Qo‘ng‘iz) (ÖHT, 2023: 19).*

“Siyah, kanatlı, boynuzlu, tırnaklı”. (Böcek).

Qatordagi qora nor, etakdagi jir moya. (Ota, ona) (ÖHT, 2023: 11).

“Sıradaki siyah tay, eteğindeki benli kısrak”. (Baba, anne).

Qizil sigir qora sigirning qornini yalaydi. (Olov, qozon) (ÖHT, 2023: 42).

“Kırmızı inek kara ineğin karnını yalar”. (Ateş, kazan).

Qora biyam qalt etdi, qobirg’asi yalt etdi. (Qilich) (ÖHT, 2023: 52).

“Kara kırsrağım kımıldadı, kaburgası parladı”. (Kılıç).

Qora botir otdan tushdi, askarlari o’rab olishdi. (Qozon, tovoq, kosa) (ÖHT, 2023: 38).

“Kara bahadır attan indi, askerleri etrafını sardı”. (Tencere, tabak, kâse).

Qora botir qaltiroq, sag’irlari yaltiroq. (Qora atlas) (ÖHT, 2023: 44).

“Kara bahadır titrek, yetimleri parlak”. (Kara atlas kumaşı).

Qora buzoq dirkillar. (Burga) (ÖHT, 2023: 20).

“Kara buzağım hopluyor”. (Bit, pire).

Qora dev yiqildi, bolalari yig’ildi. (Qozon, tovoq, kosa) (ÖHT, 2023: 38).

“Kara dev düştü, çocukları toplandı”. (Tencere, tabak, kâse).

Qora ho’kizim og’ilga kirishda dumini yulib qoldim. (Qora mayiz) (ÖHT, 2023: 23).

“Kara öküzüm ahıra girerken kuyruğunu koparıp kaldım”. (Kara üzüm / kuru üzüm).

Qora ho’kizning putini, qizil ho’kiz yalaydi. (Qozon, olov) (ÖHT, 2023: 38).

“Kara öküzün ayağını, kırmızı öküz yalar”. (Kazan, ateş).

Qora mushuk qay vaqt uyga osongina kira oladi? (Eshik ochiq bo’lsa) (ÖHT, 2023: 65).

“Kara kedi ne zaman kolayca eve girebilir?”. (Kapı açıksa).

Qora o’zi, qarg’a emas, shoxlari bor, ho’kiz emas,

Olti oyoq, tuyoqsiz, uchadi, chig’illaydi, o’tirib er kovlaydi. (Qo’ng’iz) (ÖHT, 2023:

19).

“Kara ama karga değil, boynuzları var ama öküz değil;

Altı bacaklı, toynaksız; uçar, vızıldar, Oturup toprağı kazar”. (Böcek).

Qora qulim uy qo ‘rir. (*Qulf*) (ÖHT, 2023: 35).

“Kara kölem ev korur”. (Kilit).

Qora sigir qarab turar, sariq sigir yalab turar. (*Qozon, olov*) (ÖHT, 2023: 38).

“Kara inek bakar, sarı inek yalar”. (Kazan, ateş).

Qora tol butoqsiz. (*Soch o ‘rimi*) (ÖHT, 2023: 8).

“Kara söğüt dalı yok”. (Saç örgüsü).

Qora tovuq, qorni to ‘q. (*Qozon*) (ÖHT, 2023: 38).

“Kara tavuk, karnı tok”. (Kazan).

Qora tuya qaltiraydi, qobirg ‘asi yaltiraydi. (*Arra*) (ÖHT, 2023: 32).

“Kara deve titiyor, kaburgası parlıyor”. (Testere).

Qora tuyam baqirar. (*Choydish*) (ÖHT, 2023: 39).

“Kara devem bağırır”. (Çaydanlık).

Qora tuyam qochyapti, qumalog ‘in sochyapti. (*Bulut, do ‘l*) (ÖHT, 2023: 5).

“Kara devem kaçıyor, arkasından dolu saçıyor”. (Bulut, dolu).

Qora uyda ming chiroq, uyni yoritmas. (*Osmon, yulduzlar*) (ÖHT, 2023: 3).

“Kara evde bin lamba var, evi aydınlatmaz”. (Gök, yıldızlar).

Qoragina popish, devolga yopish. (*Kaltakesak*) (ÖHT, 2023: 16).

“Küçücük kara hayvan, duvara yapışmış”. (Kertenkele).

Qoragina zog ‘cha, qanotidan osilgan. (*Qulf*) (ÖHT, 2023: 35).

“Karacık kuş, kanadından asılmış”. (Kilit).

Qora-qora qo ‘g ‘irmoch. (*Mosh*) (ÖHT, 2023: 26).

“Kara kara kuklalar”. (Mercimek).

Qora-qora qoramuq. (*Mosh*) (ÖHT, 2023: 26).

“Kapkara kararmış”. (*Mercimek*).

Qoravoy buvam eshik qo‘rir. (*Qulf*) (ÖHT, 2023: 35).

Qorong‘i tom ichida, igna tegmasdan qon,

Tegirmon bermasdan un, tesha tegmasdan ustun. (*Jiyda*) (ÖHT, 2023: 23).

“Karanlık dam altında; İğne değmeden kan,

Değirmensiz un, baltasız direk”. (*Jida ağacı*).

Qushdan ildam uchar, **qora** yerning bag‘rin teshar. (*Ko‘z*) (ÖHT, 2023: 11).

“Kuştan hızlı uçar, kara toprağın bağrını deler”. (*Göz*).

Tim qora kichkina xol, to‘xtatar yo‘lda darhol. (*Nuqta*) (ÖHT, 2023: 59).

“Simsiyah küçük bir ben, yolda anında durdurur”. (*Nokta*).

Uy ortida **qora** tuya o‘lib yotir, ichak—chavog‘i oqib yotir. (*O‘tin va arqoni*) (ÖHT, 2023: 43).

“Evin arkasında kara deve ölü yatıyor, bağırsakları akıyor”. (*Odun ve ipi*).

Uzun bo‘yli, **qora** to‘nli. (*Mo‘ri*) (ÖHT, 2023: 35).

“Uzun boylu, kara cübbeli”. (*Baca*).

3.5.11. Saman (Saman)

Saman ot mindim, soy kechdim, soyasini ko‘rmadim.

“Saman (renkli) ata bindim, dereden geçtim, gölgesini görmedim.

Saman otim soy yoqalab keladi. (*Sel*) (ÖHT, 2023: 4).

“Saman renginde atım, dere kenarından gelir”. (*Sel*).

To‘rt oy, yigirma to‘rt yulduzni Samarqand keta turib **saman** otda ko‘rdim. (*Ot taqasi, mixlari*) (ÖHT, 2023: 50).

Dört ay, yirmi dört yıldızı Semerkand'a giderken saman (renkli) at üstünde gördüm".
(At nalı ve çivileri).

3.5.12. Sariq (Sarı)

*Bir uyda ikki o'rtoq, biri **sariq**, biri oq. (Tuxum) (ÖHT, 2023: 18).*

"Bir evde iki dost, biri sarı, biri ak". (Yumurta).

*Boyning o'g'li **Boysari**, soqollari **sap-sari**. (Sabzi) (ÖHT, 2023: 29).*

"Zenginin oğlu Boysarı, sakalları sapsarı". (Havuç).

*Bozorda **sariq** ayg'ir kishnaydi. (Samovar) (ÖHT, 2023: 38).*

"Pazarda sarı aygır kişner". (Semaver).

*Ichi qora ko'mirday, tishi **sariq** isparakday.*

O'ltirishi mulladay, qichqirishi tayloqday. (Samovar) (ÖHT, 2023: 38).

"İçi kara kömür gibi, dişi sarı kıvrık gibi.

Oturması mollaya benzer, bağırması taylak gibi". (Semaver).

*Ko'k ko'ylakli xotin, **sariq** bola ko'targan. (Jo'xori) (ÖHT, 2023: 26).*

"Yeşil elbiseli kadın, sarı çocuk taşıyan". (Mısır).

*Oq tovoqda **sariq** qaychi. (Soat) (ÖHT, 2023: 36).*

"Ak tabakta sarı makas". (Saat).

*Osti **sariq**, usti sariq, shirin, totli, ichi tariq. (Anjir) (ÖHT, 2023: 23).*

"Altı sarı, üstü sarı, tatlı, lezzetli, içi kuru". (İncir).

*O'zi ariq, rangi **sariq**, yuzi qizil, boshi qiltiq. (Bug'doy) (ÖHT, 2023: 25).*

"Rengi sarı, yüzü kırmızı, başı küt". (Buğday).

*O'zi uzun, ori,q, sallasi **sariq**. (Gugurt) (ÖHT, 2023: 43).*

"Kendisi uzun, zayıf, sarığı sarı". (Kükürt).

Po'sti qalin, qovoqday, beli bog'li tanobday,

Mevasi sarig‘ yog‘day. (Yong‘oq) (ÖHT, 2023: 22).

“Derisi kalın, kabak gibi, belinde bağlanmış ip gibi,

Meyvesi sarı yağ gibi”. (Ceviz).

Qizilini o‘zim edim, sarig‘ini molga berdim. (Bug‘doy, somon) (ÖHT, 2023: 25).

“Kırmızı olanı kendim yedim, sarı olanı hayvana verdim”. (Buğday, saman).

Qora botir qaltiroq, sag‘irlari yaltiroq. (Qora atlas) (ÖHT, 2023: 44).

“Kara bahadır titrek, yetimleri parlak”. (Kara atlas).

Qora sigir qarab turar, sariq sigir yalab turar. (Qozon, olov) (ÖHT, 2023: 38).

“Kara inek bakıp durur, sarı inek yalayıp durur”. (Kazan, ateş).

Sari bobom ichkari, soqollari tashqari. (Sabzi) (ÖHT, 2023: 28).

“Sarı dedem içeride, sakalları dışarıda”. (Havuç).

Sariboy akam saqtali, ikki oti no‘xtali. (Charx) (ÖHT, 2023: 32).

“Sariboy kardeşim bakımlı, iki atı nohutlu”. (Çark).

Sariboy bobom ichkari, soqollari tashqari. (Jo‘xori) (ÖHT, 2023: 25).

“Sariboy dedem içeride, sakalları dışarıda”. (Mısır).

Sariqqina to‘ni bor, ichi to‘la doni bor. (Anor) (ÖHT, 2023: 23).

“Sapsarı bir elbisesi var, içi tanelerle dolu”. (Nar).

Saroyda sari otim, sebi bilan kishnaydi,

To‘qayda to‘riq otim, to‘pi bilan kishnaydi. (Kaklik) (ÖHT, 2023: 17).

“Saraydaki sarı atım, sebiyle kişner,

Ormandaki toynaklı atım, toplarıyla kişner”. (Keklik).

Soy ichida sariq echki. (Quyion) (ÖHT, 2023: 14).

“Suda sarı bir keçi”. (Tavşan).

Taram sochli qiz to‘dasi, suvda yotar kun—kechasi.

*Suvda yotib suvga tegmay oltmishida u **sarg‘aygay**,
Sakson kunda saboqdadir, to‘qson kunda tovoqdadir. (Guruch) (ÖHT, 2023: 25).*
“Taranmış saçlı kız toprağında, suda yatar gündüz—gece.
Suda yatar, suya değmez, altmışında sarar,
Seksen günde tabakta, doksan günde çömlekte”. (Pirinç).

*U yog‘i tog‘, bu yog‘i tog‘, o‘rtasida **Sarig‘** yog‘. (Yong‘oq) (ÖHT, 2023: 22)*
“Bir tarafta dağ, diğer tarafta dağ, ortada sarı yağ”. (Ceviz).

*Yum-yumaloq, oy emas, **sap-sarig‘u** — moy emas.
Dumi ham bor, toy emas. (Sholg‘om) (ÖHT, 2023: 62).*
“Yuvarlak, ay değil, tam sarı — yağ değil.
Kuyruğu da var, at değil”. (Şalgam).

3.5.13. Tilla (Altın Rengi)

*O‘zi pillaga o‘xshar, ichi **tillaga** o‘xshar. (Yer yong‘oq) (ÖHT, 2023: 61).*
“Kendisi ipeğe benzer, içindeki altına benzer”. (Yer fıstığı).

***Tilla** yozuvli daftar, ichida gavhar gaplar. (Diplom) (ÖHT, 2023: 59).*
“Altın yazılı defter, içinde değerli sözler”. (Diploma).

***Tilla** to‘qim ustida, yo‘rg‘alaydi bedanam. (Tikish mashinasi) (ÖHT, 2023: 46).*
“Altın kumaşın üstünde, dikiş makinesi çalışıyor”. (Dikiş makinesi).

*Uyimizga in qo‘ygan, **tilla** qushu **tilla** qush.
Kech kirganda yashnasang, odamlarning ko‘ngli xush. (Lampochka) (ÖHT, 2023: 57).*
“Evimize yuva kuran, altın kuşu altın kuş.
Akşam olursa, ışığın yanarsa, insanların gönlü hoş olur”. (Lamba).

*Yo‘rgaklangan malikam, **tilla** sochi bir tutam. (Makkajo‘xori) (ÖHT, 2023: 57).*
“Büyütülmüş prensesim, altın saçları bir tutam”. (Mısır).

3.5.14. Yashil (Yeşil)

*Jar boshida **yashil** paxta. (Ko‘k kaptar) (ÖHT, 2023: 17).*
“Uçurum başında yeşil pamuk”. (Yeşil güvercin).

Qishda uxlab yalang‘och, bahor qo‘yar yashil soch. (Tol daraxti) (ÖHT, 2023: 61).

“Kışın uyur çıplak kalır, baharda yeşil saç salar”. (Söğüt ağacı).

Yotar yumshoq ko‘rpada, qator o‘sar har safda.

Barglari ham yam-yashil. Tusi tilladan asil. (Sabzi) (ÖHT, 2023: 61).

“Yumuşak bir yorgan altında yatar, sıra sıra, düzgünce büyür.

Yaprakları yemyeşil, rengi altın gibi bir değer”. (Havuç).

3.5.15. Zar Rang (Altın Sarısı)

Yer tagida zar kalapush. (Sholg‘om) (ÖHT, 2023: 28).

“Yer altında altın sarısı tekke”. (Şalgam).

Yerdan chiqar taranib, zarrin dastor o‘ranib. (Makkajo‘xori) (ÖHT, 2023: 5).

“Yerden çıkar sıralanıp, altın sarısı başörtüsüne sarınıp”. (Mısır).

Zar-zar to‘ni bor, Zarbdan panohi bor. (Qovun) (ÖHT, 2023: 28).

“Altın sarısı gibi parlayan giysisi var, Darbeye karşı koruması var”. (Kavun).

3.6. Türkiye Türkçesinde Renk İçerikli Bilmeceler

3.6.1. Ak

Ak kutu kapağı,

İçi dolu yapağı,

Yapağı değil, ipek;

Bilmeyenler yer kötek. (Pamuk) (HB: 308)

Kırmızı duvar üstünde

Ak güvercin asılı. (Diş) (HB:39).

Ağ odada sarı gelin. (Lamba) (TB-II: 389).

Ak çamı oyarlar, içine tın tın koyarlar. (Bağlama) (TB-I: 76).

Ak katır ayazda yatır. (Loğ) (TB-II: 397).

Ak katır, ağzının suyunu dereye akıtır. (Kamlumbağa) (TB-I: 306).

Ak kuş geldi, kara kuşu kovaladı, **ak** kuş bağrıma girdi, bağrım ağladı, ondan sonra gözlerim ağladı. (Ak saka) (TB-I: 40).

Ak kutu kapağı, içi dolu yapağı; yapağı değil, ipek; bunu bilmeyen yet kötek. (İpek böceği) (TB-I: 281).

Akça ağacı yararlar, üstüne kandil kurarlar, oyna , bülbülüm, oyna, kulağını burarlar. (Bağlama) (TB-I: 76).

Aktır benizi, çeker denizi. (Ayran) (TB-I: 68).

Aktır onun tepesi, yeşildir hem kubbesi, içinde dizilidir kara kara küpesi. (Kavun) (TB: 323).

Bugün bir pir gördüm, **ak** sakallı kör Nebi, kuyruğu yılan gibi, altı derya, üstü nar. (Lamba) (TB-II, 389).

Çanağı **beyaz**, çorbası kara, fırtı kırk para. (Kahve) (TB-I: 294).

Çukur damsın, **appak** yumurtasın, kızıl pinti, sen daha burda mısın? (Mantar) (TB-II: 402).

Çumçukur yerde, **akpaçık** yumurta. (Mantar) (TB-II: 401).

Dal dalda, dal belde, **ak** çaylak kara gölde. (Kayısı) (TB-I: 326).

Dağdan gelir, Lale kadın, ayakları kınalı kadın, **ak** gömlek giymiş, donu belli değil, Arapça söyler, dili belli değil. (Leylek) (TB-II, 394).

Ebemin **ak** tavuğu, yumurtası çok tavuğu. (İpek böceği) (TB-I: 282).

Geriden baktım: **ak** taş; yanına vardım: süt taş. (Mantar) (TB-II: 403).

Gökçe kaçar, **akça** kovar. (İğne, İplik) (TB-II: 625).

Havada bir kuş gibi dolanır, karada gümüş gibi **ağarır**. (Yağmur ve bulut) (TB-II: 597).

Uzaktan baktım **ak** taş, yanına vardım sütlü aş. (Lahana, Kelem) (TB-II: 382).

Ol nedir ki mavi, ne **ak**, ne sarı, bir güzel ağaçta bitmiş saçları. (Leylek) (TB-II: 395).

Ot içinde **ak** aş. (Mantar) (TB-II: 403).

İçi kara, dışı **ak**. (Baca) (TB-I: 71).

Kardan **ak**, katrandan kara, kediden küçük, deveden yüksek. (Alaca Karga) (TB-I: 42).

3.6.2. Al

Alı renksen, **alı** renk,

Ne Urumsan, ne Firenk.

Eli zilli, goltuğu defli. (Lahana (Kelem)) (TB-II: 382).

Evden eve **allı** bayrak. (Lâle) (TB-II: 386).

Al ipek, elvan ipek, değirmi leçek, deste çiçek. (Lâle) (TB-II: 386).

Kafanın altını, yeşil kazdım, **al** çıktı. (Kına) (TB-I: 339).

Bir ağaçda gah **allanır**, gah morlanır, gah sarılanır. (Kına, Parmaklar) (TB-I: 616).

3.6.3. Alaca

Alaca bulaca, serdim yamaca. (Halı) (TB-I: 248).

Alaca bulaca, serptim yamaca, çıkar gider ağaca. (Bakla) (TB-I: 77).

Alaca hindi, yengeye bilindi. (Beşik) (TB-I: 94).

Alaca ile ağaca salarım, vallahi yalan, billahi yalan. (Bakla) (TB-I: 77).

Alaca koyun, dünyaya oyun. (Mektup) (TB-II: 406).

Alaca minder, gulpunu dönder. (İğ) (TB-I: 268).

Alaca yılan, selviye dolan, vallahi yalan, billahi yalan. (Halat) (TB-I: 248).

Alaca yılan, selviye dolan, vallahi yalan, billahi yalan. (Kolan) (TB-I: 355).

Alaca, bulaca: çıka koymuş yamaca. (Havlu) (TB-I: 254).

Bir **alaca** kuş gelir, ötüşü pek hoş gelir. (Mektup) (TB-II: 408).

Ektim **alaca**, çıktı yelece. (Bakla) (TB-I: 77).

Hap hap **alaca**, yedi derece, çıkar çardağa, söyler Arapça. (Kırlangıç) (TB-I: 342).

3.6.4. Altın

Altın ağaççağ. (Ay) (TB-I: 58).

Altın tabak, sini göbek. (Ay) (TB-I: 61).

Bir sobada sarı taba,

Ortasında **altın** varak. (Yumurta) (HB: 121).

Çitin çitin çitimişler,

Bir ağaçta bütün işler,

Altın ile eritmişler,

Gümüş ile bekitmişler. (Mısır) (TB-II: 416).

Dağdan gelir hop hop, ayağında **altın** top. (Arı) (TB-I: 49).

Gide gide gittim, **altın** suya battım, güzellere baktım. (Ayna) (TB-I: 65).

Kafanın **altını**, yeşil kazdım, al çıktı. (Kına) (TB-I: 339).

Yer altında, **altın** zincir. (Karınca) (TB-I: 313).

3.6.5. Bakır

Baktım **bakıra**, çıktım çukura, aldı götürdü, bayıra kıra. (At) (TB-I: 55).

3.6.6. Beyaz

Adı kara, kendi **beyaz**. (Kar) (TB-I: 309).

Beyaz atı nalladım, bey oğluna yolladım. (Mektup) (TB-II: 406).

Beyaz beyaz minikler, uzak yoldan gelmişler, oynamışlar gülmüşler, yere düşüp ölmüşler. (Kamlumbağa) (TB-I: 305).

Beyaz bir taştan doğar, sesini bütün köy duyar. (Horaz) (TB-I: 261).

Beyaz dede kendine mezar yapar. (İpek böceği) (TB-I: 282).

Beyaz hanım, yağlı hanım, ortasından kürkü var, abdestsiz ezan okur, nikahsız karısı var. (Horaz) (TB-I: 262).

Beyaz gömlekli güzel,

Her sabah sofraya gezer. (Yumurta) (HB: 119).

Beyaz kutu kapağı,

İçi dolu yapağı,

Yapağı değil, ipek;

Bilmeyenler yer kötek. (Pamuk) (HB: 308).

Beyaz siyah bazen boz

Ne su, ne hava, ne tuz;

Uçar kanadı yoktur,

Yürür, kaldırmaz hiç toz. (Güvercin) (HB: 254).

Beyaz tarlada siyah çekirdek. (Kitap) (TB-I: 354).

Bir **beyaz** yorganım var, her yeri örter suyu örtmez. (Kar) (TB-I: 307).

Ektim **beyaz**, bitti yeşil, kırmızı meşin. (Biber) (TB-I: 97.)

Hey niyazdır, hey niyaz, karnının altı **beyaz**, uça dahi uçamaz, yedi derya geçemez, ol civan meskeninden ayrılınca hasretine can verir. (Balık) (TB-I: 83).

İçi kırmızı, dışı **beyaz**. (Ampul) (TB-I: 44).

Kardan **beyaz**, kömürden siyah, kediden alçak, deveden yüksek. (Alaca karga) (TB-I: 42).

Kısacık boylu, **beyaz** donlu. (Kabak) (TB-I: 289).

Sarıdır, zerdalı değil; **beyazdır**, şeftalı değil. (Yumurta) (TB-II: 581).

Sorgucun sokmuş beline, hançeri almış eline, giydiği yeşil cübbe, gömleği **beyaz** keten; açıp içine bakınca, dizilmiş tane tane. (Mısır) (TB-II: 415).

Sudan ayaz, şekerden **beyaz**. (Kar) (TB-I: 309).

Üstü kırmızı, eti **beyaz**, kemiği kara, bilmem nedendir. (İğde) (TB-I: 272).

Üstü kırmızı, içi **beyaz**. (İğde) (TB-I: 272).

3.6.7. Elvan

Al ipek, **elvan** ipek, değirmi leçek, deste çiçek. (Lamba) (TB-II: 386).

3.6.8. Gök

Gök keçi kovuktan bakar. (Sümük) (TB-II: 516).

Gökçe kaçar, akça kovar. (İğne, İplik) (TB-II: 625).

3.6.9. Gümüş

Çitin çitin çitimişler, bir ağaçta bütün işler, altın ile eritmişler, **gümüş** ile bekitmişler. (Mısır) (TB-II: 416).

Dağdan gelir takır takır, ayakları **gümüş** bakır. (Araba) (TB-I: 46).

Dağdan gelir tangır mangır, ayakları **gümüş** bahla bahır. (Araba) (TB-I: 46).

Dam üstünde, **gümüş** sini. (Ay) (TB-I: 60).

Eniş enişe değer, lale **gümüşe** değer ne dal verir ne budak, yılda bir dişe değer. (Mantar) (TB-II: 402).

Gündüz uyur, gece kalkar, bakar mavi pencereden, farkı yoktur bir **gümüşcük**, yusyuvarlak tencereden. (Ay) (TB-I: 59).

Gümüş kelepçem açıldı,

Sarı altunum saçıldı. (Yumurta) (TB-II: 579).

Ha gitti kuşum,

İlkbaharda **gümüş** nedir,

Ne yeredir ne göktedir,

Tap nedir, tapık nedir, (Ay) (TB-I: 60).

Havada bir kuş gibi dolanır,

Karada **gümüş** gibi ağarır. (Yağmur ve bulut) (TB-II: 597).

Sunam teli **gümüştür**,
Al yahana ilıştır,
Benim sene dediğim,
Bir yaprahsız yemiştir. (Mantar) (TB-II: 402).

3.6.10. Kara

Adı **kara**, kendi beyaz. (Kar) (TB-I: 309).
Ağaca yukarı, **kara** köpek ürer. (Bıçkı) (TB-I: 96).

Ak koyun ağzını açtı,
Kara koyun, geldi geçti. (Mekik) (TB-II: 405).

Ak üstünde **karalar**, birbirini kovalar. (Kitap) (TB-I: 355).
Aktır onun tepesi, yeşildir hem kübbesi, içinde dizilidir **kara kara** küpesi. (Kavun) (TB-I: 323).

Alatay, malatay, ince belli **kara** tay. (Karınca) (TB-I: 313).
Altı manda, üstü keçi, içinde bir **kara** softa. (Ayakkabı) (TB-I: 62).
Altı tekne, üstü tekne: içinde **kara** hokna. (Kaplumbağa) (TB-I: 300).
Ambar açıldı, **kara** biber saçıldı. (Keçi b...u) (TB-I: 329).
Bacağı kısa, rengi **kara**. (Karga) (TB-I: 310).
Bel üstünde **kara** yılan. (Kemer) (TB-I: 335).
Beyaz tarlada **siyah** çekirdek. (Kitap) (TB-I: 354).
Bıyığımı bura bura, çıktım **kapkara** duvara. (Hanımeli) (TB-I: 251).
Bir odam var, içinde **siyah** başlıklı çocuklarım var. (Kibrit) (TB-I: 347).
Bir yerde kırk baş, kırkı da **kara** baş. (Kibrit) (TB-I: 347).
Boyu uzun, yüzü **kara**. (Baca) (TB-I: 71).
Canlıdan cansız çıkar, hem **kara** hem tüysüz. (İnek gübresi) (TB-I: 278).
Çanağı beyaz, çorbası **kara**, fırtı kırk para. (Kahve) (TB-I: 294).
Dal dalda, dal belde, ak çaylak **kara** gölde. (Kayısı) (TB-I: 326).
Dere dibinde **kara** domuzcuğum. (Kazan) (TB-I: 326).
Dışı kazan **karası** içi peynir paresi. (Kestane) (TB-I: 336).
Har hara, beş para, iç kırmızı, dışı **kara**. (Camız) (TB-I: 112).

İçi **kara**, dışı ak. (Baca) (TB-I: 71).

İçinde **kara** bir toz. (Hokka) (TB-I: 259).

İstanbul'dan berisi, **kara** koyun derisi. (Bulut) (TB-I: 108).

Kapıda **kara** oğlan asılı. (Kilit) (TB-I: 348).

Kapıda **kara** uçak. (Kilit) (TB-I: 348).

Kapkara kartmış, kıl dibini örtmüş. (Boynuz) (TB-I: 103).

Kara amma kartal değil; uçar ama kuş değil, iki eli yerde değil, iki eli boş. (Bisicik böceği) (TB-I: 98).

Kara baba geliyor,

Sıtma tutmuş ölüyor,

Deliğine gaz koydukça,

Canı yerine geliyor. (Lamba) (TB-II: 392).

Kara deve, girmez eve,

Kes başını girsin eve. (İğne) (HB: 45).

Kara dağa kar yağdı, değirmenin kör oldu, ayağım iki iken üç oldu. (İhtiyarlık) (TB-I: 274).

Kara demir kapı kemirir. (Kilit) (TB-I: 348).

Kara deve çöküp gelir, kozaları döküp gelir. (Baca) (TB-I: 72).

Kara göbekli, tırpan bıyıklı. (Bit) (TB-I: 101).

Kara kahpe beli ince k...i topça. (Karınca) (TB-I: 310).

Kara kara durursun bağrıma kan vurursun. (Kiraz) (TB-I: 351).

Kara kara kayacık içindedir mayacık. (Kestane) (TB-I: 337).

Kara kaşık, duvara yapışık. (Kırlangıç yuvası) (TB-I: 343).

Kara katır,

Yana yatır.

Kalkar ısırır,

Gene yatır. (Karpuz) (HB: 224).

Kara katır yan yatır,

Kalkar, ısırır, gene yatır. (Maşa) (TB-II: 404).

Kara katır, yana yatır; birin çıkar, birin batır. (Boya) (TB-I: 103).

Kara kazan kaynar,
Arap çocuk oynar. (Kahve) (TB-I: 294).

Kara kedi burnunu kızdırır. (Maşa) (TB-II: 404).

Kara koyun derisi, İstanbul'dan berisi. (Herk) (TB-I: 257).

Kara koyun meler gelir,
Dağı taşı deler gelir. (Ağaç kömürü) (HB:16).

Kara kutucuk, içinde beyaz maya. (Kestane) (TB-I: 335).

Kara mandayı kestim, kan çıkmadı,
Kantara koydum, kantar çekmedi. (Karıncı) (TB-I: 310).

Kara tavuk gargıp durur, düşerim diye korkup durur. (Baca kurumu) (TB-I: 73).

Kara tavuk kakırdar, kanatları şakırdar. (Kaşık) (TB-I: 319).

Kara tavuk kakkılar, kanatları şakkılar. (Kapı) (TB-I: 297).

Kara tavuk, karnı yarık. (Baca) (TB-I: 72).

Kara tavuk, karnı yarık. (İncir) (TB-I: 277).

Kara tavuk, karnı yarık. (Kestane) (TB-I: 338).

Kara tavuk, karnı yarık. (Maşa) (TB-II: 404).

Kara tavuk, karnı yarık. (Ocak) (TB-II: 440).

Kara tazı nalladım, karşıdaki dağa yolladım. (Kurşun) (TB-I: 373).

Kara tazıyı nalladım, Giresun'a yolladım. (Mektup) (TB-I: 406).

Kara yılan, ağaca dolan. (Asma) (TB-I: 54).

Karadır katran değil;

Sarıdır safran değil,

Ucu var düdük gibi,

Burnu var gedik gibi. (Siyah üzüm) (HB: 245).

Karadır katran gibi, eller üstünde dolaşır,
Şehzade Sultan gibi. (Altın) (TB-I: 42).

Karadır, karga değil; dört ayağı var, manda değil; kanadı var, kuş değil. (Bisicik böceği) (TB-I: 98).

Karası var, boz değil; kanadı var, kuş değil; boynuzu var, koç değil; ayağı var, beş değil; durmaz çabalar. (Bisicik böceği) (TB-I: 98).

Kardan ak, katrandan **kara**, kediden küçük, deveden yüksek. (Karga) (TB-I: 310).

Karşıdan baktım, **kapkara**,
Yanına gittim, kırk para. (Zeytin) (TB-II: 593).

Kaymanam **karaca**, giyer ferace, içer tütünü, sallar g...ünü. (Baca) (TB-I: 73).

Masal masal maskara, eli yüzü **kapkara**. (Baca) (TB-I: 71).

Ocak başında **kara** öküz. (Köfte) (TB-I: 359).

Sakalı var, sözü geçmez, pek uzağı gözü seçmez,
Kara nohut eker gider, taştan taşa seker gider,
Akça suyu içerler, şeytan deyip geçerler. (Keçi) (TB-I: 328).

Sık fidanlıkta **kara** tavuk oynar. (Bit) (TB-I: 101).

Siyah giymiş poturu, dam üstünde oturu. (Baca) (TB-I: 72).

Siyah iken tehlikeli, kırmızı iken lezzetli. (Istakoz) (TB-I: 265).

Şimşim çiçeği, şimboy çiçeği, şim Anadolu'nun, **karagöz** çiçeği. (Ay Çiçeği) (TB-I: 61).

Uzaktan baktım: **kara** bulut gibi,
Yanına gittim: demir kilit gibi. (Tabut) (TB-II: 413).

Üstü kırmızı, eti beyaz, kemiği **kara**, bilmem nedendir. (İğde) (TB-I: 272).

Yeşil mantolu, kırmızı entrali, **siyah** düğmeli. (Karpuz) (TB-I: 314).

Yol boyunca **kara** zencidir. (Karınca) (TB-I: 313).

Yol üstünde **kara** örme. (Karınca) (TB-I: 310).

3.6.11. Kahverengi

Bir kuşum var **kahve rengi**,
 Kahvelerde çalar çengi,
 Dur, kuşumun keyfi gelsin,
 Hanımlardan şeftalı alsın. (Pire) (TB-II: 465).

Kahverengi bir domuz çayırda otlar. (Tırpan) (TB-II: 541).

3.6.12. Kızıl/Kırmızı

Akşam baktım: yeşil,
 Sabah baktım: **kırmızı**. (Kına) (TB-I: 339).

Başı yeşil, kökü **kırmızı**, odur doyuran karnımızı. (Madımak) (TB-II: 398).

Benim bir dedem var, **kızıl** etten sakalı var, şimdi gelir görürsünüz, güle güle ölürsünüz.
 (Horoz) (TB-I: 261).

Bir dam dolusu, **kırmızı** buzağı. (Ateş) (TB-I: 55).

Boyasız **kırmızı**, bıçahsız kertik. (Horoz ibiği) (TB-I: 262).

Çat çatan ağacı, pat patan ağacı, **kırmızı** lale, ilibadan ağacı. (İp ağacı) (TB-I: 280).

Çıt çıtak ağacı, çıt pıtak ağacı, **kırmızı**, lale, klaptan ağacı. (Mercimek) (TB-II: 409).

Çıt Çitan ağacı, pıt pıtan ağacı, **kırmızı** leylek, kılaptan ağacı. (Ateş) (TB-I: 55).

Çit çiten ağacı, çitte biten ağacı, **kırmızı** leylek, gül biten ağacı. (Biber) (TB-I: 97).

Çukur damsın, appak yumurtasın, **kızıl** pinti, sen daha burda mısın? (Mantar) (TB-II, s.402).

Dağdan gelir Arapçık, ayağında **kızıl** çorapcık. (Arı) (TB-I: 48).

Dışından baktım: **Kırmızı** çuvalcılar,

Ektim beyaz, bitti yeşil, **kırmızı** meşin. (Biber) (TB-I: 97).

En dipte gördüm: oduncular. (Hurma) (TB-I: 263).

Güneş görür **kızarır**,

Topraktayken **sararır**,

Tencerede türlü aş,

Adını ondan alır. (Domates) (HB: 309).

Har hara, beş para, iç **kırmızı**, dışı kara. (Camız) (TB-I: 112).

İçi **kırmızı**, dışı beyaz. (Ampul) (TB-I: 44).

İçinde var macuncular,

Karşıda peri kızı, pıstanları **kırmızı**. (Biber) (TB-I: 97).

Kat kattır, ama katmer değil;

Kırmızıdır, ama kiraz değil;

Döğmeden gören ağlar;

Yenir, ama meyve değil. (Soğan) (HB: 175).

Kırmızı duvar üstünde

Ak güvercin oturur. (Ağız ve diş) (HB: 22).

Kırmızı duvar üstünde

Ak güvercin asılı. (Diş) (HB: 39).

Kırmızı kundura. (Ateş) (TB-I: 57).

Kırmızı öküz yatar, ç...ü yere batar. (Havuç) (TB-I: 256).

Kırmızı öküzü ahıra koyarken kuyruğu kaldı elimde. (Kiraz) (TB-I: 349).

Kırmızı rengi, pek seyrek dengi. (Kiraz) (TB-I: 350).

Kırmızı renkte olur,

Direk üstünde durur,

Kırların gelinidir,

Bil bakalım bu nedir? (Gelincik) (HB: 423).

Kırmızıdan rengi var,

Tarladan dengi var,

Kırların tek gelini,

Rüzgâr salları belini. (Gelincik çiçeği) (HB: 172).

Kırmızıdır kan değil, okunur Kur'an değil. (Altın) (TB-I: 42).

Kırmızıya boyadım, ananın önüne dayadım. (Yumak) (TB-II: 578).

Pat patan ağacı, çat çatan ağacı, **kırmızı** leylek, trabzan ağacı. (Beşik) (TB-I: 94).

Saz sandıra, **kızıl** kundura. (Kına) (TB-I: 339).

Siyah iken tehlikeli, **kırmızı** iken lezzetli. (İstakoz) (TB-I: 265).

Topuğunu düzelten necik, yanağını **kızartan** necik, arkasını duvara verip yatan necik?
(Arı) (TB-I: 53).

Uzundur **kızıldır**, huysuzdur soysuzdur. (Biber) (TB-I: 97).

Üstü **kırmızı**, eti beyaz, kemiği kara, bilmem nedendir. (İğde) (TB-I: 272).

Üstü **kırmızı**, içi beyaz. (İğde) (TB-I: 272).

Üstü **kırmızı**, sarı,

O da sever baharı,

Durmadan çiçek açar,

Bunun nasıl adı var. (Kelebek) (TB-I: 333).

Üstüm nur namet, altım **kızıl** kıyamet. (Masara) (TB-II: 404).

Yer altında **kırmızı** bakraç. (Havuç) (TB-I: 255).

Yer altında **kırmızı** çivi. (Havuç) (TB-I: 255).

Yer altında **kırmızı** minare. (Havuç) (TB-I: 255).

Yeşil mantolu, **kırmızı** entrali siyah düğmeli. (Karpuz) (TB-I: 314).

Yuvarlak, yumru, söbe, bir ada da **kızıl** ebe. (Ateş) (TB-I: 55).

3.6.13. Mavi

Aldım sarı,

Oldu **mavi**,

Olaydın **mavi**,

Koyaydım bari. (Kireç) (TB-I: 352).

Gündüz uyur, gece kalkar, bakar **mavi** pencereden, farkı yoktur bir gümüşcük,
yusuvarlak tencereden. (Ay) (TB-I: 59).

Mavi göklerden indim, al atlaslar giyindim.

Küçük olsanız bile, sizlerde var ümüdüm. (Bayrak) (TB-I: 84).

Mavi mavi mantar,

Kabarıp kalkar,

Ustası gelir,

Boynunu kırkar. (Lahana (Kelem)) (TB-I: 84).

Ol nedir ki **mavi** ne ak ne sarı, bir güzel ağaçta bitmiş saçları. (Leylek) (TB-II: 395).

3.6.14. Mor

Bir ağaçda gah allanır, gah **morlanır**, gah sarılanır. (Kına, Parmaklar) (TB-I: 616).

Dağdan gelir hor hor,

Ayahları **mor mor**,

Sekgiz ayağı var,

Oduziki dayağı var. (Kağrı) (TB-I: 293).

Yaz gelince bize yeşil sarıklı, **mor** cübbeli, uzun külahlı dervişler gelir. (Bamya) (TB-I: 84).

3.6.15. Sarı

Ağaç basında **sarı** kedi. (Kayısı) (TB-I: 325).

Aldım **sarı**,

Oldu mavi,

Olaydın mavi,

Koyaydım bari. (Kireç) (TB-I: 352).

Altı ayaklı hayvan, kanatları yayvan, başı **sarıklı** Süleyman. (Bostan korkuluğu) (TB-I: 103).

Altı tahta, üstü tahta, içinde bir **sarı** softa. (Badem) (TB-I: 74).

Ayn yarısı, meyve **sarısı**. (Altın) (TB-I: 42).

Bağdat'tan gelir ehli nefis, **sarı** çizmeli enişten gelir. (Leylek) (TB-II: 395).

Başındadır **sarığı**, elindedir sırgı, bunu bilmeyen eşeğin kürüğü. (Bostan korkuluğu) (TB-I: 103).

Benim bir **sarı** öküzüm var. (Ateş) (TB-I: 57).

Billurdan bir havuz, içinde bir kılavuz, ağzından **sarı** yavuz. (Lahana (Kelem)) (TB-I: 385).

Bir ağaçda gah allanır, gah morlanır, gah **sarılanır**. (Kına, Parmaklar) (TB-I: 616).

Bir sobada **sarı** taba,
Ortasında altun varak. (Yumurta) (HB: 121).

Çarşıdan aldım **kapkara**,
Evde, kırmızılaştı maskara. (Nar) (HB: 64).

Dağ doruğunda **sarı** piliç. (Limon) (TB-II: 396).

Dağda dayımı, başını **sarılı** gördüm. (Aşı) (TB-I: 47).

Dağdan gelir, taştan gelir, **sarı** çizmeli enişten gelir. (Leylek) (TB-II: 395).

Dedem oturmuş **sarığını** sarıyor. (Lahana (Kelem)) (TB-I: 385).

Elde **sarıca** bu boyda, tövbe **sarıca** bu boyda, tıntına tıntına, tıntına. (Havan) (TB-I: 253).

Gümüş kelepçem açıldı,
Sarı altunum saçıldı. (Yumurta) (TB-II: 579).

Mini mini minare, içinde **sarı** lale. (Lale) (TB-II: 386).

Ol nedir ki mavi ne ak ne **sarı**, bir güzel ağaçta bitmiş saçları. (Leylek) (TB-II: 395).

Sarı sarı dükkânlar,
İçinde bezirgânlar. (Ayçiçeği) (HB: 49).

Sarı sarı sardıran,
Kızları da kandıran. (Yelkenli) (HB: 166).

Sar sarı sandıra, bir **sarıca** kundura. (Soğan) (TB-II: 505).

Sarı aslan, yattığı yerde ot bitmez. (Ateş) (TB-I: 57).

Sarı entarili, selvi boylu bir bebek gördüm, bozuk değildir, sallanır, asma değildir, çardaklanır. (Kabak) (TB-I: 289).

Sarı gaya üzerinde saman savrulur. (Arı) (TB-I: 52).

Sarı gız sarkar, düşecek diye gorkar. (Limon) (TB-II: 396).

Sarı kandiller asılır, vakti gelince kesilir. (Ayva) (TB-I: 70).

Sarı katır yan yatır, yem yer kıtır kıtır. (Kahve Değirmeni) (TB-I: 295).

Sarı keçi yarda oynar; yar yıkılır yerde oynar. (Altın) (TB-I: 42).

- Sarı** kız sancağışe, yedi bin ençeğile. (Kavun) (TB-I: 322).
- Sarı** kız sarkar, düşeceğim diye korkar. (Arı) (TB-I: 53).
- Sarı** kızın sancağı var, yüzbin ençeği var. (Kabak) (TB-I: 288).
- Sarı** mezar, dünyayı gezer. (Altın) (TB-I: 42).
- Sarı** sandal üstünde sarı kadıncığım. (Ayna) (TB-I: 65).
- Sarı sarı** saldıran, kızları da kandıran. (Altın) (TB-I: 42).
- Sarı sarı** sancak, bin tene encek. (Mısır) (TB-II: 415).
- Sarı sarı** sarkıp durur, düşeceğim diye korkup durur. (Limon) (TB-II: 396).
- Sarı sarı** sarkıp durur, düşerim diye korkup durur. (Kayısı) (TB-I: 325).
- Sarı** soğan sallanır, gelin alır, yollanır. (İğ) (TB-I: 268).
- Sarı** tavuk dalda yatar, dal kırılır yerde yatar. (Ayva) (TB-I: 69).
- Sarı** tavuk suda oynar. (Kabak) (TB-I: 288).
- Sarıca**, suluca, al eline, koy cebine. (Limon) (TB-II: 396).
- Sarıdır** amma yüzü, pek şifalıdır özü, sonbaharda sallanır, dallarda dizi dizi. (Ayva) (TB-I: 69).
- Sarıdır** ayva gibi, suludur elma gibi. (Limon) (TB-II: 396).
- Sarıdır** özü, ağardır yüzü. (Altın) (TB-I: 42).
- Sarıdır** özü, güldürür yüzü. (Altın) (TB-I: 42).
- Sarıdır** özü, güldürür yüzü. (Limon) (HB: 126).
- Sarıdır** safran gibi, okunur Kur'an gibi ya bunu bilirsin ya bu gece ölürsün. (Altın) (TB-I: 42).
- Sarıdır** sancağı, üç yüzdür ençeği ya bunu bilcen ya bu gece ölcen. (Mısır) (TB-II: 415).
- Sarıdır** sancağı, yüzbin ençeği, onu bilmeyen domuzun ençeği. (Mısır) (TB-II: 415).
- Sarıdır** sarkar, düşerim diye korkar. (Ayva) (TB-I: 69).
- Sarıdır**, zerdalı değil; beyazdır, şeftalı değil. (Yumurta) (TB-II: 581).
- Sarısı** safran gibi, okunur Kuran gibi ya bunu bileceksin ya bu gece öleceksin. (Kolye) (TB-I: 355).
- Sarısı** safrana benzer, yazısı Kur'ana benzer. (Altın) (TB-I: 42).
- Sıra sıra dervişler, hak yoluna girmişler, vakit gelmiş, ermişler, hep **sararmış** solmuşlar. (Başak) (TB-I: 88).

Üstü kırmızı, **sarı**,
 O da sever baharı,
 Durmadan çiçek açar,

Bunun nasıl adı var. (Kelebek) (TB-I: 333).

Yer altında **sarığım** var. (Lahana (Kelem)) (TB-II: 384).

Yeşil iken ağarır, yavaş yavaş **sararır**. **Sarardıkça** sallanır, sallandıkça ballanır. (Kayısı) (TB-I: 325).

Yeşildir abası, **sarıdır** libası, içinde iliği var, bir tane deliği var. (Badem) (TB-I: 74).

3.6.16. Yeşil

Adem atamızdan kalmıştır bir iş, **yeşildir** kisvesi, çekilir diş diş. Önce sakalı sararır, sonra da bıyığı; düşürür insana büyük bir teşviş. (Börek) (TB-I: 108).

Akşam baktım: **yeşil**,

Sabah baktım: kırmızı. (Kına) (TB-I: 339).

Aktır onun tepesi, **yeşildir** hem kübbesi, içinde dizilidir kara kara küpesi. (Kavun) (TB-I: 323).

Aldır abası, **yeşildir** küpesi, bunu bilmeyen eşek sıpası. (Biber) (TB-I: 97).

Aldır abası, **yeşildir** yuvası. (Han) (TB-I: 251).

Aldır ayası, **yeşildir** küpesi. (Kına) (TB-I: 339).

Başı **yeşil**, kökü kırmızı, odur doyuran karnımızı. (Madımak) (TB-II: 398).

Ben ne idim ne idim, **yeşil** başlı bey idim, Allah beni şaşırdı, at b...una düşürdü. (Arpa) (TB-I: 53).

Bir sahan haşıl, ortası **yeşil**. (Ayna) (TB-I: 65).

Bir **yeşil** kümbet, kapusu yok. (Kavun) (TB-I: 323).

Ektim beyaz, bitti **yeşil**, kırmızı meşin. (Biber) (TB-I: 97).

Kafanın altını, **yeşil** kazdım, al çıktı. (Kına) (TB-I: 339).

Karşıdan baktım **yeşil** türbe; içine girdim: Estağfurullah tövbe. (Apteshane) (TB-I: 45).

Karşıdan baktım: **yeşil** kümet, ölüye farz, diriye sünnet. (Kabak) (TB-I: 288).

Sizin evin arası, bizim evin arası, **yeşil** çimen arası. (Borç) (TB-I: 102).

Sorgucun sokmuş beline, hançeri almış eline, giydiği **yeşil** cübbe, gömleği beyaz keten; açıp içine bakınca, dizilmiş tane tane. (Mısır) (TB-II: 415).

Ufacık boylu, **yeşil** donlu. (Bamya) (TB-I: 85).

Uzun minare, **yeşil** kattare. (Hıyar) (TB-I: 258).

Uzundur minare gibi, **yeşildir** çınar gibi, Tanrının hikmetidir, kulun zahmeti. (Hıyar) (TB-I: 258).

Yaz gelince bize **yeşil** sarıklı, mor cübbeli, uzun külahlı dervişler gelir. (Bamya) (TB-I: 85).

Yerde yatar annesi, **yeşil yeşil** memesi. Ne güzeldir yemesi. (Hıyar) (TB-I: 258).

Yeşil dağın eteği, cümlemizin yatağı. (Beşik) (TB-I: 94).

Yeşil elbise değilim

Yel estikçe eğilem,

Gelin ettiler beni,

Kokum kırk gün çıkmadı. (Nane) (HB: 203).

Yeşil elbise giyer,

Sarı çiçekler açar;

Kırmızı olmuşsa da,

Canlı canlı solmuş kadar. (Kiraz) (HB: 232).

Yeşil iken ağarır, yavaş yavaş sararır. Sarardıkça sallanır, sallandıkça ballanır. (Kayısı) (TB-I: 325).

Yeşil iken ağarır,

Yavaş yavaş sararır,

Sarardıkça sallanır,

Sallandıkça ballanır. (Lale) (HB: 241).

Yeşil iken al olur, zerre zerre dal olur,

Meyledince siyaha lezzet verir damağa,

Tutar isen yavaş tut, iki elin kan olur. (Çilek) (HB: 190).

Yeşil kadife, kendi zarife. (Hıyar) (TB-I: 258).

Yeşil mantolu, kırmızı entrali siyah düğmeli. (Karpuz) (TB-I: 314).

Yeşil sandığı açtım, al ipeği saçtım. (Karpuz) (TB-I: 315).

Yeşil taht üstünde var bir peri,

El uzattım, rakip çekti hançeri. (Zeytin) (HB: 61).

Yeşil yaprak arasında çıkar bir civan; soyunur, sıpınır, olur bir pehlivan; onun eceli ya ateşdendir, ya sudan. (Mısır) (TB-II: 416).

Yeşildir abası, sarıdır libası, içinde iliği var, bir tane deliği var. (Badem) (TB-I: 74).

Yeşildir filiz gibi,
Yenir içi ceviz gibi,
Duvağını çekersin,
Gelinlik bir kız gibi. (Marul) (TB-II: 403).

Yeşildir, ot değildir; tırnağı var, kedi değildir; tuz yalar, hayvan değildir. (Bakla) (TB-I: 78).

3.6.17. Zar rengi

Zar zar içinde, zülfüzar içinde ne kitap yazar ne Kuran içinde. (Alın Yazısı) (TB-I: 42).

SONUÇ

Renkler, konusu çeşitli bilim adamlarının geçmişten bugüne değin sıklıkla araştırdığı konulardan biridir. Renk kavramı toplumun nesneleri, varlıkları, geçmişi, kültür ve dil ilişkileri, ruhsal durumları ve algıladıklarını göstermektedir. Renkler farklı toplumlar içinde kullanıldığı alana ve dil bilimindeki özelliklerine göre farklılık ve benzerlikler taşımaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada çağdaş Türk lehçelerinin ayrı kollarına mensup Özbek Türkçesi (Karluk) ve Türkiye Türkçelerindeki (Oğuz) renklerin kültür ve dil açısından nasıl kullanıldığı, taşıdığı benzerlik ve farklılıklar noktaları tespit etmeye çalışılmıştır. Türkiye Türkçesinde renk adları konusunda yapılan kapsamlı ve çeşitli çalışmalardan yararlanılarak Özbek Türkçesindeki renk adlarının Türkiye Türkçesindeki renk adları ile karşılaştırılması yapılmıştır. Karşılaştırmada iki lehçeye ait olan eserlerden örnekler verilmiştir.

Renkler, her milletin kültüründe farklı anlamlar taşımaktadır. Bu çalışmada yalnızca Türk dünyasında temel renklerin ifade ettiği anlamlar değil, aynı zamanda diğer toplumlarda bu renklerin nasıl anlamlandırıldığı da ele alınmıştır. Bu durum, Türk dünyası ile diğer kültürler arasındaki ortaklıkları ve farklılıkları ortaya koyarak, renklerin kültürler arası sembolik değerini anlamaya katkı sağlamaktadır. Örneğin, beyaz rengi Türk kültürlerinde “safılık”, “temizlik” ve “iyiliği” simgelerken; İngiliz kültüründe “ölüm” ve “kötü şans” ifade etmektedir. Benzer şekilde, Türk dünyasında İslam inancı ile bağlantılı olarak “kutsal kabul edilen”, “doğayı”, “umudu” ve “diriliği” temsil eden yeşil renk, Batı kültürlerinde zaman zaman “kıskançlık” ve “uğursuzluk” gibi olumsuz anlamlar taşıyabilmektedir. Bu farklılıklar, renklerin kültürel bağlamlara göre nasıl değişkenlik gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Çalışmada kültürel kimliğin önemli bir unsuru olan renkler, yalnızca sembolik ve toplumsal bağlamda değil, mimarî alandaki yansımalarıyla da değerlendirilmiştir. Özellikle tarihî ve kültürel zenginliğiyle dikkat çeken Özbekistan mimarisinde kullanılan renkler incelenmiş; bu renklerin mimaride nasıl anlamlar taşıdığı ve estetik ile kutsalın ifadesinde nasıl rol oynadığı açıklanmıştır.

Çalışmada, renk adlarının dilsel boyutu ele alınıp bu bağlamda, Türkistan coğrafyasındaki âlimlerin eserleri taranmıştır. Bu eserlerde sıklıkla kullanılan 37 renk adı tespit edilerek listelenmiştir. Türkistan coğrafyasında yetişmiş ve Çağatay Türkçesinin en önemli temsilcilerinden biri olan Ali Şîr Nevâî'nin eserleri özel olarak incelenmiştir. Şairin eserlerinde geçen renk ve ton adları, anlamları ve kullanıldıkları bağlamlar dikkate alınarak sistemli bir şekilde sınıflandırılmıştır. Nevâyî Eserleri Dilinin İzahlı Lügatindeki sözcükler detaylı biçimde incelendiğinde, toplam 150 renk adı tespit edilmiştir. Bu renk adları arasında, *kırmızı* (28), *sarı* (28) ve *beyaz* (22) renkler ve bunlara karşılık gelen eş anlamlı ifadelerin Nevâyî tarafından daha

sık kullanıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle kırmızı rengi karşılamak üzere kullanılan 28 farklı kelime, yalnızca şairin ifade gücünü değil, aynı zamanda dilimizin zengin renk kavramını da gözler önüne sermektedir.

Türkiye Türkçesindeki renk adları, birçok dil bilimci tarafından kapsamlı biçimde araştırılmıştır. Buna karşın, Özbek Türkçesindeki renk adlarına yönelik çalışmalar henüz sınırlı sayıdadır. Mevcut az sayıdaki araştırma, Özbek Türkçesindeki renk adlarının çeşitliliğini tespit etmek ve bu veriyi Türkiye Türkçesiyle karşılaştırma olanağı sunmuştur. Bu amaçla, Özbek Türkçesinde yaygın olarak kullanılan çeşitli sözlükler ve renk bilimiyle ilgili metinler detaylı şekilde incelenmiş; standart Özbek Türkçesinde kullanılan 258 renk adı tespit edilerek Türkiye Türkçesindeki renk adlarıyla karşılaştırmalı bir şekilde listelenmiştir.

Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki renk adları biçimsel açıdan karşılaştırıldığında, Özbek Türkçesinde ekler aracılığıyla türetilmiş renk adlarının çeşitlilik bakımından Türkiye Türkçesinden daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda, Özbek Türkçesinde yer alan ve 15 farklı ek yoluyla oluşturulmuş renk adları, Türkiye Türkçesindeki benzer biçimde türetilmiş renk adları ile karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve her iki lehçede renk adlarının yapısal özellikleri ortaya konulmuştur. Çalışmada, renk adlarının ekler yoluyla oluşturulan yapısal özellikleri ele alınmış; ancak fiilimsilerle türetilmiş yapılara yer verilmemiştir.

Günümüzde yaşayan Türk lehçelerinin zengin bir söz varlığına sahip olan bu iki lehçenin Eski Türkçeden günümüze kadar gelen renk adları konusunda taşıdığı benzerliklerinin farklılıklarına göre daha çok olduğu tespit edilmiştir. Tarihî dönem içerisinde gelişen ortaklıklar da söz konusudur. Bu konuda yabancı dillerden alıntılanan bazı eklerin kullanımında da ortaklıklar görülmektedir. Örneğin; Ar. nispet eki +i alan renk adları. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki renk adları biçim bakımından incelenip farklı kategoriler altında karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

İki lehçe arasında basit yapıli renk adlarından 56 renk karşılaştırmalı bir şekilde incelendiğinde *safsar* “mor”, *asal* “bal”, *mis* “bakır”, *puşti* (*pushti*) “pembe”, *malla* “kumral” ve *feruza* “turkuaz” gibi renklerin adlandırılmasında farklılıklar görülmüştür. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde türemiş yapıli renk adlarında 65 renk adı karşılaştırıldığında yapı bakımından birbirine benzer olduğu ancak bazı renk adlarında farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki renk adları biçim bakımından incelenip farklı kategoriler altında karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Belirtisiz isim tamlaması yapısiyla oluşturulan renk adlarının Türkiye Türkçesinde, Özbek Türkçesine kıyasla daha yaygın ve çeşitli biçimde kullanıldığı tespit edilmiştir. Özbek Türkçesinde ise bu yapıya daha çok tarihî

metinlerde, özellikle Çağatay dönemi eserlerinde rastlanmaktadır. Buna karşılık, Türkiye Türkçesinde belirtisiz isim tamlamasıyla kurulan renk adlarının kullanımında, yabancı kökenli renk adlarının dile girmesiyle birlikte belirgin bir artış görülmüştür.

Özbek Türkçesindeki ve Türkiye Türkçesindeki renk adlarının yapı bakımından incelendiğinde dikkate alınması gereken durumlardan biri de “renk” kelimesinin yapı bakımından ayrı kategorilerde kullanılmasıdır. Örneğin; Özbek Türkçesinde iki addan oluşan renk adları sıfat tamlaması biçiminde kullanılmakta olduğu, Türkiye Türkçesinde bu durum belirtisiz isim tamlaması olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum daha çok renk kelimesi alan sıfatlarda görülmektedir: Örneğin; (Ö.T.) *yashil rang* — (T.T.) yeşil rengi gibi.

Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Türkçe kökenli renk adlarından 60 renk adı karşılaştırıldığında neredeyse hepsinin aynı olduğu tespit edilmiştir. Özbek Türkçesinin Farsça ve Arapça kökenli renk adlarına karşı Türk diline ait renk adlarını daha güçlü biçimde koruduğu görülmüştür. Yabancı dillerden alıntılanan renk adlarının Türkiye Türkçesinde daha çok olduğu tespit edilmiştir.

Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde renk kelimesinin kullanıldığı durumlarda Özbek Türkçesinde biçim bakımından farklılıklar tespit edilmiştir. Örneğin; “siyah renk ~ siyah rengi”. Türkiye Türkçesinde belirtisiz isim tamlaması biçiminde olan renk kelimesinin Özbek Türkçesinde tamlama şeklinde kullanılmadığı görülür. Türkiye Türkçesindeki belirtisiz isim tamlaması biçiminde olan renk adlarına günümüzde Özbek Türkçesinden ziyade Çağatay Türkçesi dönemine ait metinlerde tespit edilmiştir.

Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki renk adlarının köken bakımından incelendiğinde Eski Türkçe kökenli renk adlarının neredeyse aynı olduğu tespit edilmiştir.

Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki renk adlarının kalıp ifadelerde de kullanılmıştır. Özbek Türkçesinde renk adları ile ilgili 79 deyim tespit edilmiştir. Bu sayı Türkiye Türkçesinde 224’dir. Dolayısıyla renk adı içeren deyimler daha çok Türkiye Türkçesinde bulunmaktadır. Her iki lehçede en sık rastlanan renkler ise “kara” ve “ak” renk adlarıdır. Özbek Türkçesinin deyimlerinde bulunup Türkiye Türkçesindeki deyimlerinde bulunmayan renkler “*kulrang*” gri rengi (1), Türkiye Türkçesindeki deyimlerde tespit edilmiştir. Özbek Türkçesindeki deyimlerinde bulunmayan renkler ise *al* (12), *alaca* (8), *fıstıki* (2), *mor* (3), *toz pembe* (2), *turna gözü* (1), *gökyeşil* (1)’dir.

Özbek Türkçesinde renk adları ile ilgili 95 atasözü tespit edilmiştir. Bu sayı Türkiye Türkçesinde 210’dır. Dolayısıyla renk içeren atasözleri daha çok Türkiye Türkçesinde bulunmaktadır. Özbek Türkçesinin deyimlerinde bulunup Türkiye Türkçesindeki deyimlerinde bulunmayan renkler “*oltin/tilla*” altın (9), “*kumush*” gümüş (4), “*mis*” bakır (1), “*qo’ng’ir*”

konur (1)'dır. Türkiye Türkçesindeki deyimlerinde tespit edilip Özbek Türkçesindeki deyimlerde bulunmayan renkler ise *al* (20), *alaca* (7), *yağız* (2), *esmer* (3), *mor* (1) ve *kır* (7)'dir.

Özbek Türkçesinde renk adları ile ilgili 222 bilmece tespit edilmiştir. Bu sayı Türkiye Türkçesinde şimdilik 311'dir. Türkiye Türkçesinde bu sayı daha da artabilir. Çünkü halk edebiyatının önemli türlerinden olan bilmecelerde, renk adı yoğun olarak geçer. Özbek Türkçesinde renk adı içeren çok sayıda bilmece bulunmuştur. Özbek Türkçesinin bilmecelerinde en sık rastlanan renkler “*oq*” ak (53), “*qora*” kara (39), “*qirmiz*” kırmızı (38). Türkiye Türkçesinde bu durum, *kara* (78), *sarı* (60) ve *ak/beyaz* (46)'dır. Özbek Türkçesinin bilmecelerinde bulunup Türkiye Türkçesindeki bilmecelerde bulunmayan renkler “*malla*” kumral (6), “*saman*” saman (2) ve “*bo'z*” boz (1) dır.

Özbek Türkçesinde “*ko'k*” mavi rengi adı içeren bilmeceler cümledeki anlamına göre iki farklı renk adı olarak kullanılmıştır. Örneğin; 1. “*Ko'k ko'ylakka qo'l yetmas*. Mavi elbiseye el yetmez” bilmecesi bilmecesinde mavi, mavi rengini ifade ederek gökyüzünü simgelemektedir. Diğer örneğe bakarsak, 2. “*O'zi ko'm—ko'k, yuzi qip—qizil*. Kendisi yem—yeşil, yüzü kıp—kırmızı” bu bilmecede yeşil, “yeşil rengini” simgelemektedir.

Sonuç olarak renk adları, insanın çevresini anlamlandırma ve tanımlama yeteneğinin bir göstergesi olarak dilin içerisinde varlığını göstermektedir. Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin üretme ve türetme yeteneğinin diğer alanlarda olduğu gibi renk adlarında da etkili bir şekilde kullanıldığı, döneme, coğrafyaya ve içinde yaşanan kültüre, geleneklere göre renk adlarının çeşitlilik gösterdiği dikkati çekmektedir. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli yapısal ve sözcük dağarcığı değişikliklerine uğramış olan Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesi, renk adları bakımından hem ortak yönler hem de dikkate değer farklılıklar sergilemektedir. Yapılan karşılaştırmalı incelemeler, iki lehçede kullanılan renk adlarının büyük ölçüde benzer anlam alanlarına sahip olduğunu, farklılıkların ise daha çok biçimsel yapı ve köken açısından ortaya çıktığını göstermektedir. Özellikle Türkiye Türkçesinde yabancı kökenli renk adlarının sayıca daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın, Özbek Türkçesinde renk adlarının önemli bir bölümü Türkçe kökenli olup, bu yapı klasik dönem eserlerinde daha yoğun şekilde gözlemlenmektedir. Kalıp ifadeler (deyim ve atasözleri) ile halk edebiyatı ürünleri (özellikle bilmeceler) incelendiğinde ise, her iki lehçede de renklerin büyük oranda aynı kültürel ve sembolik anlamlarla kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak Türkiye Türkçesinde renk temelli deyim, atasözü ve bilmece kullanımının sayıca daha zengin olduğu da dikkat çekicidir. Bu veriler, hem Türk lehçeleri arasındaki tarihsel dil bağlarını hem de renklerin kültürel sembol olarak taşıdığı ortak anlamları ortaya koymak açısından önem arz etmektedir.

K A Y N A K Ç A

- Abdurahimov, M. (2023). *Özbek Halk Topişmoqlari*. Asian Book House, Taşkent.
- Adıgüzel, H. (1990). *Deyim Hazinesimiz*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Bilgi, Ankara.
- Akyalçın, N. (2012). *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük*. Eğiten Kitap, Ankara.
- Altıntop, A. (2022). Halk Bilmeceleri.
[https://www.altintop.net/Dosyalar/Abdulhakim ALTINTOP-Halk Bilmeceleri.pdf](https://www.altintop.net/Dosyalar/Abdulhakim_ALTINTOP-Halk_Bilmeceleri.pdf) (erişim tarihi: 04.02.2025).
- Amonov, U. (2021). *Ona Tili (Morfologiya)*. Ökuv Köllanma, Durdona Neşriyatı, Buhara.
- Başgöz, İ. (1993). *Türk Bilmeceleri I*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Başgöz, İ. (1993). *Türk Bilmeceleri II*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Berlin, B. ve Kay, P. (1969). *Basic Colour Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, USA.
- Bodrogligeti, A., J. E. (2003). *An Academic Reference Grammar of Modern Literary Uzbek*. Lincom, Los Angeles.
- Bogushevskaya, V. (2023). Chinese Color Language. Shamey R. (Ed.), *In Encyclopedia of Color Science and Technology*. Springer, USA, 132-147.
- Bulatov, S. S. (2009). *Rangshunoslik*. O'zbekistan Faylasuflari Milliy Jamiyati Nashriyoti, Taşkent.
- Coşkun, V. (2017). *Özbek Türkçesi Grameri*. TDK Yayınları, Ankara.
- Çelik, Ü. (1993). *Ali Şir Nevāyī – Leylī Vü Mecnūn (Gramer-Metin-Dizin)*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, N. (2015). “Türkiye Türkçesi Söz Varlığının Yeni Renkleri-Ad Bilimsel Bir İnceleme”. *Dede Korkut Dergisi*, 7: 12-37.
- Drobot, I. A. (2018). “A History Of Perceiving The Colour Blue Across Cultures”. *Journal of Romanian Literary Studies*, (14): 230-234.
- Eker, S. (2015). *Çağdaş Türk Dili*. Grafiker Yayınları, Ankara.
- Ekici, M. (2016). “Türk Kültüründe ‘Al’ Renk”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2): 103-107.
- Ergin, M. (2020). *Türk Dil Bilgisi*. Boğazıcı Yayınları, İstanbul.
- Fozilov E. (1983). *Ali Şir Nevayî Eserleri Dilinin İzahli Lügatı (1. cild)*. Özbekistan SSR Fen Akademisi, Taşkent.

- Fozilov E. (1983). *Ali Şir Nevayi Eserleri Dilinin İzahli Lügatı (2. cild)*. Özbekistan SSR Fen Akademisi, Taşkent.
- Fozilov E. (1984). *Ali Şir Nevayi Eserleri Dilinin İzahli Lügatı (3. cild)*. Özbekistan SSR Fen Akademisi, Taşkent.
- Gabain, A. (1962). “Renklerin Sembolik Anlamları”. (Çev. S. Tezcan) *Türkoloji Dergisi*, 3: 107—113.
- Genç, R. (1997). “Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler ve Sarı-Kırmızı-Yeşil”. *Erdem*, 9(27), 1075-1110.
- Gerasimova, P. O. (2022). “Osobennosti Tsvetooboznaçeniya v Lingvistike. Teorii Proishojdeniya Tsveta” [Features of Color Designation in Linguistics. Theories of the Origin of Color]. *The Way of Science*, 103(9): 30—41.
- Gökbayır, T., Gökbayır, M. (2024). “Çağdaş Türk lehçelerinde renk adlarından türetilen isimler ve kullanım alanları”. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 317-336
- Gulomov, A., Tixonov, A.N. ve Qo‘ng‘urov, R. (1977). *Özbek Tili Morphem Lügatı*. Öqituvçi, Taşkent.
- Gültekin, M., Koraş, H., Kurbanova, M. (2019). *Özbek Türkçesi Grameri (gramer-metin-sözlük)*. Kesit Yayınları, Ankara.
- Hamidova, A. R. (2012). “Semantičeskiy Aspekt İzuçeniya Tsvetooboznaçeniy v Russkom Yazıke” [The Semantic Aspect of Research of Color Terms in Russian Language]. *Vestnik Yujno—Ural’skogo Gosudarstvennogo Gumanitarno—Pedagogičeskogo Universiteta*, 11: 320—327.
- Hutchings, J. (2014). “Colour in Folklore and Tradition — The Principles”. *Color Research and Application*, 29 (1): 57-66.
- Kanar, M. (2007). *Türkçe Farsça Sözlük*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Kanar, M. (2009). *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2008). *Türkçe Verintiler Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Akçağ, Ankara.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Karmakar, A. (2022). “Colour Beliefs in Various Religions: A Significant Study (A Special Reference to Green Colour)”. *Journal of the Asiatic Society of Mumbai*, 96 (6): 104-108.
- Kaymaz, Z. (2000). “Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı — Belleten*, 45(1997), 251—341.

- Kononov, A. N. (2015). “Türk Lehçelerinde Renk Adlarının Semantiği”. (çev. R. Reshide Adzhumerova ve E. Atmaca). *Gazi Türkiyat*, (17): 185—204.
- Korkodel, S. (2022). “Colours From Cultural Perspective”. *Noi tendințe în predarea limbajelor de specialitate în contextul racordării învățământului la cerințele pieței muncii*, 43-49.
- Kubbealtı Lügati. (2005). *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Mas Matbaacılık, İstanbul.
- Kudrina, A. V. ve Meşçeryakov, B. G. (2011). “Semantika Tveta v Raznih Kul’turah”. *Psihologičeskiy Jurnal*, 1: 1—18.
- Kuyumcu, E. (2020). “Renk Kavramının Türkçedeki İfade Özellikleri”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(1): 513—538.
- Küçük, S. (2010a). “Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı”. *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, 54: 185—210.
- Küçük, S. (2010b). “Tarihî Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları”. *Journal of Turkish Studies*, 5(1): 556—577.
- Lyons, J. (1995). “Colour in Language”. *Colour: Art and Science*: 194—223.
- Mert, O. ve Şimşek, B. (2021). “Türkiye Türkçesindeki renklerle ilgili kavram işaretlerinin kavram işaretleme yöntemlerine göre incelenmesi”. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 227-247.
- Mirtojiyev, M. (1992). *Hozirgi Özbek Tili*. Öqituvchi, Taşkent.
- Mirzayev, T., Musoqulov, A. ve Sarimsoqov, B. (2005). *Özbek Halk Maqollari* (ed. Ş. Turdimov). Sharq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi, Taşkent.
- Navoiy A. Farhod va Shirin.
[https://www.ziyouz.com/books/alisher_navoiy_asarlari/Alisher%20Navoiy.%20Xamsa.%20Farhod%20va%20Shirin%20\(nazm\).pdf](https://www.ziyouz.com/books/alisher_navoiy_asarlari/Alisher%20Navoiy.%20Xamsa.%20Farhod%20va%20Shirin%20(nazm).pdf) (erişim tarihi: 27.02.2025).
- Navoiy A. Sab’ai Sayyor.
[https://www.ziyouz.com/books/alisher_navoiy_asarlari/Alisher%20Navoiy.%20Xamsa.%20Sab'ai%20sayyor%20\(nazm\).pdf](https://www.ziyouz.com/books/alisher_navoiy_asarlari/Alisher%20Navoiy.%20Xamsa.%20Sab'ai%20sayyor%20(nazm).pdf) (erişim tarihi: 27.02.2025).
- Okafor, M. U. (2020). “Chinese Colour Symbolism: Itâ€™ S Significance to the Igbo”. *Odezuruigbo Journal*, 4(1), 215-225.
- Özbek Tilining İzohli Lügati A-R (1981), Özbekiston SSR Fanlar Akademiyasi, Ruskiy Yazık, Moskova.
- Özbek Tilining İzohli Lügati S-H (1981). Özbekiston SSR Fanlar Akademiyasi, Ruskiy Yazık, Moskova.

- Öztürk, S. (2011). *Fuzûlî'nin Türkçe Dîvân'ında Renkler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ordu.
- Pritsak, O. (1955). *Studie zur Türkischen Rechtssymbolik*. Z. V. Togan'a Armağan, İstanbul.
- Rahmatullayev, Sh., Mahmudov, N., Xolmanova, Z., O'razova, I. ve Rixsiyeva, K. (2022). *Özbek Tili Frazologik Lügati*. Gafur Gulom Nomidagi Neşriyatı, Taşkent.
- Sadikova, M. (1974). *Hozirgi Özbek Tilida Sifat*. Özbekistan SSR Fen Yayınları, Taşkent.
- Sapayev, Q. (2009). *Özbek Tili—Morfemika, Söz Yasalışı va Morfologiya*. Nizomiy Nomidagi TDPU, Taşkent.
- Steingass, F. J. (2005). *Persian-English Dictionary*, İstanbul.
- Şerbetçi, F. (1982). *Alî Şîr Nevâyî Seb'a-i Seyyâre*. Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi, İstanbul.
- Şimşek, M. (2024). *Ali Şîr Nevâî'nin Ferhad ü Şîrin Mesnevisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tanrıkut, T. (2014). *Türkiye Türkçesinde Renk Adları (Yapı – köken)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TDK, "Güncel Türkçe Sözlük". sozluk.gov.tr (erişim tarihi: 08.05.2025).
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi Grameri*. TDK Yayınları, Ankara.
- Temizyürek F. ve Khalafova S. (2017). “Türkoloji Araştırmalarında Kullanılan Metot ve Yaklaşımlar”. *International Journal of Language Academy*, 5(7): 226—236.
- Tihonova, A. E. ve İvanova, O. G. (2022). “Simbolizi Tsveta v Vostochnoy i Evropeyskoy Kul'turah i Yego Vliyaniye na Sovremenniy Inter'erniy Reşeniya v Gorode Vladivostoke” [The Color Symbolism in Eastern and European Cultures and Its Influence on Modern Interior Solutions in Vladivostok]. *Arhitektura i Dizayn: İstoriya, Teoriya, İnnovatsii: Materialı Çetvertoy Mejdunarodnoy Nauçnoy Konferentsii*: 231—236.
- Tolkun, S. (2002). “Özbek Türkçesinde Yeni Kelime Türetmede Kullanılan Yabancı Unsurlar”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 14: 337-365.
- Tursunov, U., Muxtorov, A ve Rahmatullayev, Sh. (1992). *Hozirgi Özbek Adabiy Tili*. Özbekistan, Taşkent.
- Vejbitskaya, A. (1996). *Yazık Kul'tura Poznaniye*. Russkiye Slovari, Moskova.
- Vullers, I. A. (1855). *Lexicon Persico-Latinum Etymologicum*, Bonnae ad Rhenum Impensis Adophi Marci Cilt I.
- Wandell, B. A. (1995). *Foundations of Vision*. Sinauer Associates, USA.

- Yarotskaya, Y. A. (2022). “Osobennosti Tsvetovoy Simvoliki v Yaponskoy i Belorusskoy Kul’turah” [Features of Color Symbolism in Japanese and Belarusian Cultures]. *Vestnik Belaruskogo Dzyarjaunaga Universiteta Kul’turi i Mastatstvau*, 46(4): 44—52.
- Yashin, K., Yusupov, E., Sulton, I. ve Qayumov, A. (1992). “Ali Şir Nevayi—Hamsa—Layli va Macnun”.
[https://www.ziyouz.com/books/alisher_navoiy_asarlari/Alisher%20Navoiy.%20Xamsa.%20Layli%20va%20Majnun%20\(nazm\).pdf](https://www.ziyouz.com/books/alisher_navoiy_asarlari/Alisher%20Navoiy.%20Xamsa.%20Layli%20va%20Majnun%20(nazm).pdf) (erişim tarihi: 27.02.2025).
- Yıldırım, E. (2022). *Türk Kültüründe Renkler*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Yıldırım, H. (2009). *Özbek Türkçesi: Dil Bilgisi—Alıştırmalar—Konuşma—Metinler*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Yıldırım, T. (2002). *Hüseyin Baykara Divanı (Metin-İnceleme-Dizin)*. Yayımlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Maryam MAHMUDOVA
EĞİTİM DURUMU	
Lise	1.Tashkent Pedagogika Kolleji, İlköğretim Uzmanlığı (2013—2016)
Lisans	Özbekistan Devlet Dünya Dilleri Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, (2018—2022)
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2023—2025)
Tez Konusu	Özbek Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki Renk Adlarının Karşılaştırmalı İncelemesi
Yabancı Dil / Diller	Özbek Türkçesi (Ana dil), Türkiye Türkçesi, Rusça, İngilizce
YAYINLAR	
Normumiova Kh, Mahmudova M., (2022). The Usage of Communicative Language Teaching at the Secondary School, literature.academicjournal.io	